De eer gekeerd

Een verkennend onderzoek naar de rol van de *extended family* bij de aanpak van eergerelateerd geweld in verschillende Europese landen

Onderzoeker: Dr. Benedicta Deogratias, Maastricht University
Supervisie: Prof. Dr. Susan Rutten, Maastricht University

Dit onderzoek werd uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn & Sport (VWS) op verzoek van de Onderzoeksadviescommissie van het programma 'Geweld Hoort Nergens Thuis.'

April 2020

Maastricht University

Dankwoord

Dit onderzoeksrapport kon er komen dankzij de inspanning van vele mensen.

Allereerst dank aan de opdrachtgever, het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, en aan J. Janssen voor de ondersteuning op materieel en inhoudelijk vlak.

Dank aan alle respondenten in België, Zweden en Duitsland die aan dit onderzoek hebben geparticipeerd door interviews af te geven, relevante informatie beschikbaar te stellen of door het contact met andere respondenten te faciliteren.

Tenslotte ook een woord van dank aan alle personen die hebben bijgedragen aan de opmaak en redactie van dit rapport.

Inhoudsopgave

Lijst van afkortingen ***5***

1. Achtergrond en doel van het onderzoek ***6***

1.1. Opzet van het onderzoek ***7***

1.2. Onderzoeksvraag en deelvragen ***7***

1.3. Methodologie ***8***

1.4. Overzicht ***10***

2. Definities, conceptuele benaderingen en de rol van de extended family ***11***

2.1 Definities en conceptualisatie van eergerelateerd geweld ***11***

2.1.1. Karakteristieken van eergerelateerd geweld 12

2.1.2. Discussies rond eergerelateerd geweld en andere geweldsvormen 13

2.1.2.1. *'Eer' en geweld* 14

2.1.2.2. *'Eer' in Eergerelateerd geweld en passioneel geweld* 14

2.1.2.3. *Eergerelateerd geweld, huiselijk geweld en geweld tegen vrouwen* 15

2.2. Familieconstructies: de nucleaire familie en de uitgebreide familie ***16***

2.3. De verschillende benaderingen van eergerelateerd geweld ***17***

2.3.1. Cultuur georiënteerde benadering 18

2.3.1.1. *Voordelen, nadelen en invloeden op beleidsvorming* 19

2.3.1.2. *De wijze waarop de uitgebreide familie wordt betrokken* 20

2.3.2. Gender- en mensenrechtenbenadering 21

2.3.2.1. *Voordelen, nadelen en invloeden op beleidsvorming* 22

2.3.2.2. *De wijze waarop de uitgebreide familie wordt betrokken* 22

2.3.3. Intersectionele benadering 24

2.3.3.1. *Voordelen, nadelen en invloeden op beleidsvorming* 25

2.3.3.2. *De wijze waarop de uitgebreide familie is betrokken* 25

3. Situatieanalyse België ***27***

3.1. Conceptualisatie en definiëring van eergerelateerd geweld ***27***

3.2. Het discours omtrent eergerelateerd geweld ***29***

3.3. Definiëring extended family en andere gebruikte termen ***31***

3.4. Maatregelen die betrekking hebben op de extended family en de gemeenschap ***33***

3.4.1. Culturele bemiddeling 34

3.4.2. Bewustwording en sensibilisering 35

3.4.3. Politie en Parket 37

3.4.4. Ketenaanpak 40

3.4.5. Verklaring op eer 42
3.4.6. Daderhulpverlening 43
3.4.7. Signalering 44
3.4.8. Slachtofferhulpverlening 45
4. Situatieanalyse Zweden 47
4.1. Conceptualisatie en definiëring van eergerelateerd geweld en onderdrukking 48
4.2. Het discours omtrent eergerelateerd geweld 50
4.3. Definiëring van extended family en andere gebruikte termen 53
4.4. Maatregelen die betrekking hebben op de extended family en de gemeenschap ... 55
4.4.1. Preventieve maatregelen 55
4.4.2. Slachtofferhulpverlening 56
4.4.3. De Risk Assesment Tool PATRIARCH 59
4.4.4. Opsporing en vervolging 60
4.4.5. Daderhulpverlening 62
4.4.6. Wettelijke maatregelen 64
4.4.7. Migratie en integratie 65
5. Initiatieven vanuit het veld 67
5.1. Praktijkvoorbeelden Duitsland 67
5.1.1. Heroes 67
5.1.2. Aufbruch Neukölln e.V. 70
5.1.3. Papatya e.V. 72
5.2. Praktijkvoorbeelden Zweden 74
5.2.1. Sharaf Hjältar 74
5.2.2. Shanazi Hjältar & Hjältinnor 76
6. Wat werkt en wat kan beter 79
6.1. De extended family en de maatregelen in België, Duitsland en Zweden 79
6.2. Wat werkt 86
6.3. Wat beter kan 89
Interviews 91
Literatuurlijst 92

Lijst van afkortingen

CAW	Centrum Algemeen Welzijn
CO3	CO3 Cliënt Centrale Organisatie
COL	College van Procureurs-generaal
FJC	Family Justice Centre
GAMS	Groep voor de afschaffing van vrouwelijke genitale verminking
IFG	Intra familiaal geweld
IGVM	Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen
NAP	Nationaal Actie Plan
NGO	Non Gouvernementele Organisatie
RVP	Relationship Violence Programme
VGV	Vrouwelijke genitale verminking

1. Achtergrond en doel van het onderzoek

Eergerelateerd geweld komt nog steeds voor in Nederland. Het is een problematiek die vaak in verband wordt gebracht met andere geweldsvormen zoals huiselijk geweld,[1] partnergeweld en gendergerelateerd geweld. Er bestaan echter verschillen tussen eergerelateerd geweld en huiselijk geweld. Anders dan bij huiselijk geweld zijn er bij eergerelateerd geweld vaak meerdere personen betrokken. Vooral de familie en de gemeenschap spelen bij eergerelateerd geweld een grote rol bij het aanmoedigen en rechtvaardigen van het geweld. Dit komt doordat bij eergerelateerd geweld de familie-eer in het geding is. De familie heeft een belang om eerverlies te voorkomen dan wel de eer te herstellen wanneer die al geschonden is. Het is van belang om stil te staan bij het concept van familie. Vragen die daarbij met name relevant zijn: Welke personen behoren tot de familie? Welke personen worden getroffen bij een eerschending? en welke personen hebben een belang om de familie-eer te beschermen en/of te herstellen? Tussen landen alsmede tussen gemeenschappen en culturen kunnen verschillen bestaan in familiestructuren. In de meeste westerse opvattingen over familie bestaat een familie uit de partners, ouders en kinderen. Dit wordt ook aangeduid als het kerngezin. Maar in andere, niet-westerse landen en gemeenschappen komen andere familiestructuren voor. Naast het kerngezin kunnen bijvoorbeeld verre verwanten, schoonfamilies of personen van dezelfde etnische groep tot de 'familie' worden gerekend. Een dergelijke structuur wordt ook wel aangeduid als een *extended family* (d.w.z. een uitgebreide familie). Een aanpakbeleid bij eergerelateerd geweld dat voornamelijk gericht is op de kernfamilie en (ex-)partners leidt dan mogelijk tot het uit het oog verliezen van de uitgebreide familie, die bij eergerelateerd geweld een grote rol speelt.

Bij de aanpak van eergerelateerd geweld is het dus van wezenlijk belang om rekening te houden met dit aspect, vooral omdat men op deze wijze uitkomt bij andere interventies die geschikter zouden kunnen zijn.[2] Toch is het in Nederland en in Europa (nog) niet vanzelfsprekend dat het beleid en de maatregelen zich specifiek richten op de uitgebreide familie. De vraag is dus of de aanpak in Nederland beter kan, en specifieker, op welke wijze de *extended family* betrokken kan worden bij de aanpak van deze vorm van geweld.

Met het oog hierop is, in opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport, het onderhavige verkennend onderzoek verricht. Het beoogt inzicht te geven in de mate waarin en de wijze waarop de uitgebreide familie betrokken wordt bij de aanpak van eergerelateerd geweld in enkele Europese landen, te weten: België, Duitsland en Zweden. Hoe wordt de *extended family* afgebakend en welke maatregelen worden daar getroffen die betrekking hebben op deze doelgroep?

[1] 'Eergerelateerd Geweld', *Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport*, huiselijkgeweld.nl.
[2] 'Eergerelateerd Geweld', *Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport*, huiselijkgeweld.nl.; Janssen, *Justitiële Verkenningen* 2010/36-8, pp. 115-125.; Bakker & Storms 2014.

In de volgende paragrafen worden de opzet van dit verkennend onderzoek (1.2.) en de centrale onderzoeksvragen (1.3.) toegelicht. Dit wordt vervolgd met een uiteenzetting van de methodologie in paragraaf 1.4. Tenslotte beschrijft paragraaf 1.5. het overzicht van dit rapport.

1.1. Opzet van het onderzoek

Zoals bovenvermeld wordt in dit verkennend onderzoek gekeken naar de aanpak van eergerelateerd geweld in België, Duitsland en Zweden met betrekking tot de *extended family.* Voorafgaande aan het onderzoek naar de aanpak van eergerelateerd geweld en de rol daarbij van de *extended family* in de drie onderzochte landen, is begonnen met een literratuurstudie om het theoretisch kader goed uiteen te zetten. Wat betreft het onderzoek naar de aanpak in de drie landen, is onderscheid gemaakt tussen twee benaderingswijzen.

De eerste benadering is gericht op het verkennen en beschrijven van het *beleid en de maatregelen* rond eergerelateerd geweld. Dit werd onderzocht voor België en Zweden. In de tweede benadering werden *initiatieven en projecten* onderzocht die specifiek die specifiek zijn gericht op leden van de uitgebreide familie en de gemeenschap bij het bestrijden van eergerelateerd geweld. Er werden vijf van dergelijke initiatieven en projecten onderzocht in Duitsland en in Zweden. Het doel hiervan is om inzicht te krijgen in de opzet, goede praktijken en resultaten van deze initiatieven. De combinatie van deze twee benaderingen draagt bij aan het verkrijgen van de meest interessante en efficiënte resultaten en inzichten.

De selectie van de drie landen, België, Duitsland en Zweden, vergt nadere uitleg. Alle drie de landen werden geselecteerd op basis van een voorbereidend literatuuronderzoek. De toegankelijkheid van bronnen was ook een relevante factor bij het selecteren van landen. In dit voorbereidend literatuuronderzoek werd een screening gemaakt van de aanpak van eer gerelateerd geweld in België, Duitsland, Frankrijk, Nederland, het Verenigd Koninkrijk en Zweden. Uit dit voorbereidende onderzoek zijn interessante bevindingen gekomen. Het aanpakbeleid in België en in Zweden is breed opgezet en beperkt zich niet alleen tot slachtofferhulp, politie en justitiële maatregelen en preventieve middelen (bijv.: bewustwording campagnes). In Zweden zijn bijvoorbeeld maatregelen getroffen voor kinderen die huiselijk geweld hebben ervaren. Er is ook een aantal initiatieven voor het begeleiden van daders van eergerelateerd geweld. In België is interculturele bemiddeling door een bemiddelingsfiguur binnen de gemeenschap een mogelijkheid die professionals en politie kunnen overwegen wanneer zij te maken hebben met een geval van eergerelateerd geweld. Daarnaast is uit het voorbereidende onderzoek naar voren gekomen dat er projecten zijn in Duitsland en in Zweden die gericht werken met ouders, jongeren, slachtoffers en leden van de gemeenschap in het kader van eergerelateerd geweld.

Het Verenigde Koninkrijk en Frankrijk zijn niet geselecteerd omdat deze landen zich beperken door de focus voornamelijk te leggen op een paar vormen van eergerelateerd geweld, met name: gedwongen huwelijk, genitale verminking en/of eerwraak.

1.2. Onderzoeksvraag en deelvragen

De centrale onderzoeksvraag van dit onderzoek is: In welke mate en hoe wordt de *extended family* betrokken bij de aanpak van eergerelateerd geweld in de geselecteerde landen?

De onderzoeksvraag is onderverdeeld in vier deelvragen:

- Hoe wordt de *extended family* afgebakend in de geselecteerde landen?
- Welke maatregelen en initiatieven rond eergerelateerd geweld die betrekking hebben op de *extended family* zijn in de desbetreffende landen genomen?
- Hoe worden de maatregelen geïmplementeerd in de praktijk?
- Wat zijn de effecten van deze maatregelen in de praktijk?

1.3. Methodologie

De methodologie van dit onderzoek bestaat uit een combinatie van een bescheiden literatuuronderzoek en een kwalitatief empirisch onderzoek.

Door middel van het literatuuronderzoek worden drie onderwerpen onderzocht en toegelicht, te weten: de conceptuele aspecten rond eergerelateerd geweld, de analyse van de (beleids)maatregelen die in België en Zweden zijn getroffen, en de projecten en initiatieven in Duitsland en Zweden.

De conceptuele aspecten hebben betrekking op de begrippen 'eergerelateerd geweld' en '*extended family'* alsmede de verschillende perspectieven waarop in het beleid eergerelateerd geweld wordt benaderd. Er wordt ingegaan op de manier waarop eergerelateerd geweld in de literatuur gedefinieerd wordt en op de verbanden die gelegd worden tussen eergerelateerd geweld en andere geweldsvormen zoals huiselijke geweld en gendergerelateerd geweld. Er wordt ook stilgestaan bij het concept van de *extended family* binnen de context van eergerelateerd geweld en in het bijzonder bij de wijze waarop dit concept wordt afgebakend in verschillende landen en gemeenschappen. Tenslotte is er aandacht voor de verschillende perspectieven van waaruit eergerelateerd geweld kan worden benaderd en de effecten van dergelijke benaderingen op beleidsvorming.

Het tweede onderdeel bestaat uit de situatieanalysen van het beleid rond eergerelateerd geweld in België en Zweden. Het doel ervan is om inzicht te krijgen in de wijze waarop de *extended family* gedefinieerd wordt in de des betreffende landen en op welke wijze de *extended family* betrokken wordt bij de aanpak van eergerelateerd geweld. Het literatuuronderzoek maakt het ook mogelijk om de maatregelen rond eergerelateerd geweld die betrekking hebben op de *extended family* en de gemeenschap te bestuderen en te beschrijven.

Het derde onderdeel van de theoretische studie tenslotte, heeft betrekking op de projecten en initiatieven in Duitsland en Zweden die gericht werken met ouders, mannen, jongeren, slachtoffers en leden van de gemeenschap.

Voor het literatuuronderzoek zijn de volgende bronnen geraadpleegd: de nationale actieplannen van België en Zweden, meldcodes, handleidingen, regelgeving, onderzoeksrapporten, elektronische bronnen (bijv. websites), campagne-materiaal (bijv. brochures, toolkits, factsheets enz.) en relevante secundaire literatuur (bijv. artikelen, boeken, rapporten van mensenrechten instellingen enz.).

Naast het literatuuronderzoek is een kwalitatief empirisch onderzoek verricht. Het doel van dit empirische onderzoek is tweeërlei. Ten Eerste worden hiermee de bevindingen uit het

literatuuronderzoek nader aangevuld. In het praktijkonderzoek is specifiek getoetst op de in de literatuur gevonden beleidsmaatregelen in de praktijk in België en in Zweden. Ten tweede was het praktijkonderzoek gericht op het nader belichten van de projecten en initiatieven in Duitsland en Zweden waarin gericht wordt gewerkt met ouders, mannen, jongeren, slachtoffers en leden van de gemeenschap. Dit werd gerealiseerd door interviews af te nemen met de vertegenwoordigers van deze initiatieven. Zo konden inzichten worden verkregen met betrekking tot de opzet, de werkwijze, de doelgroep(en), de behaalde resultaten en de goede praktijken van de geïmplementeerde maatregelen.

Voor het empirische onderdeel van het onderzoek zijn semigestructureerde interviews gehouden met wetenschappers, praktijkdeskundigen, hulpverleners, ambtenaren en verscheidene organisaties die betrokken zijn bij de aanpak van eergerelateerd geweld. Getracht is om interviews af te nemen in vier verschillende sectoren, namelijk: Overheidsinstanties (met inbegrip van de opvangsector), politie en justitie, experts/kenniscentra en het maatschappelijke veld.

De relevante organisaties en instellingen werden geselecteerd aan de hand van de bevindingen uit het literatuuronderzoek en aan de hand van de sneeuwbalmethode (d.w.z. een doorverwijzing naar een relevante andere instelling of persoon door een respondent), en via bestaande netwerken.

Dit heeft geleid tot het afnemen van 19 interviews met 24 respondenten in totaal. Vijf van deze interviews zijn telefonisch afgenomen en de overige werden tijdens een persoonlijke ontmoeting gehouden. Zeven interviews zijn gehouden met respondenten in België. Negen interviews zijn gehouden met respondenten in Zweden en drie interviews zijn afgenomen in Duitsland. De 19 interviews zijn over de vier sectoren als volgt verdeeld:

Bij de overheidsinstanties zijn in totaal vijf interviews afgenomen, waarvan twee in België en drie in Zweden. Voor de sector politie en justitie zijn in totaal vier interviews afgenomen, waarvan twee in België en twee in Zweden. In totaal zijn vier interviews afgenomen met experts in (wetenschappelijke) kennisinstituten. Hiervan waren twee interviews afgenomen in België en twee in Zweden. Tenslotte zijn in totaal zes interviews afgenomen bij NGO's in het maatschappelijke veld. Van deze zes interviews behoren vijf tot de initiatieven en projecten in Duitsland (drie interviews) en Zweden (twee interviews). Eén interview werd in België afgenomen.

De interviews duurden tussen de 60 en 90 minuten. Drie vragen waren centraal in de interviews, namelijk:

- *Hoe wordt de extended family afgebakend in de desbetreffende sector en welke personen vallen hieronder?*
- *Welke maatregelen worden door de organisatie/instellingen getroffenbij de aanpak van eergerelateerd geweld, die betrekking hebben op de extended family*
- *Hoe werken deze maatregelen en zijn er goede praktijken geïdentificeerd?*

De interviews en de analyse van de interviews werden gestructureerd aan de hand van een themalijst. De themalijst bestond uit 7 onderwerpen:

- Het discours omtrent eergerelateerd geweld.

- Het concept van *extended family*.
- De maatregelen rond eergerelateerd geweld die door de organisatie of instelling worden getroffen.
- De maatregelen die specifiek betrekking hebben op de *extended family* en de gemeenschap.
- De opzet van deze maatregelen en de daaruit voortkomende resultaten en goede praktijken.
- Het gebruik van culturele bemiddelaars bij de aanpak van eergerelateerd geweld.
- Aanbevelingen door de respondenten over het betrekken van de *extended family* bij de aanpak van eergerelateerd geweld.

1.4. Overzicht

Het volgende hoofdstuk, hoofdstuk 2, geeft een uiteenzetting weer van de conceptuele aspecten die ten grondslag liggen aan het onderhavige onderzoek. De kenmerken van eergerelateerd geweld, het verband van deze geweldsvorm met andere geweldsvormen en het discours omtrent deze problematiek worden toegelicht. In dit hoofdstuk wordt ook aandacht geschonken aan het concept van de *extended family*. De situatieanalyse van het beleid en de maatregelen rond eergerelateerd geweld in België worden weergegeven in hoofdstuk 3. Dit wordt gevolgd door een situatieanalyse van het beleid en de maatregelen rond eergerelateerd geweld in Zweden in hoofdstuk 4. Hoofdstuk 5 beschrijft de vijf initiatieven en projecten die, in Duitsland en Zweden, van onderop zijn opgezet en die specifiek werken met doelgroepen waartoe de *extended family* en de gemeenschap behoren. Tenslotte worden de onderzoeksvraag en deelvragen beantwoord, en worden de geobserveerde goede praktijken in België, Duitsland en Zweden bondig opgesomd in hoofdstuk 6.

2. Definities, conceptuele benaderingen en de rol van de *extended family*

Dit hoofdstuk wijdt aandacht aan het concept van familie en gezin en de verschillende constructies die zich hierbij kunnen voordoen, met bijzondere aandacht voor de *extended family*. Naar het oordeel van gezaghebbende auteurs kan dit concept op verschillende manieren ingevuld worden en vanuit verschillende perspectieven worden bestudeerd.[3] Het doel van dit rapport is niet om deze sociale constructie uitgebreid te definiëren of om uiteen te zetten welke familieleden hierin zijn begrepen. Het doel van dit onderzoek is veeleer te verkennen in welke mate en op welke wijze de uitgebreide familie wordt betrokken in de aanpak van eergerelateerd geweld in enkele Europese landen. Bijgevolg wordt het concept van de uitgebreide familie voornamelijk belicht binnen de context van eergerelateerd geweld en wordt er aandacht besteed aan de manier waarop de uitgebreide familie wordt omschreven in het discours over eergerelateerd geweld.

Daarnaast wordt in dit hoofdstuk ingegaan op concepten die regelmatig in verband worden gebracht met eergerelateerd geweld, zoals huiselijk geweld en andere overkoepelende vormen van geweld. Voorts wordt stilgestaan bij de verschillende manieren waarop eergerelateerd geweld conceptueel kan worden benaderd. Daarbij wordt expliciet stilgestaan bij de invloed die deze verschillende benaderingswijzen kunnen hebben op beleidsvorming en dus op de aanpak van eergerelateerd geweld, inclusief de wijze waarop de *extended family* in deze aanpak kan worden betrokken.

2.1 Definities en conceptualisatie van eergerelateerd geweld

Binnen de literatuur over eergerelateerd geweld is er geen eenduidige definitie van eergerelateerd geweld. Ook op internationaal en Europees vlak ontbreekt een eenduidige definitie van het begrip. Verdragsorganen en VN-mensenrechtenrapporteurs benaderen eergerelateerd geweld vaak zonder een duidelijke definitie te gebruiken. In sommige definities ligt de nadruk op erecodes en eersystemen die overheersend zijn in bepaalde culturen.[4] Weer andere definities leggen de nadruk op de genderaspecten en beschouwen het geweld als een van de mechanismen om patriarchale systemen in stand te houden.[5] Er zijn ook definities die de collectieve dimensie van eergerelateerd geweld omvatten.[6] Het is belangrijk om voor ogen te houden dat de keuze voor een bepaalde definitie van eergerelateerd geweld grotendeels

[3] Garcimartin, *International Journal of the Jurisprudence of the Family* 2012/3, pp. 85-110.; Yorburg, *Journal of Comparative Family Studies* 1975/3-1, pp. 5-14.; Christian 2006, pp. 943-943.; Siegetsleitner 2006, pp. 944-947.; Georgas, e.a, *International Journal of Psychology* 2001/36, pp. 289-300.

[4] Baker, e.a., *Violence against women* 1999/5, pp.164-184.; Janssen *Tijdschrift voor Criminologie*, 2007/49-4, pp. 400-406.

[5] *Report of the Special Rapporteur on violence against women, Gender-related Killing of Women, Rashida Manjoo* 2012.; Thomas, e.a.. 2011.; United Nations Secretary-General 2006.

[6] Ferwerda & Leiden 2005, p. 25.; *Honour Related Violence- European Resource Book and Good Practice* 2005, p. 19.

afhankelijk is van de context waarin en het doel waarvoor de definitie wordt opgesteld. In de volgende paragraaf worden de karakteristieken van eergerelateerd geweld beschreven die in de meeste definities voorkomen.

2.1.1. Karakteristieken van eergerelateerd geweld

Allereerst bestaat er over het algemeen eensgezindheid dat eergerelateerd geweld niet is geworteld in enige religie of religieuze gemeenschap. Religie is niet een verklarende factor voor eergerelateerd geweld.[7]

Wat de geweldsvormen betreft wordt over het algemeen erkend dat eergerelateerd geweld een verscheidenheid van uitingen omvat van geweld tegen vrouwen, waaronder eerwraak, mishandeling, gevangenschap of opsluiting en gedwongen huwelijk.[8]

De beweegredenen, het motief en de rechtvaardiging voor het plegen van het geweld worden veelal toegeschreven aan de sociale constructie van eer en sociale ordes die het behouden en herstel van eer dicteren.[9] Met andere woorden, het geweld wordt gepleegd omwille van de eer. Het gaat om een concept van eer waarbij de controle van mannen over vrouwen, en in het bijzonder het seksueel gedrag en het optreden van vrouwen, de kern vormt. [10]

Slachtoffers van eergerelateerd geweld zijn voornamelijk vrouwen en meisjes, hoewel mannen en jongens ook in mindere mate slachtoffers kunnen zijn. Als zodanig wordt eergerelateerd geweld veelal aangemerkt als een vorm van geweld tegen vrouwen en een mensenrechtenschending.[11] De daders komen meestal uit de familie.[12] Dit zijn meestal mannelijke familieleden, zoals broers, vaders, echtgenoten, broers van de vaders en hun zonen.[13] Daders kunnen ook vanuit de nabije gemeenschap komen (bijv. buren, andere vrouwen uit de gemeenschap). Het komt ook voor dat daders externe personen zijn die door de familie zijn ingehuurd om het geweld te plegen of de slachtoffers op te sporen.[14] De term intellectuele daders wordt ook gebruikt om familieleden aan te duiden die een rol spelen bij het beramen en creëren van omstandigheden die aanleiding kunnen geven tot het plegen van eergerelateerd geweld. Dit kunnen vrouwelijke familieleden zijn.[15] Vrouwelijke familieleden zijn vaak betrokken in een

[7] *Honour Related Violence- European Resource Book and Good Practice 2005,* p. 16.; *Briefing-Combating 'Honour' Crimes in Europe* 2015, p. 3.; Council of Europe Parliamentary Assembly, *Resolutie 1681: Urgent Need to Combat So-Called "Honour Crimes"*, Council of Europe 2009, para. 4.4.; Van Vossole & Gilbert 2011, p. 20.
[8] Welchem & Hossain 2013, p. 19.; Austin 2009, p. 6.
[9] Welchem & Hossain 2013, p. 19.; Austin 2009, p. 6.
[10] Welchem & Hossain 2013, p. 19.; Baker, e.a., *Violence against women* 1999/5, pp. 167-169.
[11] *Honour Related Violence- European Resource Book and Good Practice* 2005, p. 6.; *Briefing-Combating 'Honour' Crimes in Europe* 2015, pp. 5-6.; Council of Europe Parliamentary Assembly, *Resolutie 1681*, para. 2.
[12] *Briefing-Combating 'Honour' Crimes in Europe* 2015, pp. 5-6.; *Honour Related Violence- European Resource Book and Good Practice* 2005, p. 16-18
[13] *Report of the Special Rapporteur on violence against women, Gender-related Killing of Women, Rashida Manjoo* 2012, para. 45.; United Nations Secretary-General 2006, paras. 84, 118.
[14] Helba, e.a., 2015, pp. 1-4-1-6.; Austin 2009, p. 7.
[15] Van Vossole & Gilbert 2011, p. 19.

actieve of passieve rol. Ze kunnen bijvoorbeeld bijdragen aan het verbergen van transgressies, het creëren van de omstandigheden die aanleiding geven tot eergerelateerd geweld of het geweld niet verhinderen.[16]

Naast de betrokkenheid van familieleden, speelt ook de gemeenschap een grote rol bij eergerelateerd geweld. Het geweld wordt vaak in de openbaarheid gepleegd. De publieke manifestatie vervult een sociale functie. Ten eerste kan de bekendheid van de genomen 'sancties' tegen de vermeende overtreder bijdragen aan het rechtvaardigen van het geweld en het herstellen van de eer van de familie. Ten tweede kan de openbaarheid van 'sancties' tegen vermeende overtreders de handelwijze en het gedrag van andere vrouwen in de gemeenschap beïnvloeden.[17]

Evenzo heeft het geweld ook een sociale functie. Allereerst wordt het gepleegd om de eer van de familie te beschermen en, bij bezoedeling, te herstellen.[18] Ten tweede, en hiermee samenhangend, wordt eergerelateerd geweld aangemerkt als een mechanisme om controle uit te oefenen op vrouwen met betrekking tot hun gedrag en seksualiteit. Het is een manier om vrouwen te beperken in het uitoefenen van hun rechten en bewegingsvrijheid.[19] Ten derde wordt het geweld gepleegd om een patriarchale sociale constructie van 'eer' als een waardensysteem, norm of traditie te handhaven.[20] Als zodanig is eergerelateerd geweld een mechanisme om het patriarchaat in stand te houden.

Eergerelateerd geweld heeft een collectieve dimensie. De collectiviteit kan vanuit verschillende perspectieven worden bekeken. De collectiviteit kan duiden op de familie die collectief ervaart benadeeld te zijn door het grensoverschrijdende gedrag van de vrouw.[21] De collectiviteit kan ook duiden op de wijze waarop het geweld wordt gepleegd. Vaak zijn er meerdere personen in de familie en/of gemeenschap betrokken bij het handhaven van de heersende gedragsregels en bij het uitvoeren van de 'sancties' tegen de overtreders. Het geweld wordt dan gepleegd vanuit een collectieve mentaliteit die heerst binnen familie of gemeenschap.[22]

2.1.2. Discussies rond eergerelateerd geweld en andere geweldsvormen

Binnen de literatuur zijn een aantal discussies op te merken omtrent de term 'eergerelateerd geweld' en ook over de verhouding tussen deze geweldsvorm en andere vormen van geweld,

[16] Baker, e.a., *Violence against women* 1999/5, pp. 172-173.; Van Vossole & Gilbert 2011, p. 19.; *Honour Related Violence- European Resource Book and Good Practice* 2005, p. 16.
[17] *Report of the Special Rapporteur on violence against women, Gender-related Killing of Women, Rashida Manjoo* 2012, p. 45.; United Nations Secretary-General 2006, para. 84.; Welchem & Hossain 2013, p. 19, ; Van Vossole & Gilbert 2011, pp. 22, 27-28.
[18] *Report of the Special Rapporteur on violence against women, Gender-related Killing of Women, Rashida Manjoo* 2012, p. 45.; United Nations Secretary-General 2006, para. 84.
[19] *Report of the Special Rapporteur on violence against women, Gender-related Killing of Women, Rashida Manjoo* 2012, p. 45.; United Nations Secretary-General 2006, para. 84.; Helba, e.a., 2015, pp. 1-4,1-5.
[20] *Honour Related Violence- European Resource Book and Good Practice* 2005, p. 19.
[21] *Report of the Special Rapporteur on violence against women, Gender-related Killing of Women, Rashida Manjoo* 2012, p. 45.; United Nations Secretary-General 2006, p. 84.; Baker, e.a., *Violence against women* 1999/5, p. 169.
[22] *Honour Related Violence- European Resource Book and Good Practice* 2005, p. 18.

zoals passioneel geweld, huiselijk geweld, schadelijke praktijken en geweld tegen vrouwen. In de volgende paragrafen wordt kort aandacht geschonken aan deze discussies.

2.1.2.1. *'Eer' en geweld*

Eén van de discussiepunten gaat over het concept van 'eer' en om de vraag of de term 'eergerelateerd geweld' gepast is. Om te beginnen is er een risico dat het gebruiken van het woord 'eer' misvattingen kan versterken dat vrouwen en meisjes de 'eer' belichamen en dus hoofdverantwoordelijk zijn voor de eer van mannen, families en de gemeenschappen. Het gebruiken van de term 'eergerelateerd geweld' wordt ook beschouwd als minder gepast en mogelijk misleidend omdat er geen 'eer' valt te behalen bij het plegen van geweld tegen vrouwen. Daarnaast zijn er vaak andere motieven dan eer. Politieke, sociale en economische motieven spelen meestal ook een rol bij voorvallen van eergerelateerd geweld.[23] Het leggen van de nadruk op 'eer' als hoofdzakelijk motief kan dan mogelijk de andere onderliggende motieven verhullen. Gelet op deze argumenten, zijn er vanuit mensenrechteninstituten aanbevelingen gekomen om de term eer tussen aanhalingstekens te gebruiken ('eer') of om gebruik te maken van de term 'misdrijven gepleegd in het kader van de zogenaamde eer' (*so-called honour crimes*).[24]

2.1.2.2. *'Eer' in Eergerelateerd geweld en passioneel geweld*

Een ander onderwerp dat aanleiding geeft tot discussies is de verhouding tussen eergerelateerd geweld en passioneel geweld. Enkele auteurs menen dat het concept van eergerelateerd geweld uitgebreid moet worden om praktijken zoals passionele moord te omvatten.[25] In hun betoog over eergerelateerd geweld leggen Baker e.a. ook een brug tussen vrouwenmoord in 'eerculturen' en in westerse culturen door aan te tonen dat 'eer' het gemeenschappelijke element is in deze geweldsvormen.[26] Volgens Baker e.a. zijn de essentiële kenmerken[27] voor eergerelateerd geweld ook aanwezig bij vrouwenmoord door mannelijke partners in westerse culturen. Een verschil is wel dat de rol van de gemeenschap bij het begaan van deze geweldsvormen sterk is verminderd in westerse culturen. Echter, Baker e.a. maken duidelijk dat de rol die de gemeenschap vervult in 'eer culturen' (het versterken en controleren van de schaamte) ook aanwezig is in de westerse variaties van partnergeweld, doordat de rol van de gemeenschap geïnternaliseerd wordt in de mannen die het geweld plegen.[28]

Het leggen en verduidelijken van verbanden tussen eergerelateerd geweld en passioneel geweld heeft een voordeel. Het maakt het mogelijk om alle vormen van geweld tegen vrouwen gelijk te benaderen en te behandelen. Deze benadering vermindert het risico dat gemeenschappen waarin eergerelateerd geweld voorkomt, gestigmatiseerd worden. Daarnaast kan deze zienswijze

[23] Baker, e.a., *Violence against women* 1999/5, p. 171.; Thomas, e.a., p. 489.;
[24] Thomas, e.a., p. 489.;
[25] Sen 2013, pp. 60-64.; Baker, e.a., *Violence against women* 1999/5, pp. 164-184.
[26] Baker, e.a., *Violence against women* 1999/5, pp. 164-184.
[27] De essentiële kenmerken zijn: 1.) controle over de vrouw door de man, 2.) verlies van controle wordt door de man als schaamte ervaren en 3.) betrokkenheid van de gemeenschap bij het versterken en controleren van de schaamte)
[28] Voor meer informatie over dit proces zie Baker, e.a., *Violence against women* 1999/5, pp. 176-177.

bijdragen aan het voorkomen van 'westers superieure visies' op migrantengroepen en oriëntalistische culturen als achtergebleven.[29]

Hiertegenover staat hoofdzakelijk de zorg dat daders van eergerelateerd geweld zich onterecht kunnen beroepen op rechtvaardigingsgronden zoals bijvoorbeeld provocatie.[30] In beginsel mogen eer, cultuur en traditie nooit als rechtvaardigingsgrond worden ingeroepen.[31] Daar komt nog bij het argument dat daders van eergerelateerd geweld meestal niet onder hevige emotionele omstandigheden het geweld plegen. Eergerelateerd geweld wordt vaak gepleegd na een periode van beraming met familieleden.

2.1.2.3. *Eergerelateerd geweld, huiselijk geweld en geweld tegen vrouwen*

Het onderbrengen van eergerelateerd geweld in overkoepelende geweldsvormen is ook een discussiepunt. Eergerelateerd geweld wordt vaak omschreven als een speciale vorm van huiselijk geweld en als een vorm van geweld tegen vrouwen.[32]

Er zijn voordelen in het kwalificeren van eergerelateerd geweld als een vorm van huiselijk geweld. Om te beginnen, legt een dergelijke kwalificatie de nadruk op het patriarchaat als oorzaak bij eergerelateerd geweld. In de literatuur wordt erkend dat het patriarchaat aan de basis ligt van huiselijk geweld en geweld tegen vrouwen in het algemeen. Daarnaast wordt ook erkend dat het patriarchaat aanwezig is in westerse en niet westerse culturen, hoewel in verschillende variaties en gradaties. Een kwalificatie van eergerelateerd geweld als een vorm van huiselijk geweld maakt het mogelijk om een brug te slaan tussen verschillende culturen. Huiselijk geweld en geweld tegen vrouwen zijn wijdverbreide praktijken die niet gebonden zijn aan enkel culturen. Daarenboven vermindert deze benadering het risico om eergerelateerd geweld te schetsen als 'exotisch' buitenlands fenomeen en om bepaalde groepen in de samenleving te stigmatiseren.[33]

Desondanks is consensus over het belang om een onderscheid te maken tussen eergerelateerd geweld en andere vormen van geweld tegen vrouwen, inclusief huiselijk geweld.[34] Bij eergerelateerd geweld wordt het motief en de reden, namelijk, gevonden in de cultuur of traditie van de daders, dat wil zeggen dat het geweld wordt gepleegd om de eer van de familie of de gemeenschap te beschermen. Daarnaast is er bij eergerelateerd geweld ook een collectief element dat veelal ontbreekt bij huiselijk geweld. Bij eergerelateerd geweld zijn vaak de familie en gemeenschap betrokken bij het in standhouden van deze praktijken.[35]

---

[29] Sen 2013, pp 57-59, 65.
[30] Thomas, e.a., p. 492.
[31] Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld, artikel 12, artikel 42.
[32] *Briefing-Combating 'Honour' Crimes in Europe* 2015, pp. 5-6.; *Honour Related Violence- European Resource Book and Good Practice* 2005, p. 18.; *Handbook for National Action Plans on Violence Against Women* 2012, p. 2.
[33] *Briefing-Combating 'Honour' Crimes in Europe* 2015, p. 2.; Welchem & Hossain 2013, p. 22.
[34] *Briefing-Combating 'Honour' Crimes in Europe* 2015, p. 2.; *Honour Related Violence- European Resource Book and Good Practice* 2005, p. 18.; Janssen, *Justitiële Verkenningen* 2010/36-8, pp. 115-125.
[35] *Briefing-Combating 'Honour' Crimes in Europe* 2015, p. 2.; *Honour Related Violence- European Resource Book and Good Practice* 2005, p. 18.

2.2. Familieconstructies: de nucleaire familie en de uitgebreide familie

Het concept van 'familie' is een sociale constructie. Binnen verschillende gemeenschappen en zelfs binnen het recht kunnen er uiteenlopende familieconstructies bestaan. In Europa is de norm over het algemeen dat een gezinseenheid uit ouders en (eventueel) afhankelijke kinderen bestaat.[36] Dit wordt ook wel de nucleaire familie of het kerngezin genoemd. De verantwoordelijkheid voor het overbrengen en handhaven van de gedragsregels en socialisatie met de normen en waarden ligt voornamelijk bij het kerngezin en de maatschappij. Andere verwanten hebben weinig economische en psychologische invloeden op het kerngezin en spelen een kleine rol bij de opvoeding van kinderen binnen het gezin.[37] Er bestaan ook variaties in de constructies van de nucleaire familie, waarbij de verwanten veel meer betrokken zijn bij en frequenter contacten onderhouden met het kerngezin.[38] Het is dus belangrijk om het concept van 'familie' te benaderen als zijnde een spectrum van verschillende constructies.[39]

Er zijn ook gemeenschappen en culturen waar het de norm is dat een gezinseenheid uit meerdere personen bestaat, naast de ouders en de afhankelijke kinderen. In de literatuur wordt een dergelijke constructie van de familie ook wel aangeduide als de uitgebreide familie (*extended family*).[40] Meerderjarige getrouwde zonen, schoondochters en kleinkinderen kunnen ook tot het gezin behoren.[41] Sommige constructies van de *extended family* beschouwen andere verwanten binnen het huishouden, zoals neven en ooms, als niet behorend tot de familie.[42] In andere constructies kunnen ooms, tantes, neven, nichten, stiefkinderen en grootouders ook deel uitmaken van het gezin. Een residentiële verbondenheid (d.w.z. onder een dak wonen) wordt in bepaalde definities als criterium gebruikt om aan te duiden welke personen bij een gezinseenheid behoren.[43] Tot het gezin kunnen echter ook personen worden geteld die niet allemaal onder hetzelfde dak wonen.[44] Kenmerkend aan de uitgebreide familie is dat verwanten economisch en psychologisch van elkaar afhankelijk zijn. Vaak is de macht gecentraliseerd bij een ouder gezinshoofd die verantwoordelijk is voor het nemen van besluiten en het oplossen van conflicten binnen de familie.[45] Binnen een uitgebreide familie heersen er vaak normen en waarden die gericht zijn op het voorkomen van conflict door, bijvoorbeeld, het welzijn van de familie boven dat van de individu te stellen. Ook zijn er vaak technieken om conflicten binnen de familie op te lossen.[46]

---

[36] Garcimartin, *International Journal of the Jurisprudence of the Family* 2012/3, pp. 87-88.
[37] Yorburg, *Journal of Comparative Family Studies* 1975/3-1, p. 7.
[38] Bijvoorbeeld de '*modified nuclear family*' of de '*modified extended family*'. Zie Yorburg, *Journal of Comparative Family Studies* 1975/3-1, pp. 5,8.; Garcimartin, *International Journal of the Jurisprudence of the Family* 2012/3, pp. 95-100.
[39] Yorburg, *Journal of Comparative Family Studies* 1975/3-1, p. 5.
[40] Garcimartin, *International Journal of the Jurisprudence of the Family* 2012/3, pp. 95-100.; Yorburg, *Journal of Comparative Family Studies* 1975/3-1, p. 5.; Christian 2006, pp. 943- 944.
[41] Yorburg, *Journal of Comparative Family Studies* 1975/3-1, p. 8.
[42] Yorburg, *Journal of Comparative Family Studies* 1975/3-1, p. 8.
[43] Siegetsleitner 2006, p. 945.
[44] Georgas, e.a, *International Journal of Psychology* 2001/36, pp. 290-291.
[45] Yorburg, *Journal of Comparative Family Studies* 1975/3-1, p. 8.; Christian 2006, pp. 943- 944.
[46] Christian 2006, pp. 943- 944.

Bovendien kan een migratiecontext grote invloed hebben op de uitgebreide familieconstructie. Dit is omdat migratie naar een ander land gevolgen kan hebben voor de mate waarin de uitgebreide familie kan bijdragen aan het controleren en handhaven van de gedragsregels binnen het gezin. Door migratie kan mogelijkerwijs een deel van de uitgebreide familie minder controle uitoefenen op de geëmigreerde familieleden. Om dit te compenseren kunnen in het land van ontvangst leden van de desbetreffende migratiegemeenschap deze verantwoordelijkheid op zich nemen.[47] De afwezigheid van de uitgebreide familie in het gastland kan er ook toe leiden dat de mannen binnen de familie meer macht en controle gaan uitoefenen op de vrouwelijke familieleden in het bijzonder.[48]

Gelet op het voormelde, wordt in het kader van dit onderzoek een breed begrip van de *extended family* gehanteerd dat verder reikt dan de kernfamilie. Onder de *extended family* vallen leden van de kernfamilie alsook andere verwanten (ooms, tantes, grootouders, neven en nichten, schoonfamilies, familieleden in het buitenland enz.) en leden van de etnische groep of van de gemeenschap die betrokken kunnen zijn bij eergerelateerd geweld. Zoals eerder vermeld, komt het immers bij eergerelateerd geweld vaak voor dat personen uit de familie en/of gemeenschap betrokken kunnen zijn.

Een breder begrip van de *extended family* maakt het mogelijk om de diversiteit van familieconstructies die zich voordoen tussen landen en binnen gemeenschappen, alsmede de invloeden die een migratie context kan hebben op de gezinseenheid van geëmigreerde families in acht te nemen. Het maakt het ook mogelijk om de focus te leggen op alle personen die betrokken kunnen zijn bij eergerelateerd geweld. Op dezelfde wijze, zou beleid dat gericht is op een gezinsaanpak ook rekening moeten houden met de bestaande diversiteit in familieconstructies binnen de maatschappij.

2.3. De verschillende benaderingen van eergerelateerd geweld

In dit onderdeel wordt het discours aangaande eergerelateerd geweld kort weergeven. Het gevoerde discours over eergerelateerd geweld in de literatuur, wetenschap, media en politiek heeft in zekere mate een invloed op het beleidsontwikkelingsproces en de beleidskeuzes binnen een land. Dit is aangetoond in enkele studies naar het discours omtrent eergerelateerd geweld in West-Europa en Noord-Amerika.[49] De wijze waarop eergerelateerd benaderd wordt, de actoren die betrokken worden bij de aanpak en de mate waarin de uitgebreide familie betrokken wordt, zijn aspecten die deels afhankelijk zijn van het discours omtrent eergerelateerd geweld.[50]

Het bespreken van de verschillende benaderingen maakt het mogelijk om 1.) inzicht te krijgen in de manieren waarop eergerelateerd geweld benaderd wordt en de mogelijke invloeden hiervan op beleidsvorming en 2.) inzicht te krijgen in de wijze waarop de uitgebreide familie wordt betrokken bij het conceptualiseren van eergerelateerd geweld en bij de aanpak ervan.

[47] Van Vossole & Gilbert 2011, p. 18.
[48] Van Vossole & Gilbert 2011, pp. 25-26.
[49] Korteweg & Yurdakul 2010.; Hellgren & Hobson, *Ethnicities*, 2008/8-3, pp. 385–404.
[50] Korteweg & Yurdakul 2010, pp. 1, 4.

Een onderscheid wordt gemaakt in drie benaderingen van eergerelateerd geweld: Een cultuurgeoriënteerde benadering, een gender- en mensenrechtenbenadering en een intersectionele benadering. Een cultuurgeoriënteerde benadering verwijst naar een discours waarbij de erecodes die onderliggend zijn in bepaalde culturen in de discussie op de voorgrond staan. Eergerelateerd geweld wordt gekoppeld aan bepaalde culturen en groepen in de gemeenschap. Een gender- en mensenrechten benadering verwijst naar een discours waar de genderaspecten en mensenrechten van de slachtoffers centraal staan in de discussie. De nadruk ligt niet zo zeer op de culturele aspecten maar op genderongelijkheid en het patriarchaat als de onderliggende hoofdoorzaken van eergerelateerd geweld. Tenslotte verwijst een intersectionele benadering naar een discours waarbij aandacht wordt gegeven aan de intersectie tussen culturele, politieke, sociale, economische en genderfactoren. Eergerelateerd geweld wordt dan geplaatst binnen de specifieke context van het land. Bij migrantengroepen in Europa moeten de migratie-ervaring en de sociale en politieke dynamieken van het land ook worden meegewogen bij het beschrijven en verklaren van eergerelateerd geweld.

Deze benaderingen sluiten elkaar overigens niet uit en kunnen in verschillende combinaties en variaties aanwezig zijn binnen het discours over eergerelateerd geweld. Internationale en Europese mensenrechteninstellingen benaderen bijvoorbeeld eergerelateerd geweld vanuit een mensenrechtenperspectief maar onderkennen ook de culturele aspecten van eergerelateerd geweld.

Hieronder zullen de drie benaderingen (cultuurgeoriënteerde benadering, gender- en mensenrechtenbenadering en intersectionele benadering), achtereenvolgens worden besproken. Daarbij zal voor elk van deze benaderingswijzen worden stilgestaan bij de vraag welke invloed deze hebben op het beleid en beleidskeuzes, alsook op de wijze waarop de *extended family* betrokken wordt in de aanpak van eergerelateerd geweld.

2.3.1. Cultuur georiënteerde benadering

Zoals eerder vermeld, staan bij deze benadering de erecodes centraal. Het uitgangspunt is dat erecodes binnen een cultuur integraal verbonden zijn aan geweld tegen vrouwen of vrouwenmoord. Dergelijke culturen worden in de literatuur vaak o.a. verbonden aan mediterrane gemeenschappen, het Midden-Oosten, Latijns- en Zuid-Amerika en Iberische gemeenschappen.[51] Bij deze benadering staan het beschouwen en analyseren van de erecodes binnen de context van culturen die eergerelateerd geweld rechtvaardigen centraal. Eer wordt vaak omschreven als de reputatie en sociale status van een familie en is sterk afhankelijk van het gedrag en zedelijkheid van de vrouwelijke familieleden. De eer van de man en de familie is gekoppeld aan de kuisheid, zedelijkheid en reinheid van de vrouwelijke familieleden.[52] Gedragingen die niet overeenstemmen met de erecodes (bijv.: overspel, voorhuwelijkse relaties, relaties met de

[51] Helba, e.a., 2015, pp. 1-4,1-5.; Baker, e.a., *Violence against women* 1999/5, pp. 166-167.; *Briefing-Combating 'Honour' Crimes in Europe* 2015, pp. 1, 3.
[52] Helba, e.a., 2015, pp. 1-2.; *Violence against women in the family - Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy* 1999, para. 18.; Baker, e.a., *Violence against women* 1999/5, pp. 167-169.

'verkeerde' persoon) kunnen worden ervaren als een inbreuk op de eer van mannen en van de familie.[53]

In culturen waar dergelijke erecodes heersen, is er vaak sprake van strikte genderrollen voor vrouwen en mannen. Voor vrouwen ligt de nadruk op het waarborgen van zedelijkheid en het voorkomen van schaamte en enige gedraging die de goede naam van de familie in gevaar zou brengen. Voor mannen ligt de nadruk op hardheid, het waarborgen van de cohesie binnen de familie, controle en leiderschap uitoefenen.[54] Deze verantwoordelijkheden brengen met zich mee dat bij verlies van controle over vrouwen (bijvoorbeeld door ongepast seksueel gedrag of ander wangedrag van een vrouwelijk familielid) de mannen in de familie schaamte ervaren.[55] Wanneer de eer van de familie geschonden is, kan het geweld worden gezien als de enige manier om eerschending te voorkomen of te herstellen.[56] Het bestraffen van de vrouw, omwille van het behouden of herstellen van de integriteit van de man en de familie kan dan in dergelijke culturen toegestaan en aangemoedigd worden. Vaak vindt er beraadslaging plaats tussen familieleden over de maatregelen die getroffen moeten worden om een incident van eerverlies te herstellen. Adolescente jongeren worden vaak ook gedwongen om de daden te plegen omdat ze, door hun jeugdige leeftijd in aanmerking kunnen komen voor lichtere straffen.[57] Eergerelateerd geweld is dan een mechanisme om de eer van de familie te behouden en/of te herstellen.

Naast de familieleden speelt de gemeenschap ook een rol bij het in stand houden van de erecodes en gedragsregels en ook bij het controleren of versterken van de schaamte die de familie ervaart als gevolg van het wangedrag dat publiek bekend is geworden.[58] Bij verlies van de familie-eer kan de familie binnen de gemeenschap negatieve en economische gevolgen ondervinden (zoals het verlies van cliënten, roddelen, sociale exclusie enz.).[59] De noodzaak tot het nemen van maatregelen, en de ernst van deze maatregelen zijn sterk afhankelijk van de mate waarin de transgressie bekend is geworden binnen de gemeenschap waartoe de familie behoort.[60]

2.3.1.1. *Voordelen, nadelen en invloeden op beleidsvorming*

Een benadering die de focus primair legt op erecodes en culturen maakt het mogelijk om de werking van erecodes, de betrokken partijen, de persoonlijke en sociale verhoudingen tussen familieleden onderling, alsook de persoonlijke en sociale verhoudingen met de gemeenschap in beschouwing te nemen. Dit zijn integrale en karakteristieke aspecten van eergerelateerd geweld. Een effectieve aanpak van eergerelateerd geweld vergt dat deze aspecten aandacht krijgen. Het

[53] *Violence against women in the family - Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy* 1999, para. 18.; Baker, e.a., *Violence against women* 1999/5, pp. 167-169.
[54] Helba, e.a., 2015, pp. 1-4, 1-5.
[55] Helba, e.a., 2015, pp. 1-4, 1-5.; Baker, e.a., *Violence against women* 1999/5, p. 172.
[56] Helba, e.a., 2015, pp. 1-4, 1-5.
[57] *Honour Related Violence- European Resource Book and Good Practice* 2005, p. 18, 23.; *Violence against women in the family - Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy* 1999, para. 18.
[58] Baker, e.a., *Violence against women* 1999/5, pp. 171-172.; Van Vossole & Gilbert 2011, pp 27-28.; Helba, e.a., 2015, pp. 1-4, 1-5.
[59] Baker, e.a., *Violence against women* 1999/5, pp. 171.; Van Vossole & Gilbert 2011, p. 27.
[60] Baker, e.a., *Violence against women* 1999/5, p. 171.

identificeren ervan maakt het mogelijk dat deze aspecten meegewogen kunnen worden bij het ontwikkelen van beleidsmaatregelen rond eergerelateerd geweld.

Daarnaast verschaft deze benadering duidelijkheid over de wijze waarop de uitgebreide familie en de nabije gemeenschap betrokken is bij eergerelateerd geweld. Dit kan eveneens bijdragen aan het ontwikkelen van beleid dat specifiek gericht is op het betrekken van deze actoren.

Er kleven ook risico's aan een benadering die primair de nadruk legt op de culturele aspecten van eergerelateerd geweld. Er bestaat namelijk het gevaar dat bepaalde culturen afgeschilderd kunnen worden als onveranderlijk en homogeen. Daarnaast kan deze benadering een artificieel onderscheid creëren tussen traditie culturen die als achtergebleven worden afgebeeld tegenover moderne (westerse) culturen die voor individualiteit en keuzevrijheid staan.[61] In het kader van eergerelateerd geweld in de Europese context kan dit leiden tot paternalistische visies en stigmatiserende aannames over migrantengroepen en etnische minderheden.[62] Gerelateerd hieraan is het risico dat men mogelijkerwijs de aandacht vestigt op de verschillen tussen migranten- en minderhedenculturen en de culturen van het gastland, waardoor men de overeenkomsten tussen culturen niet ziet.[63]

Binnen de Europese context kan een cultuurgeoriënteerde benadering een anti-immigratiebeleid, een streng migratiebeleid en/of een assimilatie bevorderend integratiebeleid in de hand werken. Dit is temeer het geval wanneer het discours over eergerelateerd geweld stigmatiserend is voor bepaalde migrantengroepen en etnische minderheden.[64]

2.3.1.2. *De wijze waarop de uitgebreide familie wordt betrokken*

Het grondig analyseren van de erecodes en culturen draagt bij aan het begrijpen van de complexe manieren waarop familieleden en de bredere gemeenschap betrokken zijn bij eergerelateerd geweld. Familieleden kunnen betrokken zijn bij het handelen van (potentiële) slachtoffers, dat wil zeggen: de personen die de eer hebben geschonden of kunnen schenden, de daders die het geweld plegen, de medeplichtigen en intellectuele daders die betrokken zijn bij de samenzwering en/of het geweld faciliteren en de omstanders die actief of passief bijdragen aan het creëren van de omstandigheden die aanleiding kunnen geven tot eergerelateerd geweld. Bijzonder bij deze benadering is dat vooral jonge (potentiele) daders van eergerelateerd geweld ook enigszins als slachtoffers worden gezien. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om jonge mannen binnen de familie die weigeren om het geweld te plegen of juist voor hun zussen opkomen.[65] Zij staan vaak onder een grote druk van de familie en gemeenschap om de eer te zuiveren door middel van eergerelateerd geweld.[66]

---

[61] Korteweg & Yurdakul 2010, p. 4.; Janssen *Tijdschrift voor Criminologie*, 2007/49-4, pp. 400-401.; Sen 2013, pp. 56-59.
[62] Korteweg & Yurdakul 2010, p. 4.
[63] Korteweg & Yurdakul 2010, p. 4.
[64] Korteweg & Yurdakul 2010, p. 1, 31.; *Honour Related Violence- European Resource Book and Good Practice* 2005, p. 18.
[65] *Honour Related Violence- European Resource Book and Good Practice* 2005, p. 23.
[66] *Violence against women in the family - Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy* 1999, para. 18.

Ook niet familieleden en de nabije gemeenschap vervullen een rol bij het handhaven van de erecodes en gedragsregels, het versterken van ervaren statusverlies en het rechtvaardigen van het geweld dat gepleegd wordt om een schending van de eer te voorkomen of te herstellen.[67]

2.3.2. Gender- en mensenrechtenbenadering

In veel bronnen wordt eergerelateerd geweld gekwalificeerd als een vorm van geweld tegen vrouwen en als een mensenrechtenkwestie.[68] Vooral mensenrechteninstellingen op internationaal en Europees niveau passen een gender- en mensenrechtenbenadering van eergerelateerd geweld toe. Bij deze benadering ligt de nadruk op het patriarchaat en de genderongelijkheid tussen mannen en vrouwen als verklarende factoren, en in mindere mate de erecodes en culturen.[69] Echter, binnen het discours van mensenrechteninstellingen wordt er ook aandacht geschonken aan de culturele aspecten van eergerelateerd geweld.

Opvallend aan een gender- en mensenrechtenbenadering is de kwalificatie van eergerelateerd geweld als een vorm van geweld tegen vrouwen.[70] Geweld tegen vrouwen wordt erkend als een universeel, wijdverspreid en structureel verschijnsel dat cultuur overstijgt en niet gebonden is aan een regio of groep mensen. Het patriarchaat en de genderongelijkheid worden beschouwd als de primaire onderliggende oorzaken van geweld tegen vrouwen. Dit zijn oorzaken die aanwezig zijn in de meeste culturen.[71] De focus wordt dus niet gelegd op erecodes die specifiek zijn voor bepaalde culturen, maar juist op de onderliggende patriarchale ideologieën en mechanismen die aanwezig zijn in de meeste culturen. Het patriarchaat kan worden omschreven als een normen- en waardensysteem waarin de controle van vrouwen door mannen wordt opgelegd. Vrouwen zijn ondergeschikt aan de controle van en dominantie door mannen. In wezen worden de erecodes gezien als variaties van patriarchale systemen[72] en eergerelateerd geweld als een patriarchaal mechanisme voor het uitoefenen van controle over vrouwen. [73]

Kenmerk van een gender- en mensenrechtenbenadering is ook de focus op overheden van verdragslidstaten. De kwalificatie van eergerelateerd geweld als een mensenrechtenkwestie

---

[67] Baker, e.a., *Violence against women* 1999/5, pp. 169-172, 178.; *Violence against women in the family - Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy* 1999, para. 18.

[68] *Report of the Special Rapporteur on violence against women, Gender-related Killing of Women, Rashida Manjoo 2012*, p. 43.; United Nations Secretary-General 2006, para. 118.; *Handbook for National Action Plans on Violence Against Women* 2012, p. 2.; *Briefing-Combating 'Honour' Crimes in Europe* 2015, pp. 5-6.; Algemene Vergadering van de VN, *Resolutie 57/179*, 2003 (A/RES/57/179).; Algemene Vergadering van de VN, *Resolutie 55/66*, 2001 (A/RES/55/66).

[69] Korteweg & Yurdakul 2010, pp. 1,31.; *Briefing-Combating 'Honour' Crimes in Europe* 2015, p. 7.

[70] Eergerelateerd geweld wordt ook vaak ondergebracht in de overkoepelende geweldsvormen van huiselijk geweld en schadelijke praktijken. Dit zijn ook vormen van geweld tegen vrouwen. *Report of the Special Rapporteur on violence against women, Gender-related Killing of Women, Rashida Manjoo 2012*, p. 43.; United Nations Secretary-General 2006, para. 118.; *Handbook for National Action Plans on Violence Against Women* 2012, p. 2.

[71] *Briefing-Combating 'Honour' Crimes in Europe* 2015, pp. 2,7.

[72] Baker, e.a., *Violence against women* 1999/5, pp. 166.

[73] Korteweg & Yurdakul 2010, p. 4.; Baker, e.a., *Violence against women* 1999/5, p. 166.

brengt mee dat staten primair verantwoordelijk zijn voor het aanpakken van eergerelateerd geweld.[74]

2.3.2.1. *Voordelen, nadelen en invloeden op beleidsvorming*

Het beschouwen van eergerelateerd geweld binnen het kader van geweld tegen vrouwen heeft een voordeel dat het minder stigmatiserend is voor de gemeenschappen waarbinnen deze praktijken zich voordoen.[75] Een mensenrechtenbenadering draagt ook bij tot het verminderen van de private en publieke tweedeling bij de aanpak van geweld tegen vrouwen. Als zodanig kunnen lidstaten aansprakelijk worden gehouden voor mensenrechtenschendingen die ontstaan in private betrekkingen.[76]

Hiertegenover staat het risico dat de gedragscodes, normen- en waardensystemen die het leven en de identiteit van vrouwen en mannen structureren grotendeels achterwege worden gelaten. Door de focus op de genderaspecten kunnen de andere factoren die bepalend zijn voor de gedraging van personen binnen de familie en de gemeenschap uit het oog worden verloren.[77]

Tenslotte, een gender- en mensenrechtenbenadering waarbij eergerelateerd geweld wordt gezien als een vorm van geweld tegen vrouwen leidt, vooral waar de culturele context grotendeels ontbreekt, veeleer tot beleid dat gericht is op deze vorm van geweld en niet zozeer op eergerelateerd geweld.[78] Daarboven bestaat het gevaar dat de nadruk op de wettelijke maatregelen en op het vervolgen en bestraffen van daders kan komen te liggen. Dit leidt mogelijkerwijs tot het treffen van juridische maatregelen vooral op het gebied van het strafrecht. Hierdoor ontstaat een risico dat er niet genoeg aandacht aan niet-juridische en niet-beleidsmatige factoren wordt gegeven.[79]

2.3.2.2. *De wijze waarop de uitgebreide familie wordt betrokken*

Bij deze benadering ligt de focus voornamelijk op de lidstaten die primair verantwoordelijk zijn voor het voorkomen en aanpakken van eergerelateerd geweld. De verantwoordelijkheden van verdragslidstaten zijn opgenomen in de respectievelijke verdragen en aanbevelingen van mensenrechten-instellingen. De manier waarop de uitgebreide familie betrokken wordt bij de aanpak van eergerelateerd geweld, dient dus te worden herleid uit de mensenrechtenverplichtingen en aanbevelingen die door mensenrechteninstellingen zijn gedaan. Hieronder, worden mensenrechtenverplichtingen die op de staat rusten en die betrekking kunnen hebben op de leden van de uitgebreide familie uiteengezet.

---

[74] Connors 2013, pp. 43-44. Voor de specifieke verplichtingen rond eergerelateerd geweld zie VN Mensenrechten Committee, '*General Comment No. 28: Article 3 (The Equality of Rights Between Men and Women)*', 2000 (CCPR/C/21/Rev.1/Add.10), para. 31.; Thomas, e.a., pp. 111, 484.
[75] *Briefing-Combating 'Honour' Crimes in Europe* 2015, p. 2.; Korteweg & Yurdakul 2010, pp. 1, 31.
[76] Connors 2013, p. 43.44.
[77] Korteweg & Yurdakul 2010, pp. 1, 4, 31.
[78] Korteweg & Yurdakul 2010, p. 1,31.
[79] An-na'im 2013, pp. 80-82.

Bij het ontwikkelen van wetgeving is er aandacht voor de betrokkenheid van meerdere personen bij eergerelateerd geweld. De verplichtingen en aanbevelingen omtrent wettelijke maatregelen richten zich veeleer op de slachtoffers en daders en maken geen expliciete verwijzing naar de uitgebreide familie. Wel wordt er over het algemeen erkend dat vrouwen en meisjes vaak de slachtoffers zijn. Tot de daders behoren vaak de mannelijke familieleden alsmede leden uit de gemeenschap of derden die door de familie zijn ingehuurd.[80] Waar de familieleden erbij betrokken worden, is het op een impliciete manier en vooral in de rol van slachtoffers of (mede)daders.

Overheden moeten erop toezien dat daders en alle personen die medeplichtig zijn bij eergerelateerd geweld of eerwraak aansprakelijk worden gehouden, ongeacht de relaties die zij hebben tegenover het slachtoffer.[81] Dit houdt dus in dat familieleden die betrokken zijn bij het plegen, beramen en faciliteren van eergerelateerd geweld of het ertoe aanzetten van minderjarigen, vervolgd moeten kunnen worden. Zij mogen geen uitzonderingen genieten omdat zij familiale relaties hebben met het slachtoffer. Ook leden van de bredere gemeenschap, zoals gezagsdragers of stamoudsten die betrokken zijn bij eergerelateerd geweld of het aanmoedigen moeten bestraft kunnen worden.[82]

Onder slachtoffers valt de persoon die het directe doelwit is van eergerelateerd geweld alsook haar directe familie en de te haren laste komende personen.[83] Bijzondere aandacht wordt ook gegeven aan kinderen die (potentiële) slachtoffers zijn en aan kinderen binnen een gezin waar een redelijk vermoeden bestaat dat de ouder(s) of voogd(en) eergerelateerd geweld aan het overwegen of aan het beramen zijn. Wetgeving moet het ook mogelijk maken dat ouders passende begeleiding krijgen en desnoods educatie en interventieprogramma's moeten volgen over eergerelateerd geweld en vrouwenrechten. Ouders dienen er ook over geïnformeerd te worden dat eergerelateerd geweld de rechten van meisjes schendt.[84] Onder slachtoffers mogen niet worden verstaan personen die eergerelateerd geweld hebben gepleegd, geautoriseerd, gesteund, beraamd of die anderen daartoe hebben aangezet, ongeacht hun relatie tot het slachtoffer.[85] Anders dan bij een cultuurgeoriënteerde benadering, is er bij een benadering die de focus legt op genderaspecten en mensenrechten, minder ruimte om de complexe situatie van (potentiële) jonge plegers in beschouwing te nemen.

Bij een mensenrechten benadering zijn overheden, naast wetgevende maatregelen, ook verplicht om andere maatregelen te treffen. Deze maatregelen kunnen de uitgebreide familie bestrijken, maar zijn daar niet specifiek op gericht. In het kader van eergerelateerd geweld dienen overheden bewustwordings- en educatieve initiatieven op te zetten. De bredere gemeenschap krijgt hierbij de aandacht en overheden wordt aanbevolen om religieuze autoriteiten en gezagsdragers binnen

[80] Thomas, e.a., p. 508.; *Briefing-Combating 'Honour' Crimes in Europe* 2015, pp. 2-3.; United Nations Secretary-General 2006, paras. 84, 118.
[81] Algemene Vergadering van de VN, *Resolutie 57/179*, para. 3c.; Algemene Vergadering van de VN, *Resolutie 59/165*, 2005 (A/RES/59/165).; Thomas, e.a., pp. 498, 526, 530, 532, 534.
[82] Thomas, e.a., pp. 498, 526, 530-534.
[83] Thomas, e.a., pp. 498, 526, 530-534.
[84] Thomas, e.a., pp. 498, 526, 530-534.
[85] Thomas, e.a., pp. 498, 526, 530-534.

de gemeenschap te betrekken bij de aanpak van eergerelateerd geweld.[86] Overheden moeten onder andere de samenwerking met religieuze autoriteiten en andere gezagsdragers faciliteren, mensenrechteneducatie binnen religieuze kringen stimuleren, en religieuze autoriteiten aanmoedigen om eergerelateerd geweld af te keuren.[87]

Tenslotte zijn overheden verplicht om maatregelen te treffen die gericht zijn op bepaalde groepen, zoals educatie voor jonge personen, het betrekken van mannen en jongens bij de aanpak, bewustwordingscampagnes binnen de betreffende gemeenschappen en het voorzien in de hulpverlening aan (potentiele) slachtoffers en getuigenbescherming.[88]

2.3.3. Intersectionele benadering

Bij een intersectionele benadering ligt de focus op de intersectie van verscheidene factoren, inclusief maar niet beperkt tot culturele en genderfactoren. Er is geen primaire oorzaak van eergerelateerd geweld. Voor het begrijpen, verklaren en aanpakken van eergerelateerd geweld wordt verlangd dat de context-specifieke politieke, sociale en economische factoren in beschouwing worden genomen. De intersectie tussen al deze factoren vormt het vertrekpunt bij een intersectionele benadering.[89]

Naast culturele aspecten en genderverhoudingen tussen vrouwen en mannen, zijn armoede, sociale exclusie, werkloosheid en lage inkomens, factoren die de status en macht van mannen in de familie kunnen beïnvloeden. Meer controles en macht uitoefenen op vrouwelijke familieleden kan worden ervaren als een manier om het ervaren verlies aan status en macht te compenseren.[90] Het uitoefenen van meer controle op vrouwelijke familieleden kan er ook toe leiden dat vrouwen beperkt worden in hun bewegingsvrijheid en rechten. Het gevolg hiervan is dat zij dan minder toegang hebben tot hogere opleidingen doordat zij bijvoorbeeld op een jonge leeftijd trouwen en door economisch afhankelijkheid.[91] Deze factoren vergroten vervolgens de kans dat vrouwen slachtoffer worden van eergerelateerd geweld.[92]

Binnen een Europese context brengt een intersectionele benadering ook mee dat er rekening gehouden wordt met de migratie-ervaring, het integratieproces en de politieke, sociale en culturele dynamieken van het gastland. Dit zijn de factoren die invloed kunnen hebben op de identiteitsvorming van migrantengroepen. Zo kan sociale exclusie van migrantengroepen en etnische minderheden bijdragen aan de behoefte van individuen en families om vast te houden aan de tradities van het land van origine.[93]

---

[86] Algemene Vergadering van de VN 2009.; Council of Europe Parliamentary Assembly, *Resolutie 1681.*; Thomas, e.a., p. 525.
[87] Thomas, e.a., p. 525.; Counceil of Europe Parliamentary Assembly, *Resolutie 1681.*
[88] Parliamentary Assembly 2009.
[89] Korteweg & Yurdakul 2010, p.
[90] *Honour Related Violence- European Resource Book and Good Practice* 2005, p. 20.
[91] *Honour Related Violence- European Resource Book and Good Practice* 2005, p. 19.
[92] *Honour Related Violence- European Resource Book and Good Practice* 2005, pp. 19-20.
[93] *Honour Related Violence- European Resource Book and Good Practice* 2005, p. 19.

Eergerelateerd geweld kan dan worden omschreven als een vorm van geweld tegen vrouwen die wordt gevormd door de intersectie van verschillende machtsdynamieken van het land van herkomst. Hierbij kan gedacht worden aan raciale, religieuze, etnische, gender- en klassendynamieken als mede opvattingen over seksuele oriëntatie van het land van ontvangst. De specifieke positionering van migrantengroepen binnen deze context is ook een aspect dat mee gewogen dient te worden.[94]

2.3.3.1. *Voordelen, nadelen en invloeden op beleidsvorming*

Om te beginnen maakt een intersectionele benadering het mogelijk om eergerelateerd geweld te begrijpen als een specifieke manifestatie van het groter probleem van geweld tegen vrouwen dat, in het geval van migrantengemeenschappen, wordt gevormd door de meegenomen cultuur, patriarchale systemen, de migratie-ervaring en de context-specificiteit van het land van ontvangst. Het betrekken van de dynamieken in het gastland creëert ook ruimte voor zelfreflectie over de cultuur, discours en politiek van het ontvangstland.[95] Dit kan bijdragen tot het beschouwen van eergerelateerd geweld als een probleem dat alle gemeenschappen aangaat en minder als een buitenlands of een geïmporteerd probleem. [96]

Net als de gender- en mensenrechtenbenadering, werkt een intersectionele benadering stigmatisatie minder in de hand. Een intersectionele benadering gaat wel verder in de zin dat het ook andere factoren, naast de culturele- en genderaspecten, belicht die invloed hebben op eergerelateerd geweld. Hierdoor wordt de kans verminderd op een omschrijving die slechts op twee uitgangspunten stoelt: van eergerelateerd geweld als cultureel fenomeen dan wel als een uitvloeisel van patriarchale systemen.[97] De ervaringen van vrouwen, slachtoffers en de familie komen ook beter in beeld doordat er rekening gehouden wordt met de invloeden van de politieke, economische, culturele en gender-factoren.

Over het algemeen gaat bij de aanpak van eergerelateerd geweld de meeste aandacht uit naar maatregelen op het gebied van regelgeving, strafrecht, migratiebeleid, slachtofferhulpverlening en bewustwording. Effectief beleid vergt dat er voldoende aandacht wordt gegeven aan de sociale, culturele en politieke context van eergerelateerd geweld en geweld tegen vrouwen.[98] Een intersectionele benadering van eergerelateerd geweld biedt in die zin nieuwe inzichten in de mogelijkheden om ook op andere beleidsterreinen maatregelen te treffen die gericht zijn op het bestrijden en voorkomen van eergerelateerd geweld, bijvoorbeeld het tegengaan van werkloosheid, sociale exclusie en armoede.

2.3.3.2. *De wijze waarop de uitgebreide familie is betrokken*

Opvallend aan de intersectionele benadering is dat de aandacht minder ligt op het identificeren van de personen die betrokken zijn bij of een rol hebben in incidenten van eergerelateerd geweld. De focus ligt het meest op de intersectie van verschillende factoren die onderliggend zijn aan

[94] Korteweg & Yurdakul 2010, p. 4.
[95] Sen 2013, pp. 64-65, 93.
[96] Korteweg & Yurdakul 2010, p. 1
[97] Korteweg & Yurdakul 2010, p. 4
[98] Korteweg & Yurdakul 2010, p. 1.

eergerelateerd geweld. Hierdoor is er minder oog voor de manier waarop familieleden en de bredere gemeenschap betrokken (kunnen) zijn bij eergerelateerd geweld.

Aan de andere kant verduidelijkt een intersectionele benadering complexe realiteiten en verhoudingsdynamieken binnen de familie zonder een simplistische categorisatie toe te passen op de manier waarop familieleden betrokken (kunnen) zijn bij eergerelateerd geweld. In tegenstelling tot de cultuurgeoriënteerde en mensenrechtenbenaderingen, maakt een intersectionele benadering het dus mogelijk om de *extended family* te betrekken bij de aanpak van dat geweld op een andere manier dan onder de meest gangbare categorisaties van de slachtoffers, daders en omstanders. Deze benadering kan mogelijkheden bieden om de uitgebreide familie erbij te betrekken in een andere hoedanigheid en op andere beleidsterreinen. Nader onderzoek hieromtrent kan bijdragen aan het in beeld brengen van de mogelijkheden om de uitgebreide familie een rol te laten spelen op andere beleidsterreinen.

3. Situatieanalyse België

Sinds 2010 is het fenomeen van eergerelateerd geweld opgenomen in het nationale actieplan (NAP) ter bestrijding van alle vormen van gendergerelateerd geweld. Het NAP beoogt een coherent beleid rond gendergerelateerd geweld te concretiseren en te bevorderen. Het huidige nationale actieplan ziet op de periode van 2015-2019[99] en omvat een uitvoerig overzicht van het beleid omtrent gender- en eergerelateerd geweld.

Voor het bestrijden van gendergerelateerd geweld wordt een multidisciplinaire aanpak beoogd waarbij alle relevante partijen betrokken zijn. Met betrekking tot eergerelateerd geweld streeft het beleid ernaar om de opsporing en de preventie van eergerelateerd geweld te verbeteren. Verder is het ook gericht op het versterken van de samenwerking tussen betrokken actoren op verschillende niveaus en in verschillende sectoren. Bovendien beoogt het om de uitwisseling van informatie te faciliteren alsmede gespecificeerde ondersteuning te ontwikkelen voor slachtoffers. Evenzeer heeft het beleid tot doel om professionals die geconfronteerd worden met eergerelateerd geweld te ondersteunen.[100] Tenslotte is er in het beleid speciale aandacht voor vrouwelijke genitale verminking (VGV) en huwelijksdwang als specifieke vormen van eergerelateerd geweld.

Het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen (IGVM) heeft het mandaat om beleid te ontwikkelen rond eergerelateerd geweld. Doordat maatregelen omtrent eergerelateerd geweld ook bepaald worden op regionaal niveau, bestaan er verschillen tussen de aanpakmethodieken van het Vlaams, het Waals en het Brussels Hoofdstedelijke Gewest. In het kader van het onderhavige onderzoek naar de rol van de *extended family* bij de aanpak van eergerelateerd geweld in België, zijn de meeste interviews gevoerd met instellingen en organisaties in Vlaanderen. De bevindingen in paragraaf 3.4. geven, mede hierdoor, voornamelijk de maatregelen en aanpakmethodes weer die van kracht zijn in het Vlaamse Gewest.

De onderhavige situatieanalyse van België vloeit voort uit het literatuur- en praktijkonderzoek. Het concept van eergerelateerd geweld en de definiëring ervan binnen de Belgische context worden behandeld in paragraaf 3.1.. Paragraaf 3.2. geeft een overzicht weer van het discours rond eergerelateerd geweld in België. De manier waarop en de mate waarin de uitgebreide familie wordt betrokken bij het bespreken van deze problematiek wordt nader uiteengezet in paragraaf 3.3.. Tot slot worden de maatregelen die betrekking hebben op de *extended family* en de gemeenschap belicht in paragraaf 3.4..

3.1. Conceptualisatie en definiëring van eergerelateerd geweld

In het NAP wordt de volgende definitie van eergerelateerd geweld gehanteerd:

[99] *Nationaal actieplan ter bestrijding van alle vormen van gendergerelateerd geweld 2015-2019* 2015
[100] *Nationaal actieplan ter bestrijding van alle vormen van gendergerelateerd geweld 2015-2019* 2015, pp. 2, 7-8.; *Plan Intra-francopone 2015-2019: Lutte contre les violences sexistes et intra- familiales*, p. 8.

De term eergerelateerd geweld verwijst naar een continuüm van geweld waarbij het voorkomen of het herstellen van een schending van de seksuele en familie eer -waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te geraken- het hoofdmotief is. Het kan daarbij gaan om de eer van een individu, de familie of de gemeenschap en het geweld kan uitgaan of ondersteund worden door meerdere personen en gericht zijn op meerdere slachtoffers.[101]
Bij het bespreken van eergerelateerd geweld is er aandacht voor de kenmerken van deze geweldsvorm en hoe het zich van familiaal geweld onderscheidt.

Ten eerste gaat het bij eergerelateerd geweld om een continuüm van verschillende geweldsvormen.[102] Ten tweede wordt het verband tussen de geweldsuiting en de eer erkend als kenmerkend voor eergerelateerd geweld. Het gaat voornamelijk om een notie van familie-eer die binnen bepaalde groeperingen en gemeenschappen wordt gehanteerd. De familie-eer bestaat uit twee componenten: de algemene (niet zedelijke) familie-eer en de seksuele (zedelijke) familie-eer. De algemene familie-eer omvat het gezag, de status en de reputatie van de man binnen de gemeenschap.[103] De zedelijke familie-eer verwijst naar de kuisheid en zedelijkheid van voornamelijk de vrouwelijke familieleden. Mannelijke familieleden zijn medeverantwoordelijk voor het waken over de kuisheid en de zedelijkheid van vrouwelijke familieleden.[104]

Ten derde speelt de collectiviteit een rol bij eergerelateerd geweld. De collectiviteit verwijst enerzijds naar de rol die de gemeenschap speelt bij het handhaven van de verwachte gedragsregels en het rechtvaardigen van het gepleegde geweld. De gemeenschap speelt ook een grote rol bij het faciliteren van eerverlies, maar ook bij het rechtvaardigen van geweld dat gepleegd is omwille van de familie-eer. Immers bekendwording van het wangedrag van een persoon binnen haar of zijn gemeenschap kan aanleiding geven tot eerverlies.[105] De betrokkenheid van de gemeenschap kan er ook voor zorgen dat familieleden een toenemende druk voelen om de familie-eer te zuiveren en dus om maatregelen te treffen tegen een vermeende overtreder.[106]

Anderzijds verwijst de collectiviteit naar de betrokkenheid van de familie en de gemeenschap bij de geweldpleging. Een schending van de familie-eer kan gevolgen van eerverlies meebrengen voor de familie en verre verwanten. Het kan zelfs gevolgen hebben voor familieleden die in het buitenland verblijven.[107] Gevolgen van eerverlies kunnen emotioneel, sociaal, financieel of economisch van aard[108] zijn. Naast het herstellen van de familie-eer kunnen er dus andere beweegredenen bestaan voor het plegen van geweld. Binnen de familie is er dus vaak een gedeeld belang om de familie-eer te beschermen en zo nodig te herstellen.[109] Mede hierdoor wordt het besluit om maatregelen te treffen tegen een vermeende schending van de familie-eer, vaak

[101] *Nationaal actieplan ter bestrijding van alle vormen van gendergerelateerd geweld 2015-2019* 2015, p. 7.
[102] Blow & Dedoncker 2012, p. 13.; 'Eergerelateerd Geweld', *Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen*, igvm-iefh.belgium.be.; Van Vossole 2012, p. 8.
[103] Blow & Dedoncker 2012, p. 9.
[104] Blow & Dedoncker 2012, p. 9.
[105] Blow & Dedoncker 2012, p. 9.
[106] Blow & Dedoncker 2012, p. 18.
[107] Blow & Dedoncker 2012, p. 10.; Van Vossole 2012, p. 7.
[108] Blow & Dedoncker 2012, p. 10.
[109] Blow & Dedoncker 2012, p. 18.

genomen en uitgevoerd door meerdere familieleden.[110] Eveneens kunnen leden van de bredere gemeenschap op directere manieren betrokken zijn bij het plegen van eergerelateerd geweld.[111] Andere vrouwen uit de gemeenschap kunnen bijvoorbeeld familieleden helpen om vrouwen en meisjes in de gaten te houden.[112] In de meeste gevallen zijn er dan ook meerdere daders en slachtoffers betrokken bij eergerelateerd geweld. Bijgevolg kunnen interventies die eergerelateerd geweld pogen te voorkomen, bijvoorbeeld een uithuisplaatsing van een potentiële dader, minder effectief uitpakken.[113] Het 'buiten spel zetten' van de potentiële dader sluit niet uit dat er andere daders kunnen zijn of dat andere personen het geweld kunnen uitvoeren.

Vaak zijn vrouwen en meisjes slachtoffers van eergerelateerd geweld, hoewel mannen en jongens in mindere mate ook slachtoffers kunnen zijn als ze niet voldoen aan de verwachte sociale rollen.[114] Verder is er in de literatuur ook aandacht voor (jonge) daders die mogelijk onder druk van de gemeenschap en/of de familie eergerelateerd geweld plegen.[115] Deze jongeren worden in zekere zin ook beschouwd als slachtoffers.[116] De daders van eergerelateerd geweld zijn vaak de partners van het slachtoffer, vaders, broers, andere familieleden, ouders en schoonmoeders. In verband met de betrokkenheid van vrouwelijke familieleden wordt in de literatuur wel de term 'intellectueel daderschap' gebruikt.[117] Vrouwelijke familieleden kunnen bijdragen tot het geweld. Ze kunnen ook het ontstaan van de omstandigheden die aanleiding kunnen geven tot eergerelateerd geweld faciliteren. Zij kunnen bijvoorbeeld onderdrukkende leefregels gebieden in de familie, psychische en/of fysieke druk leggen op de slachtoffers of participeren in het beramen of het opdracht geven van de acties die ondernomen moeten worden tegen de vermeende overtreder. [118]

Tenslotte wordt de (dreigende) bekendwording van het wangedrag beschouwd als een kenmerk van eergerelateerd geweld. Het geweld wordt vaak gepleegd als een reactie op een schending van de familie-eer die in de gemeenschap bekend is geworden of die dreigt bekend te worden.[119]

3.2. Het discours omtrent eergerelateerd geweld

In 2009 was eergerelateerd geweld een onderwerp dat hoog op de politieke agenda en in het maatschappelijke debat stond.[120] De problematiek werd toen ook voor het eerst opgenomen in het toenmalige NAP. Er werd een team opgezet dat de taak had om zich te buigen over deze

[110] de Beweging tegen Geweld vzw Zijn 2013, p. 4.
[111] Van Vossole & Gilbert 2011, pp. 27-28.
[112] Van Vossole & Gilbert 2011, pp. 27-28.; de Beweging tegen Geweld vzw Zijn 2013, p. 4.
[113] Blow & Dedoncker 2012, p. 13.; 'Eergerelateerd Geweld', *Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen*, igvm-iefh.belgium.be.; Van Vossole 2012, p. 8.
[114] Blow & Dedoncker 2012, p. 12.
[115] Zo beschrijft Van Vossole een geval waarbij een minderjarige jongen werd aangewezen om het geweld te plegen. Door zijn jeugdige leeftijd zou een beperktere strafmaat van toepassing zijn. Daarnaast werd op deze manier ook voorkomen dat het gezinsinkomen van de vader niet verloren zou gaan, omdat de vader het geweld dan niet zelf hoefde te plegen.
[116] Blow & Dedoncker 2012, p. 18.; de Beweging tegen Geweld vzw Zijn 2013, p. 4.
[117] Van Vossole 2012, p. 9.
[118] Van Vossole 2012, p. 9
[119] Blow & Dedoncker 2012, p. 13.
[120] Interview met academische-medewerker S. en onderzoeker E, Vrije Universiteit Brussel, 20 februari 2020.

problematiek en meer expertise te ontwikkelen hieromtrent. Een respondent beschrijft het discours destijds als stigmatiserend, dramatiserend en stereotyperend. Eergerelateerd geweld werd vaak weergegeven als een moslim-problematiek. De verklaring werd vaak gevonden in culturele factoren. Tegenover deze benadering waren er ook stemmen die pleitten voor terughoudendheid bij het op de voorgrond brengen van culturele verklaringen. De gevestigde focus op de culturele aspecten creëerde onder andere blinde vlekken in het politieke debat, waardoor men minder aandacht had voor de gender- en de mensenrechtenaspecten van het fenomeen.[121] De onderliggende genderaspecten waren onmiskenbaar en het was evenzeer van belang om ook aandacht te hebben voor deze invalshoek. Bij de genderbenadering lag in België de nadruk op eergerelateerd geweld als een geweldsvorm die voortvloeit uit patriarchale structuren en ongelijke machtsverhoudingen tussen vrouwen en mannen.[122]

In 2011 is, in opdracht van de Federale Overheidsdienst Binnenlandse Zaken en het IGVM, een verkennend onderzoek naar eergerelateerd geweld in België verricht. In dit onderzoek belichtten de onderzoekers de culturele, sociale, politieke, economische en genderfactoren die een rol spelen bij eergerelateerd geweld. Ook werd er uitvoerig stilgestaan bij de invloed die een migratie-ervaring kan hebben op de reconstructie van culturele waarden, normen en gedragsregels binnen migrantenfamilies.[123] Ineffectieve integratie, sociale exclusie, armoede, lage opleiding en verminderde kansen om de sociale en economische status te verbeteren, werden aangemerkt als factoren die bijdragen aan het blijven bestaan van eergerelateerd geweld binnen migrantengroepen in België.[124] Evenzo kan de migratie-ervaring gevolgen hebben voor de onderlinge relaties tussen familieleden. Spanningen kunnen bijvoorbeeld ontstaan wanneer de kinderen gesocialiseerd worden met de normen en waarden van het gastland, terwijl de ouders de normen en waarden van het land van origine blijven vasthouden.[125]

In het discours van de afgelopen jaren was er dus enige aandacht voor de intersectie tussen culturele, socio-economische en gender- en context-specifieke factoren die aan de basis liggen van eergerelateerd geweld. Zo wordt erkend dat eergerelateerd geweld een vorm is van gendergerelateerd geweld dat zich voordoet binnen bepaalde culturele en socio-economische contexten. Eveneens wordt in het discours erkenning gegeven aan de gevaren die een onderscheid tussen individualistische- en groepsculturen mee kan brengen. De nadruk leggen op de verschillen in culturen kan namelijk superieure visies over westerse culturen en stigmatiserende aannames over niet- westerse culturen in de hand werken.[126] Een dergelijk discours, waarbij onderscheid tussen westerse en niet-westerse culturen op de voorgrond staat,

[121] Interview met academische-medewerker S. en onderzoeker E, Vrije Universiteit Brussel, 20 februari 2020.; Interview met staf-medewerker, Ella Kenniscentrum gender en etniciteit vzw, 25 februari 2020.; Maruf 2013, pp. 20-21

[122] Maruf 2013, p. 22. [122] Interview met academische-medewerker S. en onderzoeker E, Vrije Universiteit Brussel, 20 februari 2020.; Interview met staf-medewerker, Ella Kenniscentrum gender en etniciteit vzw, 25 februari 2020.; Maruf 2013, pp. 20-21.

[123] Van Vossole & Gilbert 2011, pp. 25-26.; Blow & Dedoncker 2012, p. 11.

[124] Blow & Dedoncker 2012, p. 13.

[125] Blow & Dedoncker 2012, p. 9.; Van Vossole 2012, pp. 10-11.; 'Eergerelateerd Geweld', *Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen*, igvm-iefh.belgium.be.

[126] Van Vossole & Gilbert 2011, p. 21-26.; Blow & Dedoncker 2012, pp. 8-11.

zou vermeden moeten worden.[127] Er is om die reden een voorstel gedaan om te spreken van open en gesloten gemeenschappen in plaats van individualistische- en groepsculturen. Zo wordt gewaarborgd dat het fenomeen minder etnisch en cultureel wordt ingekleurd.[128]

Het belang van een cultuursensitieve benadering wordt benadrukt.[129] Een dergelijke benadering zou het mogelijk maken om geweld te erkennen als een universeel gegeven dat niet gebonden is aan enige cultuur of gemeenschap. Daarnaast zou een cultuursensitieve benadering ook ruimte bieden om rekening te houden met context-specifieke factoren die invloed hebben op het blijven bestaan van eergerelateerd geweld in België. Een effectieve en adequate aanpak van eergerelateerd geweld vergt dat de context-specificiteit en de invloeden van cultuur op individuen en gemeenschappen in beschouwing worden genomen.[130]

Tot slot valt op te merken dat het onderwerp van eergerelateerd geweld de afgelopen jaren in mindere mate expliciet als een apart probleem wordt besproken in het maatschappelijke debat. Deze trend neemt echter niet weg dat er nog steeds aandacht is voor dit fenomeen. Opvallend is wel dat eergerelateerd geweld steeds vaker besproken wordt in samenhang met specifiekere geweldsvormen (zoals partnergeweld of VGV) of in het kader van bredere problematieken zoals intrafamiliaal geweld (IFG).[131] Dat dit onderwerp minder expliciet in het maatschappelijk debat voorkomt heeft, volgens één van de respondenten, te maken met de opkomst van nieuwe onderwerpen zoals radicalisering en terrorisme. Deze onderwerpen hebben in de afgelopen jaren meer publieke en politieke aandacht gekregen.[132] Daarnaast geeft de huidige politiek meer prioriteit aan IFG. Het gevolg hiervan is dat er veel meer middelen beschikbaar worden gesteld voor het bestrijden van IFG. Deze verschuiving in prioriteiten, en de daarmee gepaard gaande verandering in subsidiëring, veroorzaken eveneens een verandering in de manier waarop de problematiek van eergerelateerd geweld wordt aangekaart in het huidige discours. Bijvoorbeeld, in de hulpverleningssector wordt de problematiek van eergerelateerd geweld uit pragmatisme geschoven onder IFG. Op deze manier kunnen instellingen en organisaties alsnog (financiële) middelen overhouden voor het bestrijden van eergerelateerd geweld.

3.3. Definiëring *extended family* en andere gebruikte termen

Alle in het onderhavige onderzoek voor België geraadpleegde bronnen erkennen dat familieleden en leden van de gemeenschap een grote rol spelen bij eergerelateerd geweld. De 'familie' omvat het kerngezin alsook familieleden van een verre graad en familieleden die in het buitenland verkeren (d.w.z. de uitgebreide familie). Zoals reeds vermeld, kunnen een schending van de familie-eer en de gevolgen van eerverlies ook familieleden van een verre graad en familieleden in

[127] Blow & Dedoncker 2012, p. 11.
[128] Blow & Dedoncker 2012, p. 10.
[129] *Nationaal actieplan ter bestrijding van alle vormen van gendergerelateerd geweld 2015-2019* 2015, p. 7.
[130] Blow & Dedoncker 2012, p. 11.; Van Vossole 2012, p. 10.
[131] Bijvoorbeeld in de hulpverleningsector. Interview met hulpverlener N. en Hulpverlener C., CAW Boom Mechelen Lier vzw, 05 maart 2020.
[132] Interview met academische-medewerker S. en onderzoeker E, Vrije Universiteit Brussel, 20 februari 2020.

het buitenland treffen.[133] De hele uitgebreide familie heeft dus een gedeeld belang en de verantwoordelijkheid om de familie-eer te beschermen en zo nodig te herstellen.[134]

In de literatuur alsook uit de interviews blijkt dat er aandacht is voor alle personen die betrokken (kunnen) zijn bij eergerelateerd geweld. De betrokkenheid van personen wordt vanuit verschillende invalshoeken in beschouwing genomen, enerzijds vanuit de optiek van daderschap en anderzijds vanuit de optiek van de slachtofferondersteuning. In de eerste optiek (daderschap) ligt de focus op personen die betrokken (kunnen) zijn bij het beramen, plegen of faciliteren van eergerelateerd geweld. Dit kunnen bijvoorbeeld familieleden, verwanten of leden van de gemeenschap zijn. Terwijl in de laatstgenoemde optiek (slachtofferondersteuning) de nadruk ligt op het in kaart brengen van de personen die het slachtoffer kunnen helpen en ondersteunen. Er wordt dan gekeken naar personen in het kernnetwerk en in het brede netwerk van het slachtoffer (bijv. vertrouwenspersonen, buren, schoolpersoneel enz.).[135]

De term *extended family* wordt volgens de meeste respondenten niet gebruikt in het beleid, binnen de verscheidene sectoren of door de professionals die met deze problematiek in aanraking komen. Slechts één respondent gaf aan bekend te zijn met de term.[136] Alle respondenten beschouwen de term *extended family* als doelend op een bredere categorie van personen, waaronder het kerngezin en andere familieleden in België en in het buitenland. Zoals een respondent aangeeft, kunnen zich binnen verschillende migrantengroepen in België andere familiestructuren voordoen, zoals *'de Congolese families die maternaal zijn en hier hebben de ooms een grote rol. Dat heb je eerst niet altijd door; wie is die persoon en wat komt hij doen? Dat begrijp je beter wanneer je inzicht hebt in die culturele achtergrond. Dat is ook een vorm van extended family*'.[137] Ook leden van de gemeenschap worden door de meeste respondenten tot de categorie van de *extended family* gerekend omdat ook zij betrokken kunnen zijn bij eergerelateerd geweld.[138] Zo rapporteert een respondent te hebben geobserveerd dat in

[133] Blow & Dedoncker 2012, p. 10.; Van Vossole 2012, p. 7.; Maruf 2013, p. 23.; Withaeckx 2014, p. 234.
[134] Blow & Dedoncker 2012, p. 18.
[135] Interview met een medewerker bij de ketenaanpak, Justitiehuis Antwerpen, 09 maart 2020.; Interview met Substituut-Procureur-Generaal (Coördinator van het expertisenetwerk criminaliteit tegen personen) en met Substituut-Procureur des Konings, Parket- General Luik en Parket van de Procureur des Konings Luik, 06 februari 2020.; Interview met hulpverlener N. en Hulpverlener C., CAW Boom Mechelen Lier vzw, 05 maart 2020.
[136] Interview met staf-medewerker, Ella Kenniscentrum gender en etniciteit vzw, 25 februari 2020.; Interview met Substituut-Procureur des Konings, Parket van de Procureur des Konings Oost-Vlaanderen, Afdeling Gent, 05 februari 2020.; Interview met Coördinatrice helpdesk Vlaanderen, GAMS België vzw, 10 februari 2020.; Interview met Substituut-Procureur-Generaal (Coördinator van het expertisenetwerk criminaliteit tegen personen) en met Substituut-Procureur des Konings, Parket- General Luik en Parket van de Procureur des Konings Luik, 06 februari 2020.; Interview met hulpverlener N. en Hulpverlener C., CAW Boom Mechelen Lier vzw, 05 maart 2020.;Interview met een medewerker bij de ketenaanpak, Justitiehuis Antwerpen, 09 maart 2020.;, Interview met academische-medewerker S. en onderzoeker E, Vrije Universiteit Brussel, 20 februari 2020.
[137] Interview met academische-medewerker S. en onderzoeker E, Vrije Universiteit Brussel, 20 februari 2020.
[138] Interview met Substituut-Procureur des Konings, Parket van de Procureur des Konings Oost-Vlaanderen, Afdeling Gent, 05 februari 2020.; Interview met Coördinatrice helpdesk Vlaanderen, GAMS België vzw, 10 februari 2020.; Interview met Substituut-Procureur-Generaal (Coördinator van het expertisenetwerk criminaliteit tegen personen) en met Substituut-Procureur des Konings, Parket- General Luik en Parket van de Procureur des Konings Luik, 06 februari 2020.; Interview met hulpverlener N. en Hulpverlener C., CAW Boom Mechelen Lier vzw, 05 maart 2020.; Interview met een medewerker bij de ketenaanpak, Justitiehuis Antwerpen, 09 maart

asielcentra en in bepaalde wijken[139] personen zonder familiale banden de verantwoordelijkheid kunnen nemen om te waken over bijvoorbeeld vrouwen en meisjes van dezelfde etniciteit in hun omgeving. '*Die mannen uit dezelfde gemeenschap kunnen zich dan heel controlerend opstellen[…]'*..[140]

Hoewel de term *extended family* niet expliciet gebruikt wordt, zijn er andere termen die binnen de verscheiden sectoren gebruikt worden in het kader van eergerelateerd geweld. De term *'milieu de vie*' (leefomgeving), is een term die volgens een respondent van het parket in Luik gebruikt wordt in de jeugdzorgsector. Wat deze term precies inhoudt blijft echter een punt van de discussie en is nog in ontwikkeling. Wel geeft deze term weer dat het om een bredere doelgroep gaat dan alleen de ouders. Alle personen die in direct contact zijn met de betrokkenen horen, volgens de respondent, hierbij.[141] Bij het Centrum Algemeen Welzijnswerk (CAW), gebruikt men ook het begrip '*systeem en context'*.[142] Dit begrip duidt op de sociale omgeving van de betrokken personen. Hieronder vallen familieleden in België, familieleden in het buitenland, buren en personen uit de gemeenschap.[143]

3.4. Maatregelen die betrekking hebben op de *extended family* en de gemeenschap

In het onderzoek van 2011 werd een aantal initiatieven voorgesteld die betrekking kunnen hebben op leden van de uitgebreide familie. Enkele voorbeelden hiervan zijn: het sensibiliseren van de gemeenschap, het bevorderen van zelforganisatie van migrantengroepen, en het steun bieden aan migrantengroepen bij het doorbreken van taboes. Andere initiatieven zijn gericht op het betrekken van scholen bij de aanpak van eergerelateerd geweld, het promoten van mannelijke rolmodellen en het instellen van een verplichte inburgeringscursus voor nieuwkomers. Verder denkt men aan het ontwikkelen van specifieke leermiddelen en het versterken van de samenwerking met sleutelfiguren in de gemeenschap. En tenslotte wordt genoemd het opzetten van een opvang voor jongens die verplicht worden om eergerelateerd geweld te plegen en het opleiden en vormen van daders van eergerelateerd geweld. Veel van deze initiatieven zijn opgenomen in het NAP 2015-2019. Het IGVM, overheidsinstellingen en de lokale overheden hebben de verantwoordelijkheid voor het concretiseren en uitvoeren van de beleidsmaatregelen die in het NAP zijn opgenomen.

Het is van belang om te vermelden dat het aanpakbeleid zich niet specifiek richt op 'de uitgebreide familie' als doelgroep. Veeleer richten de beleidsmaatregelen zich op bredere doelgroepen, zoals mannen en jongens, jongeren, slachtoffers, migrantengroepen, nieuwkomers, ouders enz. Leden

2020.; Interview met academische-medewerker S. en onderzoeker E, Vrije Universiteit Brussel, 20 februari 2020.; Interview met stafmedewerker, Ella Kenniscentrum gender en etniciteit vzw, 25 februari 2020.A

[139] Bijvoorbeeld in de Tsjetsjeense, Somalische en Afghaanse gemeenschappen. Interview met academische-medewerker S. en onderzoeker E, Vrije Universiteit Brussel, 20 februari 2020.

[140] Interview met stafmedewerker, Ella Kenniscentrum gender en etniciteit vzw, 25 februari 2020.

[141] Interview met Substituut-Procureur-Generaal (Coördinator van het expertisenetwerk criminaliteit tegen personen) en met Substituut-Procureur des Konings, Parket- Generaal Luik en Parket van de Procureur des Konings Luik, 06 februari 2020.

[142] Interview met hulpverlener N. en Hulpverlener C., CAW Boom Mechelen Lier vzw, 05 maart 2020.; Interview met stafmedewerker, Ella Kenniscentrum gender en etniciteit vzw, 25 februari 2020.

[143] Interview met hulpverlener N. en Hulpverlener C., CAW Boom Mechelen Lier vzw, 05 maart 2020.

van de uitgebreide familie vallen dikwijls binnen meerdere doelgroepen, zodat zij op deze manier betrokken worden bij de aanpak van eergerelateerd geweld. Hieronder volgt een overzicht van beleidsmaatregelen die gericht zijn op relevante doelgroepen.

3.4.1. Culturele bemiddeling

Het verkennend onderzoek van 2011 toont aan dat leden van de gemeenschap vaak in het kader van bemiddeling betrokken worden bij de aanpak van eergerelateerd geweld. Zo zijn er gevallen waarin gebruik werd gemaakt van interculturele bemiddelaars die deel uitmaken van de gemeenschap alsook bemiddelaars die niet afkomstig zijn uit de betreffende gemeenschappen.[144] Er werd ook naar bemiddelingsfiguren in de gemeenschap gezocht, zoals '*grootouders, tantes en 'nonkels'*.[145]

Voor het onderhavige onderzoek is nader uitgezocht in hoeverre de verschillende sectoren en organisaties gebruik maken van culturele bemiddelaars bij het behandelen van situaties waarin sprake is van eergerelateerd geweld. Volgens onderzoekers op het gebied van eergerelateerd geweld en partnergeweld worden bemiddelaars ingezet door hulpverleners, maar dit gebeurt niet structureel. Maatschappelijke organisaties maken ook gebruik van culturele bemiddelaars bij het oplossen van conflicten.[146] GAMS België (in het vervolg: GAMS[147]) is een dergelijke organisatie die vaak ook door hulpverleners wordt ingeschakeld om te helpen bij situaties van eergerelateerd geweld. Deze organisatie strijdt tegen VGV en gedwongen huwelijken in België. Een medewerker van GAMS verklaarde als volgt waarom dit gebeurt: '*Die co-bemiddelaar, zoals we dat noemen, die zijn enorm vertrouwd met die cultuur want die zijn er vaak ook in opgegroeid en die kennen de gebruiken van die cultuur. […] als wij bijvoorbeeld daar gaan* [de families]*, dan hebben we hen vaak naast ons […]. Ze gaan ook uitleg geven aan ons dus het is echt aan twee kanten'.* Bij het inschakelen van een co-bemiddelaar houden de medewerkers van GAMS rekening met de wensen van slachtoffers en andere betrokken personen.[148] Co-bemiddelaars worden door GAMS ook ingezet wanneer men behoefte heeft aan een vertaler. Hiernaast faciliteren co-bemiddelaars voor GAMS de toegang tot en het contact met de gemeenschappen. Omgekeerd vervullen ze ook de rol van contactpersonen voor mensen uit de gemeenschap die in contact willen komen met GAMS. Als er vragen vanuit de gemeenschap komen, kunnen deze co-bemiddelaars deze doorsturen naar GAMS. Co-bemiddelaars worden door GAMS ook actief ingezet bij vormingsactiviteiten van GAMS die gericht zijn op het sensibiliseren van de gemeenschappen.

GAMS verzorgt de vorming aan personen die zich aanmelden voor deze functie. '*Ze worden wel opgeleid door ons, door GAMS zelf. Ze moeten wel dezelfde waarden dragen van ons. Dat kan niet iemand zijn die daar niet voor is want die gaan we dan niet uitnodigen* […].'

[144] Van Vossole & Gilbert 2011, pp. 74-80.
[145] Van Vossole & Gilbert 2011, p. 60.
[146] Interview met academische-medewerker S. en onderzoeker E, Vrije Universiteit Brussel, 20 februari 2020.
[147] Groep voor de afschaffing van vrouwelijke genitale verminking.
[148] Interview met Coördinatrice helpdesk Vlaanderen, GAMS België vzw, 10 februari 2020.

Bij de Justitiehuizen en CAW doet men geen beroep op culturele bemiddelaars.[149] Respondenten van het CAW geven hiervoor als reden dat het inzetten van een culturele bemiddelaar vaak moeilijk is wanneer er al sprake is van wangedrag van een cliënt. Vaak staan de betrokken families hiervoor ook niet open, zodat men bemiddeling niet als een effectief middel beschouwt. [150]

Bij het Openbaar Ministerie en de politie wordt in het kader van eergerelateerd geweld evenmin een beroep gedaan op culturele bemiddelaars[151], hoewel een respondent bij het Openbaar Ministerie aangeeft bekend te zijn met één dossier waarbij er wel een beroep werd gedaan op een culturele bemiddelaar.[152] Of bemiddeling wordt ingezet bij zaken van eergerelateerd geweld dient volgens de Omzendbrief overwogen te worden na de crisisperiode vanwege de riskante gevolgen die publieke ruchtbaarheid teweeg kan brengen.[153] Het Openbaar Ministerie en de politie winnen geregeld wel advies en kennis in van organisaties zoals GAMS en van deskundigen die expertise hebben op dit gebied.[154] Andere personen die de politie en het Openbaar Ministerie kunnen betrekken zijn vertalers, sleutelfiguren en religieuze leiders, mits deze gesensibiliseerd zijn en daadwerkelijk ook een positieve impact kunnen hebben bij het bemiddelen in een situatie.[155]

3.4.2. Bewustwording en sensibilisering

Het NAP draagt het IGVM en de lokale overheden op om bewustwordingscampagnes op te zetten die gericht zijn op de sensibilisering van specifieke groepen met betrekking tot eergerelateerd geweld. Deze campagnes moeten informatie over eergerelateerd geweld wijder verspreiden en toegankelijker maken. Migrantengroepen dienen te worden betrokken bij het ontwikkelen en opzetten van deze campagnes.[156]

In het kader van VGV, dienen lokale overheden een preventieprogramma te ontwikkelen voor het sensibiliseren van ouders en religieuze autoriteiten over VGV, eergerelateerd geweld en huwelijksdwang.[157] Het NAP draagt de lokale overheden op om de dialoog met ouders die uit een

[149] Interview met een medewerker bij de ketenaanpak, Justitiehuis Antwerpen, 09 maart 2020.; Interview met hulpverlener N. en Hulpverlener C., CAW Boom Mechelen Lier vzw, 05 maart 2020.
[150] Interview met hulpverlener N. en Hulpverlener C., CAW Boom Mechelen Lier vzw, 05 maart 2020.
[151] Interview met Substituut-Procureur-Generaal (Coördinator van het expertisenetwerk criminaliteit tegen personen) en met Substituut-Procureur des Konings, Parket- General Luik en Parket van de Procureur des Konings Luik, 06 februari 2020.
[152] Interview met Substituut-Procureur-Generaal (Coördinator van het expertisenetwerk criminaliteit tegen personen) en met Substituut-Procureur des Konings, Parket- General Luik en Parket van de Procureur des Konings Luik, 06 februari 2020.
[153] Omzendbrief COL 06/2017, p. 22.
[154] Interview met Substituut-Procureur-Generaal (Coördinator van het expertisenetwerk criminaliteit tegen personen) en met Substituut-Procureur des Konings, Parket- General Luik en Parket van de Procureur des Konings Luik, 06 februari 2020.
[155] Interview met Substituut-Procureur-Generaal (Coördinator van het expertisenetwerk criminaliteit tegen personen) en met Substituut-Procureur des Konings, Parket- General Luik en Parket van de Procureur des Konings Luik, 06 februari 2020.; Interview met academische-medewerker S. en onderzoeker E, Vrije Universiteit Brussel, 20 februari 2020.
[156] *Plan Intra-francophone 2015-2019: Lutte contre les violences sexistes et intra- familiales,* p. 8. *Nationaal actieplan ter bestrijding van alle vormen van gendergerelateerd geweld 2015-2019* 2015, p. 35.
[157] *Nationaal actieplan ter bestrijding van alle vormen van gendergerelateerd geweld 2015-2019* 2015, pp. 34, 65.

land of gemeenschap komen waar VGV gangbaar is te faciliteren.[158] Hiernaast dient er een pool van sleutelfiguren die preventieve acties kunnen organiseren te worden opgezet. Voor religieuze leiders en erkende geestelijken moeten er instrumenten en trainingen worden ontwikkeld over vrouwenrechten en geweld tegen vrouwen.[159] De Federale Overheidsdienst dient eveneens richtlijnen uit te werken voor communicatie met ouders bij vaststelling van VGV bij een vrouw na haar bevalling in de kraamkliniek.[160] Daarnaast worden hulpverleners verzocht om ouders opvoedingsondersteuning aan te bieden en ze te begeleiden bij het omgaan met de waarden, normen en de sociale druk van de maatschappij.[161]

Sensibiliseringsactiviteiten ten aanzien van VGV en eergerelateerd geweld worden onder andere ondernomen door organisaties zoals GAMS. Deze organisatie richt zich echter niet specifiek op families maar op de sensibilisering van volwassenen, mannen, jongeren, kinderen en volledige gemeenschappen. De aangeboden programma's en de behandelde onderwerpen worden aangepast aan de leeftijd en behoeftes van iedere doelgroep. Op deze manier bereikt GAMS op een indirecte wijze de *extended family*.

In het NAP 2015-2019 is er ook aandacht voor nieuwkomers (personen die geregulariseerd zijn of een vluchtelingenstatus hebben). Bewustwordingprogramma's moeten worden geïmplementeerd in het traject van nieuwkomers. Het NAP draagt de lokale overheden op om training en informatievoorziening te verstrekken aan nieuwkomers over genderverhoudingen, eergerelateerd geweld, vrouwenrechten, strafwetgeving en de bestaande hulpverleningsdiensten.[162] In Vlaanderen organiseert het Agentschap Integratie en Inburgering vorming voor nieuwkomers . De vorming is breed opgezet en richt zich niet specifiek of uitsluitend op eergerelateerd geweld. Wel komen onderwerpen zoals VGV, eergerelateerd geweld en de wetgeving in België aan bod. Voor vluchtelingen wordt ook vorming geroganiseerd door Fedasil[163]. Deze vorming is eveneens uitgebreid en omvat eergerelateerd geweld en andere relevante onderwerpen.[164]

Tot slot, voor jongeren streeft het beleid ernaar om gendereducatie op te nemen in het formeel onderwijs en in de informeel educatieve voorzieningen.[165] Een voorbeeld hiervan is de training in sociale vaardigheden die aangeboden wordt aan jongeren door het CAW. Deze training beoogt jongeren weerbaar te maken en omvat overkoepelende thema's waaronder eergerelateerd geweld. Een ander voorbeeld is de OverKop (een soort jongerencentrum) in Mechelen waar jongeren met een migratieachtergrond terecht kunnen. Hier zijn de trainingen en activiteiten die

[158] *Nationaal actieplan ter bestrijding van alle vormen van gendergerelateerd geweld 2015-2019* 2015, p. 65.
[159] *Nationaal actieplan ter bestrijding van alle vormen van gendergerelateerd geweld 2015-2019* 2015, pp. 40-41.
[160] *Nationaal actieplan ter bestrijding van alle vormen van gendergerelateerd geweld 2015-2019* 2015, p. 65.
[161] De Beweging tegen Geweld vzw Zijn 2013, p. 14.
[162] *Nationaal actieplan ter bestrijding van alle vormen van gendergerelateerd geweld 2015-2019* 2015, p. 60.
[163] Federaal agentschap voor de opvang van asielzoekers
[164] Interview met Coördinatrice helpdesk Vlaanderen, GAMS België vzw, 10 februari 2020.
[165] Franse Gemeenschap, Brussels Hoofdstedelijk Gewest. *Nationaal actieplan ter bestrijding van alle vormen van gendergerelateerd geweld 2015-2019* 2015, pp. 62, 40.

aan jongeren worden aangeboden meer cultuursensitief en omvatten ze de onderwerpen van cultuur en eer.[166]

3.4.3. Politie en Parket

In 2017 werd een in heel België circulaire over eergerelateerd geweld verspreid onder de politie en het Openbaar Ministerie (in het vervolg: het parket).[167] De circulaire bevat beleidsrichtlijnen voor de aanpak van eergerelateerd geweld. Zij beschrijft ook de organisatie, de opzet en de wijze van samenwerking tussen de politie en het parket bij het behandelen van zaken van eergerelateerd geweld. [168]

Op elk gerechtelijk niveau is er één procureur die de portefeuille heeft over het onderwerp van eergerelateerd geweld. Op het niveau van gerechtshoven zijn dit de procureurs van een parket generaal.[169] Deze procureurs hebben de taak om het strafrechtelijk beleid omtrent eergerelateerd geweld te coördineren en om geïnformeerd te blijven over de ontwikkelingen hieromtrent.[170] Daarnaast vormen deze procureurs, samen met andere diensten zoals het IGVM, politie, welzijnsinstellingen, maatschappelijke organisaties en justitiehuizen een netwerk dat het beleid rond eergerelateerd geweld bespreekt. Dit netwerk stelt ook een samenwerkingsprotocol op.[171] De procureurs van de parketten-generaal bieden ook ondersteuning aan de procureurs op het niveau van de arrondissementen (de lokale parketten). De procureurs van de lokale parketten leggen het strafrechtelijke beleid rond eergerelateerd geweld ten uitvoer in de praktijk.[172] Zij behandelen dossiers van eergerelateerd geweld en controleren of de beleidsrichtlijnen nageleefd worden door het parket en door de politie.[173] De procureurs van de lokale parketten hebben ook de verantwoordelijkheid om de samenwerking met de lokale politie te coördineren en om de lokale politie te sensibiliseren over eergerelateerd geweld.[174]

Door de bekendheid met de collectieve aspecten van eergerelateerd geweld hebben de politie en het parket aandacht voor de familieleden en leden van de gemeenschap bij de signalering, opsporing, vervolging en strafoplegging.

In de meeste gevallen komt een melding eerst binnen bij de politie. De politie beoordeelt de situatie aan de hand van een checklijst. Hierbij let men bijvoorbeeld op bepaalde gedragingen van de slachtoffers en van de familieleden die als signalen voor eergerelateerd geweld worden beschouwd. De inperking van vrijheden door ouders of het worden gevolgd door iemand uit de

[166] Interview met hulpverlener N. en Hulpverlener C., CAW Boom Mechelen Lier vzw, 05 maart 2020.
[167] Omzendbrief COL 06/2017.
[168] Omzendbrief COL 06/2017, p. 10.
[169] Er zijn in België vijf parketten-Generaal: Antwerpen, Gent, Brussel, Mons en Luik
[170] Omzendbrief COL 06/2017, p. 10
[171] Omzendbrief COL 06/2017, p. 10, Interview met Substituut-Procureur-Generaal (Coördinator van het expertisenetwerk criminaliteit tegen personen) en met Substituut-Procureur des Konings, Parket- Generaal Luik en Parket van de Procureur des Konings Luik, 06 februari 2020.
[172] Omzendbrief COL 06/2017, p. 10.
[173] Omzendbrief COL 06/2017, p. 10. Interview met Substituut-Procureur-Generaal (Coördinator van het expertisenetwerk criminaliteit tegen personen) en met Substituut-Procureur des Konings, Parket- Generaal Luik en Parket van de Procureur des Konings Luik, 06 februari 2020.
[174] Interview met Substituut-Procureur-Generaal (Coördinator van het expertisenetwerk criminaliteit tegen personen) en met Substituut-Procureur des Konings, Parket- Generaal Luik en Parket van de Procureur des Konings Luik, 06 februari 2020.

familie, zijn een paar voorbeelden hiervan.[175] Wanneer de politie een vermoeden krijgt dat er mogelijk sprake kan zijn van eergerelateerd geweld, wordt de zaak doorverwezen naar de procureur van het lokale parket. De procureur moet vervolgens ook aan de hand van een checklijst de situatie beoordelen op signalen van eergerelateerd geweld en het dossier voorzien van de passende registratie-code. Deze checklijsten helpen de politie en het parket om te beoordelen of er sprake is van eergerelateerd geweld in een situatie. De checklijsten helpen de politie en de procureur om een beeld te krijgen van wie de slachtoffers zijn en wie de daders, mededaders en medeplichtigen (kunnen) zijn.[176] Informatie over de betrokken personen wordt voornamelijk verkregen via het verhaal van het slachtoffer. Getuigenverklaringen kunnen ook inzicht verschaffen in de personen die betrokken zijn in een zaak van eergerelateerd geweld. Andere middelen die ingezet kunnen worden om alle betrokken personen in kaart te brengen behelzen het aftappen van telefoongesprekken en het controleren van foto's en berichten op sociale media.[177] De urgentie om alle betrokken personen te identificeren is niet alleen essentieel bij de signalering maar ook bij de vervolging van de betrokkenen. De procureur heeft de taak om te zorgen dat alle betrokken personen vervolgd kunnen worden.[178]

De verhoudingen tussen slachtoffers en daders kunnen ook strafverzwarende omstandigheden opleveren bij de strafoplegging. De strafverzwarende omstandigheden die van toepassing zijn voor familiale of relationele contexten zijn geregeld in de artikelen 405*bis*, 405*ter*, 409 en 410 van het Strafwetboek. Deze artikelen zijn evenzeer van toepassing voor zaken van eergerelateerd geweld.[179] De circulaire over eergerelateerd geweld beschrijft ook de mogelijkheden waarop strafrechtelijk de collectieve dimensie van eergerelateerd geweld kan worden meegenomen. Zo kan er een beroep worden gedaan op bestaande juridische concepten zoals '*vereniging van misdadigers, misdrijven gelinkt aan het bestaan van een criminele organisatie, het niet-bijstaan van personen in gevaar of de klassieke gevallen van strafbare deelneming (met inbegrip van de deelneming door onthouding)*'.[180]

De procureurs van de lokale parketten hebben ook de verantwoordelijkheid om slachtoffers bescherming te bieden. Welke maatregelen ze hiervoor treffen is afhankelijk van de minderjarigheid of meerderjarigheid van de slachtoffers. Bij meerderjarige slachtoffers moeten de procureurs, bij een gebrek aan opvangstructuren, een netwerk van opvangplaatsen opzetten om de veiligheid van de slachtoffers te waarborgen.[181] Bij minderjarigen hebben procureurs de verantwoordelijkheid om te waken over de veiligheid van het kind binnen de familie en om de jeugdzorg op de hoogte te stellen over de zaken die betrekking hebben op minderjarige slachtoffers. Procureurs stellen vervolgens een onderzoek in om een beeld te krijgen van de achtergrond van een familie, hoe een familie naar het probleem kijkt en welke culturele normen

[175] Omzendbrief COL 06/2017, pp. 12-13
[176] Omzendbrief COL 06/2017, p. 13.; Interview met Substituut-Procureur-Generaal (Coördinator van het expertisenetwerk criminaliteit tegen personen) en met Substituut-Procureur des Konings, Parket- Generaal Luik en Parket van de Procureur des Konings Luik, 06 februari 2020.
[177] Interview met Substituut-Procureur des Konings, Parket van de Procureur des Konings Oost-Vlaanderen, Afdeling Gent, 05 februari 2020.
[178] Omzendbrief COL 06/2017, p. 14.
[179] Omzendbrief COL 06/2017, p. 8.
[180] Omzendbrief COL 06/2017, pp. 8-9.
[181] Omzendbrief COL 06/2017, p. 20.

er binnen een familie heersen. Voor het inwinnen van culturele kennis en achtergrondinformatie schakelen procureurs regelmatig ook de hulp in van maatschappelijke organisaties zoals GAMS, Tabane[182] en Intact[183]. De procureurs verrichten hiernaast zelf ook enquêtes binnen de gemeenschappen en bij andere instellingen zoals scholen en ziekenhuizen. Al deze informatie wordt gebruikt om te oordelen over de veiligheid van de minderjarige slachtoffers en of er maatregelen getroffen moeten worden.

Wanneer uit het onderzoek blijkt dat de situatie binnen een familie niet veilig is voor een minderjarig slachtoffer, dan deelt de procureur deze informatie met de jeugdzorg. In beginsel probeert de jeugdzorg maatregelen te treffen om de zelfredzaamheid van betrokken partijen te bevorderen. Men poogt dan om de families en slachtoffers bij elkaar te brengen en gezamenlijk naar oplossingen te zoeken. Echter deze manier van aanpak is niet altijd geschikt voor situaties van eergerelateerd geweld wanneer de crisis nog niet voorbij is of wanneer de slachtoffers al ernstig zijn benadeeld en geen vertrouwen meer hebben in hun ouders. De procureur heeft om die reden de taak om de jeugdzorg ertoe aan te zetten om andere methodes toe te passen in situaties van eergerelateerd geweld. De procureur kan ook organisaties zoals GAMS, Tabane en Intact verzoeken om de families te informeren en begrip te laten krijgen voor het probleem, zodat het kind veilig kan blijven binnen de familie. Wanneer het onmogelijk blijkt om de veiligheid van minderjarige slachtoffers binnen de familie te garanderen, dan moet de procureur de jeugdrechter informeren over de zaak. De jeugdrechter kan al dan niet het besluit nemen om het kind uit huis te plaatsen of het kind te plaatsen bij een ander familielid. Organisaties zoals GAMS, Tabane en Intact kunnen procureurs helpen bij het uitzoeken waar en bij wie het minderjarige slachtoffer het beste geplaatst kan worden.[184]

Naast de uithuisplaatsing hebben procureurs ook andere preventieve middelen tot hun beschikking om minderjarige slachtoffers te beschermen.[185] Het paspoort of het vliegticket van het minderjarige slachtoffer kunnen bijvoorbeeld geconfisqueerd worden wanneer er een redelijk vermoeden bestaat dat het kind blootgesteld zal worden aan VGV of aan een gedwongen huwelijk in het buitenland. Bij een dergelijk vermoeden informeert de procureur de ouders over de strafbaarheid van deze feiten en op het extraterritoriale bereik van het Belgische strafrecht voor deze delicten. Het kan ook voorkomen dat de familieleden in het buitenland de belangrijkste aanstichters zijn die de minderjarigen willen blootstellen aan VGV of een gedwongen huwelijk. In zo'n geval kan de procureur de ouders verzoeken om te bewijzen dat zij hun kinderen niet zullen blootstellen aan deze of andere geweldsvormen. Dit bewijs kan bestaan uit een gynaecologisch of een medisch attest waaruit blijkt dat de minderjarigen niet zijn besneden. Ouders kunnen ook bewijs aanleveren over de manier waarop ze hun kinderen zullen beschermen tegen VGV en andere geweldsvormen. Procureurs kunnen de ouders ook kleine folders meegeven. Ouders kunnen vervolgens deze folders gebruiken om hun families in het buitenland ervan op de hoogte

[182] Tabane is een instelling in Luik die o.a. expertise heeft in het aanbieden van therapeutische en psychosociale ondersteuning aan personen met een migrantenachtergrond.
[183] Expertisecentrum betreffende vrouwelijke genitale verminking, gedwongen huwelijken en eergerelateerd geweld
[184] Interview met Substituut-Procureur-Generaal (Coördinator van het expertisenetwerk criminaliteit tegen personen) en met Substituut-Procureur des Konings, Parket- Generaal Luik en Parket van de Procureur des Konings Luik, 06 februari 2020.
[185] Omzendbrief COL 06/2017, pp. 17-18.

te stellen dat zij strafrechtelijk vervolgd kunnen worden wanneer bij terugkomst in België blijkt dat hun kinderen zijn blootgesteld aan deze delicten. Deze folders zijn in de talen van de ouders. Het meegeven van deze folders is echter geen standaardpraktijk.[186]

3.4.4. Ketenaanpak

In België is er een aantal samenwerkingssystemen opgezet voor een geïntegreerde en multidisciplinaire aanpak van IFG. Dit wordt ook wel aangeduid als een ketenaanpakmethode. Eergerelateerd geweld wordt beschouwd als een vorm van IFG, zodat de ketenaanpakmethode toegepast kan worden voor het behandelen van gevallen van eergerelateerd geweld.[187] De samenwerking geschiedt tussen verschillende instellingen en partijen zoals lokale overheden, hulpverleningsdiensten, politie, justitie, zorg- en welzijnsinstellingen, justitiehuizen en *Family Justice Centers* (FJC).[188] Bij iedere casus van IFG wordt er, in overleg met alle betrokken partijen, een plan van aanpak opgesteld, zodat de familiecrisis vanuit verschillende invalshoeken benaderd kan worden. De samenwerking bevordert ook dat de betrokken partijen een op elkaar afgestemd plan van aanpak kunnen uitvoeren waarbij de rollen en taken van iedere partij duidelijk zijn vastgesteld.[189] Kenmerkend voor een ketenaanpak is dat er gewerkt wordt met het gezinssysteem. Dit houdt in dat men bij de aanpak aandacht heeft voor andere problematieken die zich binnen de familie voordoen alsook voor de noden en belangen van andere gezinsleden naast die van de slachtoffers. De volgende alinea's belichten de ketenaanpak methodieken bij de *Family Justice Centers* en de Cliënt Centrale Organisatie.

België telt momenteel een aantal *Family Justice Centers* (FJC).[190] Dit zijn opvanghuizen waar slachtoffers van IFG terecht kunnen. In een FJC zijn alle relevante diensten (politie, justitie, algemeen welzijnswerk, geestelijke gezondheidszorg, jongerenhulpverlening, advocatuur en artsen) onder één dak gebracht, zodat slachtoffers alle diensten op één plaats kunnen vinden. Het onderbrengen van meerdere diensten onder één dak bevordert eveneens de samenwerking tussen deze diensten en draagt bij aan een geïntegreerde aanpak van IFG.[191]

Wanneer zich een familiecrisis voordoet, wordt op basis van het verhaal van het slachtoffer een dossier aangemaakt. Een casemanager wordt vervolgens op de casus gezet. Bij het aanpakken van een familiecrisis werkt men bij het FJC met verschillende diensten om het geweld alsook andere problematieken binnen de familie in beeld te brengen. Er is hierbij aandacht voor de problemen, noden en wensen van de gezinsleden.[192]

---

[186] Interview met Substituut-Procureur-Generaal (Coördinator van het expertisenetwerk criminaliteit tegen personen) en met Substituut-Procureur des Konings, Parket- Generaal Luik en Parket van de Procureur des Konings Luik, 06 februari 2020.
[187] Omzendbrief 2017, p. 2.
[188] Omzendbrief 207, p. 3.; Interview met Coördinatrice helpdesk Vlaanderen, GAMS België vzw, 10 februari 2020.; Interview met een medewerker bij de ketenaanpak, Justitiehuis Antwerpen, 09 maart 2020.
[189] Omzendbrief 2017, p. 1.
[190] Tussentijds rapport over de uitvoering van het nationaal actieplan ter bestrijding van gendergerelateerd geweld 2015-2019, p. 16.
[191] Interview met een medewerker bij de ketenaanpak, Justitiehuis Antwerpen, 09 maart 2020.; 'Voor Professionals', *Veiligthuis Family Justice Centre en CO3,* jc-veiligthuis.be.
[192] Interview met een medewerker bij de ketenaanpak, Justitiehuis Antwerpen, 09 maart 2020. 'Voor Professionals', *Veiligthuis Family Justice Centre en CO3,* jc-veiligthuis.be

Spoor is een andere methodiek die gebruikt wordt door de FJC's. Deze methodiek komt grotendeels overeen met de algemene ketenaanpakmethode die boven kort is toegelicht.[193] Spoor is een multidisciplinaire geïntegreerde aanpak van IFG waarbij gewerkt wordt met het gezinssysteem. De *S*poor-methodiek wordt gebruikt bij minder ernstige zaken. Deelname van gezinsleden aan de Spoor-methodiek is op basis van vrijwillige instemming.[194]
De Cliënt Centrale Organisatie (CO3) is in 2012 projectmatig gegroeid uit een samenwerkingsverband met diensten uit verschillende sectoren: politie, Openbaar Ministerie, zorg en hulpverlening.[195] Zij werkt eveneens met de ketenaanpakmethode. Er zijn CO3 faciliteiten in een aantal steden in België. Alle aangesloten diensten stellen afgevaardigden ter beschikking om het CO3 samenwerkingsverband voort te kunnen blijven zetten.

Bij de CO3 komen de complexere zaken terecht. Vaak gaat het om zaken waarin strafbare feiten zijn gepleegd en waarvoor een gecombineerde aanpak op het gebied van hulpverlening en justitiële begeleiding nodig is.[196] Anders dan de FJC's heeft de CO3 een mandaat om hulpverlening te bieden aan daders, daders in probatie en verdachten. Participatie in een justitieel traject, door de personen in kwestie, is dan niet op vrijwillige basis maar op basis van een gerechtelijke beslissing. Daarnaast hoeft de CO3 andere gezinsleden niet te betrekken bij de hulpverlenings- en begeleidingstrajecten van daders en verdachten. Men kan dan alleen werken met de noden en wensen van deze doelgroepen.

Gevallen van IFG kunnen bij CO3 worden aangemeld door de samenwerkingspartners, de betrokkenen zelf of door andere diensten. Zaken die aangemeld worden dienen te voldoen aan vier voorwaarden. Het moet allereerst gaan om een complexe zaak van IFG. Ten tweede moeten er één of meer gezinsleden in gevaar zijn. Ten derde moeten betrokkenen, naast het geweld, ook andere problemen ervaren op tenminste drie leefdomeinen.[197] Ten slotte moeten hulpverleners en diensten een moeizame opstart voor het gezin ervaren.[198] Zaken die niet aan deze voorwaarden voldoen kunnen met andere methodieken worden aangepakt zoals de eerdere genoemde *Spoor* methodiek.

Wanneer een casus wel aan deze voorwaarden voldoet, wordt een informatierondetafel-gesprek gehouden tussen de aanmelder en alle partners. In dit gesprek tracht men zicht te krijgen op het geweld en problemen die zich in het gezin afspelen. Er wordt een dossierhouder aangewezen die de taak heeft om informatie te vergaren en de problematieken binnen het gezin in beeld te brengen. [199] Dit doet de dossierhouder door in gesprek te gaan met gezinsleden en te vragen naar hun noden en wensen.[200] De dossierhouder verzamelt ook informatie van alle

[193] Interview met hulpverlener N. en Hulpverlener C., CAW Boom Mechelen Lier vzw, 05 maart 2020.
[194] Interview met een medewerker bij de ketenaanpak, Justitiehuis Antwerpen, 09 maart 2020.
[195] Interview met een medewerker bij de ketenaanpak, Justitiehuis Antwerpen, 09 maart 2020.; *CO3 Cliënt Centrale Organisatie – een Ketenaanpak voor intrafamiliaal geweld* 2018, p. 1.
[196] Interview met een medewerker bij de ketenaanpak, Justitiehuis Antwerpen, 09 maart 2020.; *CO3 Cliënt Centrale Organisatie – een Ketenaanpak voor intrafamiliaal geweld* 2018, p. 2.
[197] Interview met een medewerker bij de ketenaanpak, Justitiehuis Antwerpen, 09 maart 2020.; *CO3 Cliënt Centrale Organisatie – een Ketenaanpak voor intrafamiliaal geweld* 2018, p. 1.
[198] Interview met een medewerker bij de ketenaanpak, Justitiehuis Antwerpen, 09 maart 2020.
[199] Interview met een medewerker bij de ketenaanpak, Justitiehuis Antwerpen, 09 maart 2020.; *CO3 Cliënt Centrale Organisatie – een Ketenaanpak voor intrafamiliaal geweld* 2018, p. 2.; Interview met een medewerker bij de ketenaanpak, Justitiehuis Antwerpen, 09 maart 2020.
[200] Interview met een medewerker bij de ketenaanpak, Justitiehuis Antwerpen, 09 maart 2020.

diensten die betrokken zijn bij de zaak. Aan de hand van deze informatie en met behulp van een 'risicoscreeningsinstrument' maakt de dossierhouder een inschatting van de risico- en beschermende factoren.[201] Na een overleg met deskundigen uit het veld wordt er een casusregisseur aangesteld.[202] De casusregisseur coördineert en overziet het hele traject vanaf de opzet en uitvoering van een plan van aanpak tot en met de afronding ervan. De casusregisseur gaat ook na welke personen in de familie en de ruime omgeving (bijv. familie, vrienden, gemeenschapsleden) geactiveerd kunnen worden om de personen in kwestie te ondersteunen. Wanneer de betrokken persoon geen of een klein netwerk blijkt te hebben, dan kan de casusregisseur de 'eigenkracht–conferentie' methodiek toepassen. Dit houdt in dat een casusregisseur het slachtoffer in haar kracht probeert te zetten, zodat zij zelf personen binnen haar breder netwerk kan aanduiden die haar zouden kunnen ondersteunen (bijv. de buurman, schoolpersoneel, vertrouwenspersoon enzovoorts).

Een plan van aanpak en de doelstellingen worden vervolgens opgesteld in overleg met het hele gezinssysteem en alle diensten die betrokken zijn bij de zaak. In dit plan staat wie welke taken uitvoert, zodat de werkzaamheden van alle betrokken diensten op elkaar worden afgestemd. Hoelang een ketenaanpak duurt is afhankelijk van de gezinssituatie en hoe het zich verder ontwikkelt nadat de doelstellingen zijn gerealiseerd. Na realisatie van de doelstellingen houdt de casusregisseur de zaak ongeveer een half jaar in de afrondingsfase, zodat de CO3 partners bereikbaar blijven voor nieuwe familieproblemen die zich zouden kunnen voordoen. Na deze periode en wanneer zich geen nieuwe problemen hebben voorgedaan, sluit de casusregisseur de zaak af.

De CO3 ketenaanpakmethode wordt ook toegepast op gevallen van eergerelateerd geweld. In een geval van eergerelateerd geweld houden medewerkers van CO3 rekening met het feit dat het bijeenbrengen van en werken met families het risico op escalatie of geweldpleging in de hand kan werken. Bij het behandelen van zaken waarin sprake is van eergerelateerd geweld kunnen dossierhouders en casusregisseurs daarom afwijken van de algemene werkmethode. Zij kunnen er dan bijvoorbeeld voor kiezen om het overleg met familieleden op een later tijdstip te hebben.

3.4.5. Verklaring op eer

De verklaring op eer (ook wel een engagement verklaring genoemd) is een instrument dat ingezet kan worden om VGV te voorkomen.[203] De verklaring op eer wordt gebruikt door de organisatie GAMS, door artsen en door het parket.[204] Ouders kunnen gevraagd worden om een verklaring op eer te ondertekenen wanneer er een vermoeden bestaat dat hun kinderen blootgesteld kunnen worden aan VGV in het buitenland. Hiermee beloven ouders in feite dat zij hun kinderen niet

[201] Interview met een medewerker bij de ketenaanpak, Justitiehuis Antwerpen, 09 maart 2020.; *CO3 Cliënt Centrale Organisatie – een Ketenaanpak voor intrafamiliaal geweld* 2018, p. 2.: Interview met een medewerker bij de ketenaanpak, Justitiehuis Antwerpen, 09 maart 2020.
[202] Interview met een medewerker bij de ketenaanpak, Justitiehuis Antwerpen, 09 maart 2020.; *CO3 Cliënt Centrale Organisatie – een Ketenaanpak voor intrafamiliaal geweld* 2018, p. 2.
[203] Omzendbrief COL 06/2017, p. 20.
[204] Omzendbrief COL 06/2017, p.20.; *Meldcode risico vrouwelijke genitale verminking*.; Interview met Coördinatrice helpdesk Vlaanderen, GAMS België vzw, 10 februari 2020.; Interview met Substituut-Procureur-Generaal (Coördinator van het expertisenetwerk criminaliteit tegen personen) en met Substituut-Procureur des Konings, Parket- Generaal Luik en Parket van de Procureur des Konings Luik, 06 februari 2020.

zullen besnijden. Hiernaast worden de ouders verzocht om een medisch attest te laten maken voor en na hun bezoek in het land van herkomst.

Een verklaring op eer is bedoeld om ouders te wijzen op hun verplichting om hun kinderen te beschermen tegen VGV en op het feit dat ze strafrechtelijk vervolgd kunnen worden wanneer ze dat niet doen.[205] Het heeft geen juridische waarde en het is eerder een middel om vertrouwen te scheppen tussen de ouders en GAMS of het Openbaar Ministerie.[206] Een ondertekende verklaring op eer kan wel gebruikt worden als bewijs in een juridische procedure tegen de ouders, wanneer achteraf blijkt dat het kind blootgesteld is aan VGV.[207] Ouders hebben de vrijheid om te weigeren om een verklaring op eer te ondertekenen, hoewel ze vaker geneigd zijn om een verklaring op eer van het parket te ondertekenen. Dit is omdat de procureur bij weigering andere zwaardere middelen kan inzetten, zoals het innemen van de reisdocumenten van het kind in kwestie.[208]

De verklaring op eer wordt niet gebruikt wanneer uit de omstandigheden van het geval duidelijk is dat de ouders niet vertrouwd kunnen worden of wanneer de ouders niet willen meewerken of geen inmenging van de autoriteiten willen. In zulke gevallen wordt prioriteit gegeven aan het beschermen van het slachtoffer en het voorkomen van VGV. De procureur kan dan bijvoorbeeld een procedure starten om het kind uit huis te laten plaatsen. [209]

Hoewel het geen juridische waarde heeft, wordt de verklaring op eer door zowel GAMS als het parket beschouwd als een effectief middel. Het draagt bij aan de bewustwording van personen van hun verplichtingen en het sensibiliseren van ouders over VGV.[210]

3.4.6. Daderhulpverlening

Daders, daders in probatie en verdachten kunnen via een gerechtelijke beslissing doorverwezen worden naar een justitiehuis in het kader van de CO3 ketenaanpak. Het gerechtelijke besluit geeft aanwijzingen voor de begeleiding die personen in kwestie moeten krijgen.

Bij een verwijzing gaat men na wat de situatie van de persoon in kwestie is. De problemen worden inzichtelijk gemaakt. Men bespreekt ook de gepleegde delicten met de betreffende persoon. Medewerkers van de CO3 controleren daarbij bijvoorbeeld of de persoon feiten ontkent of anders

[205] Interview met Coördinatrice helpdesk Vlaanderen, GAMS België vzw, 10 februari 2020.
[206] Interview met Coördinatrice helpdesk Vlaanderen, GAMS België vzw, 10 februari 2020.; Interview met Substituut-Procureur-Generaal (Coördinator van het expertisenetwerk criminaliteit tegen personen) en met Substituut-Procureur des Konings, Parket- Generaal Luik en Parket van de Procureur des Konings Luik, 06 februari 2020.
[207] Interview met Substituut-Procureur-Generaal (Coördinator van het expertisenetwerk criminaliteit tegen personen) en met Substituut-Procureur des Konings, Parket- Generaal Luik en Parket van de Procureur des Konings Luik, 06 februari 2020.
[208] Interview met Coördinatrice helpdesk Vlaanderen, GAMS België vzw, 10 februari 2020.
[209] Interview met Substituut-Procureur-Generaal (Coördinator van het expertisenetwerk criminaliteit tegen personen) en met Substituut-Procureur des Konings, Parket- Generaal Luik en Parket van de Procureur des Konings Luik, 06 februari 2020.
[210] Interview met Substituut-Procureur-Generaal (Coördinator van het expertisenetwerk criminaliteit tegen personen) en met Substituut-Procureur des Konings, Parket- Generaal Luik en Parket van de Procureur des Konings Luik, 06 februari 2020.; Interview met Coördinatrice helpdesk Vlaanderen, GAMS België vzw, 10 februari 2020.

naar de situatie kijkt. Dit geeft de medewerkers een indicatie over wat wel of niet werkbaar is voor de betreffende persoon. Wanneer het duidelijk is dat de persoon in kwestie niet meewerkt of niet kan meewerken, dan wordt dit gecommuniceerd naar de rechter, gevangenis of strafuitvoeringsrechtbank. Het traject wordt dan gestopt. Indien medewerkers van CO3 wel met de desbetreffende persoon kunnen werken, dan begeleiden ze hem/haar bij het identificeren van zijn/haar hulpvraag. CO3 helpt de personen vervolgens bij het vinden van het passende hulpverleningstraject. Justitiehuizen en de CO3 bieden zelf geen hulpverlening of trainingsprogramma's voor deze doelgroepen. Hulpverleningsprogramma's voor daders worden aangeboden door instellingen zoals het Centrum voor Geestelijke Gezondheidzorg en het CAW.
Er zijn geen beleidsmaatregelen die specifiek toegespitst zijn op hulpverlening van daders van eergerelateerd geweld. Er bestaat evenmin een specifiek begeleidingsaanbod voor daders van eergerelateerd geweld. Wel zijn er programma's die betrekking hebben op de daders van seksueel- of partnergeweld. Met betrekking tot de begeleiding van daders van eergerelateerd geweld kijkt men specifiek naar de hulpvraag van de persoon en naar de manieren waarop recidive voorkomen kan worden. Aansluitend hierop kunnen gespecialiseerde diensten, zoals het CAW, worden ingeschakeld. Het CAW biedt bijvoorbeeld programma's voor agressieregulatie en begeleidt personen die inzicht willen krijgen in hun daderschap. Echter het aantal daders van eergerelateerd geweld dat verplicht begeleiding moet volgen kan niet achterhaald worden. Eveneens kan er door de respondenten geen uitspraak worden gedaan op de effecten van het hulpverleningsaanbod op daders van eergerelateerd geweld.

3.4.7. Signalering

Van professionals, zorgverleners en hulpverleners wordt verlangd dat zij zich bewust zijn van de belangen van de ouders en van andere familieleden om de familie-eer te handhaven. Waar er een risico bestaat op eergerelateerd geweld, moeten hulpverleners, zorgverleners en professionals een goede afweging maken bij het al dan niet betrekken van de familieleden.[211]

De aandacht voor de familie en gemeenschap bij het signaleren van bepaalde vormen van eergerelateerd geweld wordt weerspiegeld in bijvoorbeeld de meldcodes voor VGV en gedwongen huwelijken. Voor zorgverleners is er in 2018 een 'meldcode risico op vrouwelijke genitale verminking' ontwikkeld. Dit is een instrument dat zorgverleners kunnen gebruiken om op een zorgvuldige manier in te grijpen bij vermoedens van VGV. Zorgverleners worden aangespoord om aandacht te hebben voor de familieachtergrond en voorgeschiedenis van VGV binnen de familie. Zorgverleners moeten ook oog hebben voor de verhoudingen tussen de familieleden en voor de sociale druk die de gemeenschap op de familie kan leggen. De in 2019 gepubliceerde meldcode voor het signaleren van gedwongen huwelijken voor ambtenaren van de burgerlijke stand beschrijft eveneens bepaalde gedragingen[212] van de familie en gemeenschap die beschouwd kunnen worden als risico-factoren.[213] Deze meldcode geeft richtlijnen aan

[211] De Beweging tegen Geweld vzw Zijn 2013, p. 14.
[212] Zoals de sterke aanwezigheid van familieleden of leden van de gemeenschap of het constant onder de toezicht houden op één of beide partners,
[213] Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, pp. 8, 11, 12.

ambtenaren van de burgerlijke stand over hoe zij een gedwongen huwelijk kunnen signaleren en hoe zij, vervolgens, op een zorgvuldige manier kunnen ingrijpen.[214]

3.4.8. Slachtofferhulpverlening

Het Centrum Algemeen Welzijnswerk biedt hulpverlening aan slachtoffers. Bij een aanvraag door personen, probeert men eerst het 'systeem en context' (d.w.z. netwerk en situatie) van de personen in kwestie in kaart te brengen. Dit doet men door een genogram en een sociogram op te maken op basis van het verhaal van de cliënt. Hierin worden alle personen opgenomen die invloed hebben op de situatie van de persoon in kwestie. Dit kunnen familieleden zijn, maar het kunnen ook niet-verwanten zijn zoals stamhoofden, religieuze leiders, vrienden enzovoorts. Vervolgens gaan hulpverleners, volgens een hulpverlener bij het CAW, gestructureerde gesprekken voeren met de cliënten om uit te zoeken wat er zich afspeelt binnen hun 'systeem'. '*Wat is het wangedrag en wat staat daar tegenover?', Wat gebeurt er in bepaalde scenario's? Welke factoren spelen mee. Hoe zouden verhoudingen in de familie veranderen en met wie[…]? Wordt er al over geroddeld in de gemeenschap?*'.

Met de informatie uit deze gesprekken kunnen hulpverleners het risico beoordelen voor de cliënt. Bij de beoordeling van de situatie maken hulpverleners gebruik van de 'risicolijst eergerelateerd geweld'. De gesprekken die hulpverleners met cliënten voeren hebben, naast het verkrijgen van informatie, ook een ander doel, namelijk: cliënten bewuster maken van hun eigen situatie en van de gevolgen die ze kunnen ondervinden.

De vervolgstappen die ondernomen kunnen worden verschillen van geval tot geval. Belangrijk is dat de hulpverleners de cliënten aansturen om te herkennen welke personen binnen hun eigen netwerk invloed hebben alsook welke personen hen kunnen helpen en ondersteunen. Dit kunnen bijvoorbeeld broers en zussen zijn maar ook verre verwanten. Volgens hulpverleners van het CAW zijn er vaak mensen in de familie die de cliënt willen en kunnen ondersteunen. Deze personen durven hier echter vaak niet open voor uit te komen omdat zij dan zelf het risico lopen om wangedrag te plegen of bij te dragen aan de eerschending. Het is de taak van CAW om de cliënten te stimuleren om deze personen te activeren. Hulpverleners gaan deze personen echter niet zelf uitnodigen of begeleiden. Veeleer geven hulpverleners de regie hierover aan de cliënten. Hiermee beogen hulpverleners de zelfredzaamheid van cliënten te stimuleren. Cliënten kunnen hulpverleners wel verzoeken om aanwezig te blijven of het contact met familieleden en andere personen te begeleiden.

Puur bemiddelen doet het CAW niet omdat uit ervaring is gebleken dat de familieleden vaak onbereikbaar zijn. Hulpverleners kunnen wel op zoek gaan naar open gesprekken met de familie. Hierbij houden ze rekening met het feit dat hun inzet beschouwd kan worden als een externe inmenging in familiekwesties en op deze manier kan bijdragen aan het gevoel van eerverlies binnen de familie. Open gesprekken met familieleden worden daarom vaak ondernomen

[214] Ze worden bijvoorbeeld aangewezen om niet te onderhandelen met leden van de familie of van de gemeenschap. Slachtoffers behoren ook niet alleen gelaten te worden met de mogelijke daders. Bij het inschakelen van tolken moeten ambtenaren ervoor waken dat dat dit niet iemand is uit de gemeenschap of de familie. Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, p. 13, 9.

wanneer er nog geen wangedrag is geweest van de cliënt. Het kan ook voorkomen dat personen uit het netwerk van een cliënt vrijwillig op gesprek willen komen bij de hulverleners.

Naast slachtofferhulpverlening biedt het CAW ook relatieondersteuning, bemiddeling en ouderschapsbemiddeling bij vechtscheiding aan aan partners en gezinsleden. Dit aanbod van het CAW kan ook worden ingezet bij het behandelen van situaties van eergerelateerd geweld.

4. Situatieanalyse Zweden

Het aanpakbeleid in Zweden is voornamelijk gericht op preventieve en educatieve maatregelen.[215] De nationale strategie voor de aanpak van geweld tegen vrouwen[216] en het periodieke nationale actie plan (NAP) geven het beleid rondom eergerelateerd geweld weer. De nationale strategie stimuleert een proactieve benadering welke onder andere inhoudt dat mannen en jongens betrokken moeten worden bij de aanpak van normen die geweld tegen vrouwen rechtvaardigen.[217] De nationale strategie en het NAP omschrijven brede en veelomvattende beleidsdoelen. Een aantal van deze doelen zijn het versterken van het mandaat van de districtsraden en meer ondersteuning bieden aan lokale acties. Daarnaast beogen het NAP en de nationale strategie om preventie en signalering te bevorderen, bewustwording en mentaliteitsverandering te stimuleren en om adequate bescherming te bieden aan slachtoffers. Het terugdringen van criminaliteit en het versterken van de coördinatie tussen relevante actoren vallen ook onder de beoogde beleidsdoelen. Tenslotte streeft men ernaar om datacollectie en onderzoeksmethoden te verbeteren.[218]

De *Länsstyrelsen Östergötland* (in het vervolg Districtsraad Östergötland*)* heeft sinds 2005 het mandaat voor het aansturen en coördineren van beleid aangaande eergerelateerd geweld in Zweden. Deze districtsraad heeft voornamelijk een ondersteunende en adviserende rol voor nationale autoriteiten, regionale autoriteiten en professionals. Het beheert daarnaast ook de nationale hulplijn voor professionals, ontwikkelt kennis rondom eergerelateerd geweld en stroomlijnt informatie op nationaal niveau.[219]

In 2014 creëerde de districtsraad een expertteam om nationale autoriteiten en lokale overheden te informeren en te ondersteunen bij de aanpak van eergerelateerd geweld. Het expertteam coördineert onder andere de uitwisseling van kennis tussen nationale en lokale overheden. Het expertteam heeft ook een netwerk opgesteld voor alle nationale autoriteiten en een netwerk voor alle 21 regionale besturen. De Districtsraad Östergötland houdt zich echter niet bezig met het ontwikkelen of coördineren van maatregelen op het niveau van de sociale zorginstellingen en diensten. Evenmin heeft het een mandaat om in te grijpen in specifieke gevallen van eergerelateerd geweld. Deze verantwoordelijkheden liggen primair bij de gemeentes. Zij bepalen de manier en maatregelen waarmee gevallen van eergerelateerd geweld worden aangepakt. Mede hierdoor zijn er verschillen in de manier waarop gemeentes eergerelateerd geweld aanpakken en de maatregelen die ze daarvoor treffen. De (financiële) middelen die gemeentes ter beschikking hebben, kunnen ook invloed hebben op het aanpakbeleid dat wordt gevoerd. Zo geeft een respondent van het expertteam hier het volgende voorbeeld van: *'zij [de gemeentes] kunnen een uithuisplaatsing van een kind uit de familie willen*

[215] Hellgren & Hobson, *Ethnicities*, 2008/8-3, p. 396
[216] Government Offices of Sweden 2016.
[217] Government offices of Sweden 2019, pp. 12-13.
[218] Government offices of Sweden, pp. 12-13, 16.; Government Offices of Sweden 2016, p. 1-2.
[219] Interview met deskundige M. en deskundige H. van het expert-team eergerelateerd geweld, Länsstyrelsen Östergötland, 28 januari 2020.

vermijden, omdat dit een grote kostenpost kan zijn. Dus in plaatst daarvan proberen ze om te werken met het kind binnen het gezin omdat dit een goedkopere oplossing is'. Volgens de respondenten is dit echter een zorgbarende praktijk: *Het is vaak in deze gevallen dat wij later te horen krijgen dat het kind niet meer in Zweden is […] dit is een toenemende trend die we zien'*.

Het expertteam geeft ook advies aan professionals en andere instellingen die vragen of hulp nodig hebben bij het ondersteunen van personen. Dit kan via de hulplijn voor professionals of via een website.[220] Het expertteam coördineert eveneens een netwerk van NGO's die actief zijn op dit thema en heeft ook de taak om subsidieaanvragen van NGO's die werk verrichten op het terrein van eergerelateerd geweld te beoordelen. Hoewel het expertteam de activiteiten van NGO's niet mag bepalen, mag het wel suggesties geven aan NGO's omtrent welke activiteiten ze kunnen ondernemen.[221]

De situatieanalyse van Zweden die weergeven wordt in de volgende paragrafen vloeit voort uit het literatuur- en praktijkonderzoek. Het concept van eergerelateerd geweld en de definiëring ervan binnen de Zweedse context worden behandeld in paragraaf 4.1.. Paragraaf 4.2. geeft een overzicht weer van het discours rond eergerelateerd geweld in Zweden. De manier waarop en de mate waarin de uitgebreide familie wordt betrokken bij het bespreken van deze problematiek wordt nader uiteengezet in paragraaf 4.3.. Tot slot worden de maatregelen die betrekking hebben op de *extended family* en de gemeenschap belicht in paragraaf 4.4..

4.1. Conceptualisatie en definiëring van eergerelateerd geweld en onderdrukking

Eergerelateerd geweld en onderdrukking (*honour related violence and oppression)* wordt over het algemeen omschreven als een fenomeen dat verbonden is met gender, macht en seksualiteit. Het is een geweldsvorm die vaak voorkomt binnen een familiale context.[222] Families waarin deze geweldsvorm zich voordoet, gedogen vaak een concept van 'eer' dat gebaseerd is op bepaalde opvattingen over de kuisheid en zedelijkheid van vrouwen en meisjes. De controle van de seksualiteit van vrouwelijke familieleden staat meestal centraal en is vaak sterk verweven met de heersende normen en waarden binnen de familie. De 'eer' en reputatie van de familie wordt op deze wijze sterk afhankelijk gemaakt van de actuele of vermeende gedraging van vrouwelijke familieleden.[223]

Vaak zijn slachtoffers afhankelijk van of hebben ze een sterke emotionele band met de dader(s). Zowel vrouwen als mannen kunnen daders en slachtoffers worden.[224] Broers en zussen die getuigen zijn van het geweld alsook jongens en mannen die voor de vrouwelijke familieleden opkomen, worden ook gerekend tot de personen die slachtoffer kunnen zijn van eergerelateerd

[220] 'Nationella stödtelefonen', *hedersfortryck.se*, 2020.
[221] Interview met deskundige M. en deskundige H. van het expert-team eergerelateerd geweld, Länsstyrelsen Östergötland, 28 januari 2020.
[222] Reinfeldt & Sabuni 2007, p. 13, The Swedish National Council for Crime Prevention 2010, p. 33.
[223] 'Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck', *hedersfortryck.se*, 2019.; Reinfeldt & Sabuni 2007, pp. 12-13.; The Swedish National Council for Crime Prevention 2010, pp. 33-34.
[224] Reinfeldt & Sabuni 2007, p. 13, p. 13

geweld en onderdrukking. Daders van eergerelateerd geweld worden veelal aangemerkt als de mannen en jongens in de familie (bijvoorbeeld vaders, partners, neven, broers, ooms en zwagers). Vrouwen en andere vrouwelijke verwanten kunnen echter ook daders zijn. Naasten die geen deel uitmaken van de kernfamilie kunnen eveneens betrokken zijn bij eergerelateerd geweld.[225]

Merkwaardig is de genuanceerde beschrijving van de betrokkenheid van vooral jonge familieleden. Zo wordt erkend dat jonge mannen gelijktijdig slachtoffer en dader kunnen zijn, bijvoorbeeld wanneer ze onder druk worden gezet om vrouwelijke familieleden in de gaten te houden. Meisjes kunnen eveneens zowel slachtoffers als en daders zijn wanneer zij onder druk worden gezet om elkaar in de gaten te houden.[226]

In Zweden is eveneens aandacht voor het collectief karakter van eergerelateerd geweld.[227] De collectiviteit kan ten eerste duiden op de betrokkenheid van meerdere daders en slachtoffers. Dit kunnen zowel vrouwen als mannen zijn. Ook wordt erkend dat het geweld vaak aangestuurd wordt door familieleden, naasten en leden van de gemeenschap die niet noodzakelijk de actuele dader(s) zijn. Ten tweede verwijst de collectiviteit naar de manier waarop de hele familie getroffen wordt. Bij overtreding van de heersende normen kan de hele familie schaamte en eerverlies ervaren. Het eerverlies en de schaamte zijn dus niet beperkt tot de specifieke personen die zich hebben misdragen. Ten derde vertaalt de collectiviteit zich ook in het aandeel van de familie en de onmiddellijke omgeving in het aanmoedigen, sanctioneren en rechtvaardigen van het geweld.[228]

Naast het collectief karakter wordt erkend dat eergerelateerd geweld ook een functie heeft of heeft gehad. [229] Het geweld kan onder meer een manier zijn om personen binnen de familie te controleren, zodat zij geen schaamte brengen ten aanzien van de eer en reputatie van de familie. Waar nodig kan eergerelateerd geweld dus worden ingezet als een middel om een overtreding van de familienormen en -waarden te bestraffen.

De geweldsvormen kunnen variëren van controlerend gedrag tot fataal geweld.[230] Projecten zoals *Sharaf Hjältar*[231] en *Shanazi Hjältar & Hjältinnor*[232] vestigen evenveel aandacht op

[225] *Hedersrelaterat våld Handbok* 2006 ,p. 10.; 'Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck', *hedersfortryck.se*, 2019.
[226] 'Utsatta och förövare' *Hederfortryck.se*, 2018.
[227] Interview met een deskundige van het Onderzoek Departement, Swedish Prison en Probation Services, 29 januari 2020.; Interview met een expert op gendergerelateerd geweld, Swedish Migration Agency, 28 januari 2020.; Interview met de ervaringsdeskundige en co-ontwikkelaar van de '*5 steps method*', 30 januari 2020.; Interview met een expert, Swedish Gender Equality Agency, 11 februari 2020.; Interview met deskundige M. en deskundige H. van het expert-team eergerelateerd geweld, Länsstyrelsen Östergötland, 28 januari 2020.; Interview met een onderzoeker van het expertise centrum Nationeilt Centrum för Kvinnofrid, Uppsla Universiteit, 31 januari 2020.; Interview met een Onderzoeksleider, Swedish Police Authority - Regio Mitt, 02 maart 2020.
[228] Reinfeldt & Sabuni 2007, p.12-13.; The Swedish National Council for Crime Prevention 2010, p. 33-34.
[229] Interview met een onderzoeker van het expertise centrum Nationeilt Centrum för Kvinnofrid, Uppsla Universiteit, 31 januari 2020.
[230] 'Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck', *hedersfortryck.se*, 2019.; Reinfeldt & Sabuni 2007, p. 12-13.
[231] Dit project wordt toegelicht in par. 5.2.1.
[232] Dit project wordt toegelicht in par. 5.2.2.

onderdrukkingsvormen als op de geweldsvormen. Dit leidt tot een brede opvatting van eergerelateerd geweld. Het gaat dan om de minder zichtbare gedragingen, die niet noodzakelijk strafbare feiten opleveren, maar wel beperkingen vormen op de vrijheden en rechten van jongeren zoals het niet mogen deelnemen aan bepaalde schoolactiviteiten en het niet vrij zijn om te kiezen met wie je trouwt. Deze focus op de verschillende onderdrukkingsvormen brengt onder andere met zich mee dat verschillende opvattingen van 'eer' binnen Zweedse en niet-Zweedse culturen evenveel aandacht krijgen binnen deze projecten. Het feit dat leden van de Zweedse koninklijke familie niet geheel vrij zijn in de keuze van een huwelijkspartner wordt door een coördinator van *Sharaf Hjältar* weergegeven als een voorbeeld van het leven in een eercontext. '*Hij zelf [de koning] leeft in eergerelateerd geweld [context], ik bedoel de koninklijke familie; zij kunnen niet trouwen met wie dan ook die ze willen*'. Eergerelateerd geweld en onderdrukking worden door de coördinatoren van de twee projecten dan ook beschouwd als een fenomeen dat zich kan voordoen in alle lagen van de samenleving en zowel in Zweedse als in niet-Zweedse families.

4.2. Het discours omtrent eergerelateerd geweld

Sinds 2005 was er in Zweden groeiende media- en politieke aandacht voor eergerelateerd geweld.[233] Het thema blijft tot op heden een prioriteit op de politieke agenda.[234]

Over het algemeen wordt het fenomeen van eergerelateerd geweld en onderdrukking vaak in verband gebracht met migrantengroepen of etnische minderheden. Erkend wordt dat concepten van 'eer' die de nadruk leggen op de maagdelijkheid, zedelijkheid en controle over de seksualiteit van vrouwen en meisjes, vaak de grondslag vormen van eergerelateerd geweld en onderdrukking. Een dergelijke invulling van 'eer' wordt veelal geobserveerd in patriarchale gemeenschappen van migrantengroepen. Het concept van 'eer' kan echter variëren binnen en tussen groepen, gemeenschappen, regio's en landen en het is een concept dat sterk afhankelijk is van culturele percepties en religieuze overwegingen. Tegelijkertijd wordt binnen het discours ook sterk benadrukt dat het concept van 'eer' niet geassocieerd kan worden met een specifieke regio, cultuur of religie en dat het concept zich ook voordoet binnen niet-religieuze contexten.[235]

Waar binnen het discours de nadruk ligt op 'eerculturen' worden eergerelateerd geweld en onderdrukking vaak in verband gebracht met maatschappelijke vraagstukken over immigratie en integratie. Integratie in de Zweedse samenleving en de assimilatie met de Zweedse cultuur door migrantengroepen, worden dan veelal gezien als cruciaal voor de effectieve aanpak van eergerelateerd geweld.[236]

---

[233] *Honour Related Violence- European Resource Book and Good Practice* 2005, p. 36.; The Swedish National Council for Crime Prevention 2010, p. 23.; *Hedersrelaterat våld Handbok* 2006, p. 13.
[234] Interview met een deskundige van het Onderzoek Departement, Swedish Prison en Probation Services, 29 januari 2020.
[235] The Swedish National Council for Crime Prevention 2010, pp. 33-34.; Reinfeldt & Sabuni 2007, pp.12-13.; Darvishpour & Lahdenperäin, *Mälardalen Studies in Educational Sciences* 2014/10, pp. 11, 14.; Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence 2017, p. 2.
[236] Darvishpour & Lahdenperäin, Mälardalen Studies in Educational Sciences 2014/10, p. 21.

Tegelijkertijd is er binnen het discours ook aandacht voor de onderliggende genderaspecten. Het fenomeen wordt beschouwd als een vorm van geweld tegen vrouwen en een schending van mensenrechten. Specifieke geweldsvormen, zoals kindhuwelijken, gedwongen huwelijken en VGV, worden gezien als speciale vormen van eergerelateerd geweld. De structuren en mechanismen (bijv. de familiale context, relaties tussen slachtoffers en daders, genderrollen en verwachtingen enz.) die ten grondslag liggen aan geweld tegen vrouwen, zijn hetzelfde als bij eergerelateerd geweld en onderdrukking. [237] Eergerelateerd geweld wordt dan weergegeven als een fenomeen dat zijn grondslag vindt in gender, macht en patriarchale normsystemen en kan zich evengoed voordoen bij migranten als bij Zweedse gemeenschappen .[238]

Dat de cultuur georiënteerde- en genderbenadering de discussie omtrent eergerelateerd geweld hebben gedomineerd in het afgelopen decennium, wordt ook bevestigd door een paar respondenten.[239] Hoewel respondenten erkennen dat patriarchale structuren en specifieke culturele groepsdenkwijzen aan de basis liggen van eergerelateerd geweld, merken ze wel op dat beide benaderingen simplistisch zijn en tekort schieten in het weergeven van de complexiteiten van eergerelateerd geweld.

Aandacht vestigen op de culturele aspecten van geweld wordt door een coördinator van de *Sharaf Hjältar* project in Gotenburg bijvoorbeeld gezien als problematisch. De nadruk leggen op de culturele achtergrond kan ertoe leiden dat hulpverleners gelijke gevallen tussen Zweedse en migrantenjongeren anders behandelen. Zo zouden hulpverleners bijvoorbeeld bij problemen met een Zweedse jongere makkelijker de situatie kunnen beoordelen (bijv. er is sprake van mishandeling) en sneller een handelingsplan kunnen uitwerken. Terwijl hulpverleners eerder geneigd zouden zijn om soortgelijke problemen bij migrantenjongeren te beschouwen als eergerelateerd geweld. Dit kan ertoe leiden dat hulpverleners anders gaan handelen of soms niet op een adequate manier interveniëren. Ook kan het voor hulpverleners en professionals in het veld moeilijk zijn om eergerelateerd geweld openlijk te bespreken en aan te pakken, aldus de oprichter en coördinator van *Shanazi Hjältar & Hjältinnor* in Linköping. Dit zou mogelijk opgevat kunnen worden als discriminatoir of racistisch wat het probleem alleen maar zou verergeren. Hierdoor '*kijken ze liever de andere kant op en doen ze niets*'. Volgens beide respondenten kan dit gedeeltelijk verholpen worden door hulpverleners, leerkrachten en deskundigen beter te trainen en te informeren over hoe ze moeten handelen. De meest respondenten gaven dan ook aan dat er nog behoefte is aan kennis, expertise en onderzoek over eergerelateerd geweld. [240]

Hiermee samenhangend is het kritiekpunt dat in de literatuur wordt aangehaald, namelijk dat de nadruk leggen op cultuur, negatieve gevolgen met zich mee kan brengen, zoals het creëren van onderscheid tussen Zweedse en niet-Zweedse culturen, het aanwakkeren van xenofobie en

[237] Reinfeldt & Sabuni 2007, p.13.; The Swedish National Council for Crime Prevention 2010, pp. 33-34.
[238] Darvishpour & Lahdenperäin, Mälardalen Studies in Educational Sciences 2014/10, p. 23.
[239] Interview met een deskundige van het Onderzoek Department, Swedish Prison en Probation Services, 29 januari 2020.; Interview met de ervaringsdeskundige en co-ontwikkelaar van de '*5 steps method*', 30 januari 2020.; Interview met een expert, Swedish Gender Equality Agency, 11 februari 2020.
[240] Interview met Project Manager en oprichter van Shanazi Hjältar & Hjältinnor, 29 januari 2020.; Interview met de Operationele Directeur en de Project Coördinator Sharaf Hjältar Göteborg, Fryshuset-Elektra 30 januari 2020.

het stigmatiseren van migrantengroepen en etnische minderheden.[241] Dat het belangrijk is om de culturele context in kaart te brengen en te begrijpen om welke groepen in de maatschappij het gaat, wordt erkend door de meeste respondenten. Echter moet dit op een zodanige manier gebeuren dat het stigmatisatie, racisme en discriminatie niet in de hand werkt.

De focus op deze twee benaderingen, te weten cultuur en gender, heeft ook invloed gehad op de beleidsvorming en maatregelen die getroffen zijn. Er is veel meer aandacht komen te liggen op de hulpverlening en de bescherming van slachtoffers.[242] De hulpverlening is vaak gericht op het helpen en ondersteunen van voornamelijk vrouwen en meisjes, omdat zij vaker slachtoffers zijn. Een van de gevolgen hiervan is dat mannen en jongens er relatief weinig bij worden betrokken en er weinig beleidsmaatregelen worden getroffen voor deze doelgroep.[243] Een andere groep die ook vaak buiten het vizier blijft is de LGBTQI, en in het bijzonder homoseksuele mannen en trans-vrouwen. Voor deze groep personen, die ook vaak slachtoffers zijn van eergerelateerd geweld, zijn er tot op heden weinig maatregelen getroffen volgens een expert op het gebied.[244]

Naast deze twee benaderingen is er groeiende aandacht voor andere invalshoeken, waarbij eergerelateerd geweld meer wordt gezien als een Zweedse problematiek en niet enkel een probleem dat bepaalde migrantengroepen treft. Bij *Sharaf Hjältar* wordt bijvoorbeeld gewerkt met een opvatting dat eergerelateerd geweld en onderdrukking zich voordoen in zowel Zweedse als niet-Zweedse families. De meeste respondenten beschouwen evenzeer de migratie-ervaring en socio-economische omstandigheden als belangrijke factoren die bijdragen aan het bestaan van eergerelateerd geweld in Zweden.[245] Het migratieproces heeft ook grote invloed op de familiestructuur van de geëmigreerde familie. Zo beschrijft een medewerker van de *Swedish Prison en Probation Services* (in het vervolg: Prison and Probation Services) dat '*Na het migreren naar Zweden gaat de aandacht meer naar het beschermen van de kernfamilie […] Het migratieproces kan vaak de familie splitsen. Eenmaal [in Zweden] aangekomen gaan de familieleden zich voornamelijk richten op het herbouwen van de familie in een andere context en land. Hierdoor kunnen problemen ontstaan met de rollen die familieleden hebben en kan de status van familieleden in de familie en in de gemeenschap veranderen. Kinderen krijgen een veel hogere status in Zweden. Sociale diensten en scholen nemen aan dat wat de kinderen zeggen de waarheid is en kunnen minder aandacht geven aan wat de ouders zeggen. Vrouwen in de familie kunnen*

[241] Darvishpour & Lahdenperäin, Mälardalen Studies in Educational Sciences 2014/10, p. 22.
[242] Interview met een expert, Swedish Gender Equality Agency, 11 februari 2020.; Interview met een onderzoeker van het expertise centrum Nationeilt Centrum för Kvinnofrid, Uppsla Universiteit, 31 januari 2020.
[243] Interview met een expert, Swedish Gender Equality Agency, 11 februari 2020.
[244] Interview met een deskundige van het Onderzoek Departement, Swedish Prison en Probation Services, 29 januari 2020.; Interview met de Operationele Directeur en de Project Coördinator Sharaf Hjältar Göteborg, Fryshuset-Elektra 30 januari 2020.; Interview met een onderzoeker van het expertise centrum Nationeilt Centrum för Kvinnofrid, Uppsla Universiteit, 31 januari 2020.; Interview met de ervaringsdeskundige en co-ontwikkelaar van de '*5 steps method*', 30 januari 2020.; Interview met een expert, Swedish Gender Equality Agency, 11 februari 2020.
[245] Interview met een deskundige van het Onderzoek Departement, Swedish Prison en Probation Services, 29 januari 2020.

een bankrekening openen of een baan krijgen. Dit verandert de rollen in de familie. Dit is vaak [de situatie waarin] conflicten en geweld in beeld komen.'

Een lopend onderzoek naar eergerelateerd geweld dat uitgevoerd wordt door de Prison and Probation Services neemt een andere invalshoek door zich te richten op de daders. In Zweden wordt eergerelateerd geweld vaak besproken en verklaard vanuit het perspectief van de slachtoffers en is er nog relatief weinig onderzoek gedaan naar de verklarende factoren vanuit het perspectief van de daders. '*Als je uit een regio komt waar eergerelateerd geweld voorkomt, dan wordt aangenomen dat jij meer geneigd bent om misdaden te plegen. Maar eigenlijk hebben we veel migranten uit het Midden-Oosten maar weinig cliënten [in de Swedish Prison en Probation Services] die eergerelateerd geweld hebben gepleegd. Dus het is iets anders. Ik denk dat er een aanzienlijk aantal mensen in een door eer beïnvloede context leven, maar heel weinig mensen plegen misdaden binnen die context. De context verklaart niet waarom bepaalde mensen gewelddaden plegen. Iets anders moet dat uitleggen en ik denk dat die verklaring heel veel lijkt op [andere verklaringen voor] waarom andere mensen geweld binnen hun families plegen*'.

4.3. Definiëring van *extended family* en andere gebruikte termen

Hoewel de term 'extended family' niet expliciet gebruikt wordt, vatten alle respondenten het op als een term die duidt op de kernfamilie en andere verwanten zoals de grootouders, ooms, tantes, neven enzovoorts. Wel wordt er, in de literatuur alsook door respondenten, gebruik gemaakt van andere termen die duiden op uitgebreidere familiestructuren. Deze worden hieronder kort toegelicht.

Termen die gebruikt worden binnen de context van eergerelateerd geweld zijn *storfamiljen*[246], *släkt*[247] of *gruppe*[248] (groep). *Storfamiljen* kan vertaald worden als de bredere familie of uitgebreide familie.[249] *Släkt* werd door een respondent beschreven als '*iedereen met wie je familieconnecties hebt*'[250]. Als zodanig omschrijft deze term dus familieverwanten. Tot de groep worden leden uit de gemeenschap gerekend die betrokken zijn bij eergerelateerd geweld alsook de schoonfamilie. Ook familieleden die in het buitland verkeren worden door alle respondenten beschouwd als behorend tot de bredere familie, vooral als zij betrokken zijn bij eergerelateerd geweld, doordat zij getroffen worden door de eerschending of omdat zij betrokken zijn bij het familiaal conflict.

Binnen de uitgebreide familie hebben ouders en kinderen niet alleen verplichtingen tegenover elkaar, maar ze hebben ook verplichtingen tegenover een bredere cirkel van verwanten.[251] Deze bredere cirkel van verwanten voorziet de leden van de familie van sociale en

[246] *Hedersrelaterat våld Handbok* 2006, p. 15.
[247] Interview met een deskundige van het Onderzoek Departement, Swedish Prison en Probation Services, 29 januari 2020.
[248] *Hedersrelaterat våld Handbok* 2006, p. 6.
[249] Vertaald door de expert van het Swedish Gender Equaity Agency als '*the larger family*'.
[250] Interview met een deskundige van het Onderzoek Departement, Swedish Prison en Probation Services, 29 januari 2020.
[251] *Hedersrelaterat våld Handbok* 2006, p.14.

economische zekerheid. Binnen deze structuur worden de ouders geacht verantwoordelijk te zijn voor de gedraging van hun kinderen. Deze verantwoordelijkheid rust voornamelijk op de vader, hoewel de moeder ook in zekere mate enige verantwoordelijkheid draagt voor een 'goede' opvoeding van de kinderen.[252]

Tijdens de interviews kwamen ook andere termen naar voren. Bij eergerelateerd geweld kan het ook gaan om de eer van de '*clan*'[253] of etnische groep waartoe men behoort.[254] De term *clan* werd door drie respondenten beschreven als een zelfsturende gemeenschap bestaande uit meerdere families.[255] Clansystemen worden regelmatig gezien binnen de Somalische gemeenschappen. De families die tot de *clan* behoren, kunnen zowel verwant als niet verwant zijn. Veelal komen ze uit dezelfde regio.[256] Een *clan* kan druk uitoefenen op de afzonderlijke families of personen om de normen en gedragsregels na te leven. Machtige of belangrijke families en de oudsten van de families hebben volgens enkele respondenten veel invloed binnen de *clan*.[257] De oudsten zijn vaak ook verantwoordelijk voor het oplossen van conflicten binnen de *clan*. Waar een conflict zich voordoet zijn de leden van de *clan* eerder geneigd om deze intern op te lossen.

Andere termen die door de oprichter van *Shanazi Hjältar & Hjältinnor* werden gebruikt in het kader van personen die betrokken zijn bij eergerelateerd geweld, zijn '*namus guardian*' en '*moral cops*'. Deze termen omschrijven oudere leden van de gemeenschap die vaak aanwezig zijn in openbare publieke ruimten (zoals winkelcentra) en daar het oog houden op wat zich binnen de gemeenschap afspeelt. Wanneer jongeren zich misdragen, nemen de *moral cops* foto's van hen. Deze versturen ze vervolgens naar de ouders als een manier om de ouders aan te spreken op het gedrag van hun kinderen. Dit is een fenomeen dat bevestigd is door een andere respondent.[258]

Bij de *Prison and Probation Services* gebruikt men ook de termen *pro-social network*, *pro-criminal network* en *extended perpetrators.* De *pro-social network* duidt op vrienden, andere verwanten, collega's, partners of kinderen die zelf geen geweld plegen en die de cliënt stimuleren om geen strafbare feiten te plegen. De *pro-criminal network* omschrijft alle personen die juist de cliënt zouden stimuleren om strafbare feiten te plegen. *Extended perpetrator*s werd door de deskundige omschreven als personen die door de hoofddader (de persoon die eergerelateerd geweld pleegt) zijn gevraagd om te helpen bij het plegen van eergerelateerd geweld maar bij wie 'eer' niet het

[252] *Hedersrelaterat våld Handbok* 2006, p.15.
[253] Deze term beschreven tijdens een enkel interviews als een zelfsturende gemeenschap van meerdere families. Het fenomeen wordt vaak gezien binnen de Somalische gemeenschappen. Binnen de clan hebben de oudsten van de families de macht en zijn ook verantwoordelijk voor het oplossen van conflicten binnen de clan. Waar een conflict zich voordoet, zijn de leden van de clan eerder geneigd om deze intern op te lossen. Interview met een expert, Swedish Gender Equality Agency, 11 februari 2020.
[254] *Hedersrelaterat våld Handbok* 2006, pp. 6, 12.
[255] Interview met de ervaringsdeskundige en co-ontwikkelaar van de '*5 steps method*', 30 januari 2020.; Interview met een expert, Swedish Gender Equality Agency, 11 februari 2020.; Interview met een Onderzoeksleider, Swedish Police Authority - Regio Mitt, 02 maart 2020.
[256] Interview met een Onderzoeksleider, Swedish Police Authority - Regio Mitt, 02 maart 2020.
[257] Interview met de ervaringsdeskundige en co-ontwikkelaar van de '*5 steps method*', 30 januari 2020.; Interview met een expert, Swedish Gender Equality Agency, 11 februari 2020.; Interview met een Onderzoeksleider, Swedish Police Authority - Regio Mitt, 02 maart 2020.
[258] Interview met een onderzoeker van het expertise centrum Nationeilt Centrum för Kvinnofrid, Uppsla Universiteit, 31 januari 2020.

motief vormt. Het motief kan veeleer gelegen zijn in de loyaliteit aan de hoofddader of omdat zij de hoofddader geld of een andere gunst verschuldigd is. Deze term wordt ook gebruikt bij mededaders waarbij 'eer' een motief vormt.[259]

Recentelijk wordt ook de term '*collectivism´* gebruikt in de discussies omtrent geweld extremisme, georganiseerde en bendecriminaliteit en eergerelateerd geweld. Dit duidt op een betrokkenheid van meerdere personen bij het plegen van deze misdrijven, hoewel de focus niet noodzakelijk gevestigd is op het wel of niet bestaan van familiale banden.[260]

4.4. Maatregelen die betrekking hebben op de *extended family* en de gemeenschap

De Zweedse overheid heeft beleidsmaatregelen getroffen die gericht zijn op verschillende doelgroepen zoals deskundigen, professionals, vrijwilligers en groepen waartoe leden van de *extended family* en de gemeenschap behoren (bijv.: vluchtelingen en migrantengroepen) .[261] In het vervolg worden de maatregelen belicht die betrekking hebben op de familieleden, verwanten en gemeenschappen.

4.4.1. Preventieve maatregelen

Zoals blijkt uit de nationale strategie[262] is er veel aandacht voor preventie.[263] Volgens een respondent van het expertteam[264] richten preventieve interventies van gemeentes zich vaak op het kerngezin '*er zijn niet veel interventies op gemeenschappelijk niveau*'.[265] Wel zijn er initiatieven zoals *Sharaf Hjältar* en *Shanazi Hjältar & Hjältinnor*[266] die zich voornamelijk richten op het helpen van jonge mannen en jongens die met eergerelateerd geweld en onderdrukking te maken hebben in hun families en omgeving. Deze interventies worden door de respondenten van het expertteam en een expert van de Swedish Equality Agency gezien als voorbeeldige praktijken in Zweden.[267] Naast initiatieven zoals *Sharaf Hjältar* en *Shanazi Hjältar & Hjältinnor* zijn er ook feministische organisaties die werken aan bewustwording en mentaliteitsverandering binnen gemeenschappen.[268]

[259] Interview met een deskundige van het Onderzoek Departement, Swedish Prison en Probation Services, 29 januari 2020.
[260] Interview met een deskundige van het Onderzoek Departement, Swedish Prison en Probation Services, 29 januari 2020.
[261] Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence 2017, pp. 33, 52.; Government Offices of Sweden 2016, p. 1-2.
[262] Government Offices of Sweden 2016, p. 1-2.
[263] Interview met een expert, Swedish Gender Equality Agency, 11 februari 2020.; Interview met deskundige M. en deskundige H. van het expert-team eergerelateerd geweld, Länsstyrelsen Östergötland, 28 januari 2020.; Interview met een deskundige van het Onderzoek Departement, Swedish Prison en Probation Services, 29 januari 2020.
[264] Dit is een team dat expertise ontwikkelt over de problematiek van eergerelateerd geweld in Zweden.
[265] Interview met deskundige M en deskundige H. van het expert-team eergerelateerd geweld, Länsstyrelsen Östergötland, 28 januari 2020.
[266] Deze projecten wordt nader besproken in hoofdstuk 5
[267] Interview met een expert, Swedish Gender Equality Agency, 11 februari 2020.; Interview met deskundige M. en deskundige H. van het expert-team eergerelateerd geweld, Länsstyrelsen Östergötland, 28 januari 2020.
[268] Interview met deskundige M. en deskundige H. van het expert-team eergerelateerd geweld, Länsstyrelsen Östergötland, 28 januari 2020.

Volgens de respondenten van het expertteam zijn de meeste preventieve interventies gericht op jonge personen. Zo zijn er maatregelen voor het treffen van educatie over seksualiteit en relaties in scholen. Websites zoals www.umo.se richten zich namelijk op jongeren en (potentiële) slachtoffers. Hier kunnen jongeren veel tips en informatie vinden over eergerelateerd geweld, hun rechten en de bestaande hulpdiensten.

Preventieve interventies die op volwassenen zijn gericht, zijn er in veel mindere mate. Zoals door het expertteam wordt opgemerkt, '*NGO's die met volwassenen werken hebben niet veel interesse getoond tot op heden. Ze vragen evenmin vaak subsidies aan om werk te verrichten dat gericht is op het veranderen van normen binnen de gemeenschap*'. Als een mogelijke verklaring voor deze trend geeft een respondent van het expertteam aan dat veel preventief werk opgezet wordt vanuit een '*bottom up interest*'. Dit gebeurt vaak door NGO's die met jongeren werken. Zowel het expertteam als een expert van de Swedish Equality Agency benadrukken dat er nog steeds behoefte is aan meer preventief werk en meer interventies die jongens en mannen betrekken bij de aanpak van eergerelateerd geweld.[269]

4.4.2. Slachtofferhulpverlening

Volgens een expert van de *Swedish Equality Agency* hebben de autoriteiten in de afgelopen jaren veel gedaan op het gebied van slachtofferhulpverlening en empowerment van meisjes en vrouwen.[270] Er is echter nog weinig hulpverlening voor homoseksuele mannen en transvrouwen die te maken hebben met eergerelateerd geweld.[271]

Interventies bij slachtofferhulpverlening kunnen in twee fasen worden verdeeld: interventies wanneer er nog geen sprake is van geweld en interventies wanneer het geweld al is gepleegd. In het eerste geval adviseert het expertteam professionals en hulpverleners om de familie en het (potentiële) slachtoffer te betrekken bij de aanpak van het conflict binnen de familie. Er wordt dan aangeraden om samen te werken met alle betrokken partijen (incl. professionals, hulpverleners, familie en slachtoffers) bij het vinden van oplossingen om de situatie weer onder controle te krijgen en om geweld te voorkomen.

Dit is anders wanneer er al sprake is van geweld. In deze gevallen is het belangrijk dat professionals en hulpverleners rekening houden met het feit dat het betrekken van familieleden invloed kan hebben op de veiligheid van het slachtoffer. Daarnaast kunnen professionals en hulpverleners zelf ook door de gemeenschap en families onder druk worden gezet. Samenwerking met de familie en de slachtoffers wordt in deze gevallen dan ook door het expertteam afgeraden. Professionals en hulpverleners worden wel geadviseerd om te blijven werken met de familie en het slachtoffer, maar dan afzonderlijk van elkaar.

---

[269] Interview met deskundige M. en deskundige H. van het expert-team eergerelateerd geweld, Länsstyrelsen Östergötland, 28 januari 2020.; Interview met een expert, Swedish Gender Equality Agency, 11 februari 2020.
[270] Interview met een onderzoeker van het expertise centrum Nationeilt Centrum för Kvinnofrid, Uppsla Universiteit, 31 januari 2020.; Interview met een expert, Swedish Gender Equality Agency, 11 februari 2020.
[271] Interview met een onderzoeker van het expertise centrum Nationeilt Centrum för Kvinnofrid, Uppsla Universiteit, 31 januari 2020.

Noemenswaardig is de '*5 steps method*' die in 2009 werd ontwikkeld voor gevallen van eergerelateerd geweld waarbij kinderen uit huis zijn geplaatst. Het is een werkmethode voor het bewerkstelligen van '*family transformation*' bij families waar eergerelateerd geweld zich voordoet. Het doel van deze werkmethode is primair om te verzekeren dat jonge slachtoffers in vrijheid en veiligheid kunnen leven. Een secundair doel van deze methode is om te bevorderen dat positieve, respectvolle en veilige relaties worden ontwikkeld tussen de slachtoffers en hun hele of deel van de familie. Daarnaast streeft deze methode naar het bewerkstelligen van mentaliteitsverandering binnen de familie; dit wordt echter beschouwd als een idealistisch doel. Begeleiders dienen zich ervan bewust te zijn dat het primaire doel ook bereikt kan worden zonder de gewenste transformatie binnen de familie te hebben gerealiseerd. Bij de transformatie binnen de familie gaat het, volgens een van de ontwikkelaars van deze methode, ook niet zo zeer om het realiseren van mentaliteitsverandering (d.w.z. veranderen van opinies, normen en waarden). Het gaat eerder om het realiseren van een verandering in de houding van de familie tegenover het slachtoffer. Voldoende is dan dat er wederzijds begrip tussen de familie en het slachtoffer wordt gestimuleerd, zodat alle betrokkenen elkaars meningen en opvattingen kunnen accepteren en respecteren.

Voor het transformatieproces is het belangrijk dat er specifieke doelen worden gesteld (*objective*s) voor alle betrokken partijen. De doelen dienen altijd te worden vastgesteld in overleg met, en met de inbreng van de betrokken jonge slachtoffers. Een andere voorwaarde is tevens dat alle betrokken familieleden en de slachtoffers in deze werkmethode op vrijwillige basis participeren.

De werkmethode bestaat, zoals de naam aanduidt, uit 5 stappen. De begeleiders moeten de slachtoffers bij iedere stap informeren en in de gelegenheid stellen om actief te participeren in het hele proces. Bij de eerste stap voeren de begeleiders gesprekken met het slachtoffer. In deze gesprekken worden o.a. de visies, wensen en verwachtingen van het slachtoffer besproken alsook de verschillende relaties tussen het slachtoffer en haar/zijn familie, de verhouding tussen familieleden en de werkmethode van de deskundigen. Bij deze gesprekken gebruiken de begeleiders een vragenlijst. Deze gesprekken moeten ertoe leiden dat de situatie van het slachtoffer alsmede haar/zijn doelen duidelijk in kaart worden gebracht.

De tweede stap bestaat uit het aangaan van gesprekken met de familie of een deel van de familie. Welke familieleden hierbij betrokken worden, wordt grotendeels bepaald door de slachtoffers. Slachtoffers mogen in de eerste stap aangeven met welke familieleden ze willen spreken. Het is belangrijk bij deze fase dat de begeleiders alle betrokken familieleden afzonderlijk spreken. Na ieder gesprek is het ook belangrijk dat de begeleider het slachtoffer inlicht over het gesprek. In de gesprekken met de familieleden brengen de begeleiders de volgende drie facetten in kaart: de visies, opinies, wensen en verwachtingen van de betrokken familieleden, hun relatie en houding tegenover de slachtoffers en hun bereidheid om mee te werken in het transformatieproces. De werkmethode en de doelen van de slachtoffers worden ook met de familieleden besproken. Begeleiders gebruiken bij deze gesprekken eveneens een vragenlijst.

Bij de derde stap gebruiken de begeleiders de informatie uit stappen één en twee om te beoordelen of het wel of niet mogelijk is om het transformatieproces te starten. Indien de familie en het slachtoffer hiervoor gereed zijn kunnen de begeleiders het transformatieproces starten.

Een concreet plan van aanpak wordt vervolgens gemaakt bij stap vier. Het slachtoffer wordt betrokken bij deze fase en mag haar/zijn ideeën inbrengen. De concrete activiteiten die ondernomen worden, verschillen van geval tot geval en zijn ook sterk afhankelijk van de doelen die in stap één zijn vastgesteld. Concrete maatregelen kunnen bijvoorbeeld bestaan uit het trainen van slachtoffers om sterkere argumenten te vormen. De begeleiders kunnen ook afzonderlijke gesprekken houden met elk familielid over haar/zijn individuele problemen (bijv. over schuldgevoelens, ervaringen, waarden enz.) of gesprekken tussen het slachtoffer en een familielid begeleiden. Bij alle gesprekken is het cruciaal dat de begeleiders de betrokken familieleden aansturen op het inzien en gescheiden houden van de eigen opinies enerzijds en het gedrag anderzijds. Begeleiders kunnen met de familie en het slachtoffer ook een speciale verklaring opstellen en daarin afspraken opnemen.

Deze verklaringen kunnen door de begeleiders maar ook door andere hulpverleners gebruikt worden bij de evaluatie van de ondernomen acties en de vooruitgang binnen de familie bij de laatste stap, stap vijf. Afhankelijk van de gestelde doelen kan het resultaat zijn dat het slachtoffer weer in het ouderlijke huis gaat wonen. Het kan echter ook zijn dat het slachtoffer op zichzelf gaat wonen of bij andere familieleden intrekt. Voor al deze eindresultaten geldt dat hulpverleners de familieleden en het slachtoffer moeten blijven volgen en vervolgstappen zetten als dit nodig is. Vervolgstappen kunnen bijvoorbeeld bestaan uit het geregeld gesprekken voeren met de ouders of met de slachtoffers. Ouders kunnen ook gestimuleerd worden om de normen, waarden en opvoeding van hun kinderen onderling te bespreken. De verantwoordelijkheid voor het instellen van vervolgstappen ligt bij de opvanginstellingen. Hierbij kunnen de opvanginstellingen ervoor kiezen om de begeleiders erbij te betrekken omdat deze vaak al positieve contacten hebben opgebouwd met de familieleden en slachtoffers gedurende dit proces. De stappen één tot en met vijf kunnen een half jaar tot een jaar in beslag nemen.

Tussen 2009 en 2011 werd deze methode getest op 19 gevallen van eergerelateerd geweld waarbij de jonge slachtoffers uit huis waren geplaatst. Bij 13 gevallen (68,4%) werden de gestelde doelen bereikt en werden er positievere en veiligere relaties ontwikkeld tussen de slachtoffers en hun families.[272] Deze methode is eveneens getest in gevallen waar de jongeren nog niet uit huis waren geplaatst en leidde ook hier tot positieve resultaten.[273]

Al deze gevallen werden begeleid door twee therapeuten die van elkaar verschilden in geslacht[274], leeftijd[275], etniciteit[276] en professionele achtergrond.[277] Deze verschillen worden

[272] In zeven van die gevallen konden de jongere weer thuis gaan wonen, in twee gevallen konden de jongeren normale contacten onderhouden met hun families, hoewel ze buitenhuis gingen wonnen. In twee gevallen gingen de jongeren bij andere verwanten wonen en hadden ze weinig contact met hun families. In twee gevallen gingen de jongeren op zichzelf wonen, met toestemming van hun ouders. Johansson, p.10.
[273] Interview met de ervaringsdeskundige en co-ontwikkelaar van de '*5 steps method*', 30 januari 2020.
[274] Een man en een vrouw.
[275] Een oude begeleider en een jonge begeleider.
[276] Een Zweedse begeleider en een begeleider met een migranten achtergrond.
[277] Een hulpverlener en een psycholoog.

door de respondent gezien als factoren die hebben bijgedragen tot de successen van de test fase. De bekwaamheid en de deskundigheid van de begeleiders om families te helpen bij het vinden van oplossingen voor andere familiale problemen zijn ook factoren die bijdragen tot succes.

In de navolgende jaren werd deze methode gebruikt door de opvangcentrum *Gryning* voor een periode van twee jaar. Deze methode werd gebruikt om 24 families en 25 jongeren te begeleiden. De methode werd ook in een paar gemeenten gebruikt.[278] Echter, de ontwikkelaars van deze methode kunnen geen uitspraak doen of en in hoeverre deze methode op dit moment wordt gebruikt op nationaal en lokaal niveau. [279]

4.4.3. De Risk Assesment Tool PATRIARCH

De Risk Assement Tool PATRIARCH (in het vervolg PATRIARCH) is een instrument dat gebruikt wordt om te beoordelen of er sprake is van eergerelateerd geweld in specifieke situaties. Het instrument bestaat uit een checklist en werd ontwikkeld in 2004 om politie, sociale instellingen en slachtofferhulpverleningsinstellingen te ondersteunen bij het beoordelen van patriarchaal geweld waarbij eer een motief vormt.[280] Het gaat daarbij dan om werkelijk toegebracht fysiek letsel en/of pogingen en bedreigingen daartoe, inclusief gedwongen huwelijk. Er was een behoefte aan een speciaal beoordelingsinstrument voor eergerelateerd geweld, omdat deze geweldsvorm complex is. Met name de collectieve karakteristieken en betrokkenheid van de meerdere personen zijn factoren die zijn meegewogen tijdens het ontwikkelen van PATRIARCH.[281]

Om effectief te zijn is het belangrijk dat de checklist eenvoudig is om te gebruiken in de praktijk door politie en sociale instellingen. Tools die te ingewikkeld zijn of tijdrovend, bleken minder goed te worden gebruikt in de praktijk. De checklist bestaat uit 15 factoren. Deze factoren bestaan uit risicofactoren van de (potentiële) daders en kwetsbaarheidsfactoren van de slachtoffers. Door de jaren heen is PATRIARCH op meerdere momenten getest en geëvalueerd. De factoren in de checklist zijn vervolgens steeds aangepast, zodat gebruikers van PATRIARCH gevallen van eergerelateerd geweld beter kunnen detecteren.[282] Naast de factoren, geeft de checklist gebruikers ook de ruimte om 'andere overwegingen' aan te vullen en mee te nemen in de beoordeling van een situatie. Hoewel het de bedoeling was dat de checklist zo veel mogelijk relevante factoren omvat, kan het voorkomen dat zich context specifieke factoren voordoen in een specifieke situatie die belangrijk zijn voor de beoordeling maar die niet op de checklist staan. Gebruikers van PATRIARCH kunnen deze factoren aanvullen en meewegen in de beoordeling.

De checklist bevat ook een onderdeel waar de gebruikers een concluderende beoordeling over het risico op eergerelateerd geweld kunnen noteren. Hier kunnen gebruikers aangeven of het risico op eergerelateerd geweld laag, matig of hoog is. Bij het noteren van een beoordeling wordt van de gebruikers verlangd dat zij een beoordeling maken voor twee scenario's: een

[278] Interview met de ervaringsdeskundige en co-ontwikkelaar van de '*5 steps method*', 30 januari 2020.
[279] Interview met een expert, Swedish Gender Equality Agency, 11 februari 2020.; Interview met de ervaringsdeskundige en co-ontwikkelaar van de '*5 steps method*', 30 januari 2020.
[280] Belfrage, e.a. International Journal of Police Science & Management 2011/14-1, p. 22.
[281] Belfrage, e.a. International Journal of Police Science & Management 2011/14-1, p. 22.
[282] Belfrage, e.a. International Journal of Police Science & Management 2011/14-1, p. 23.

beoordeling in het geval dat een interventie wordt uitgevoerd en een beoordeling in het geval dat er geen interventie wordt ondernomen. Uit de praktijk is gebleken dat een situatie snel kan veranderen en daarmee ook het risico op eergerelateerd geweld. Bijvoorbeeld bij een vermoeden van onderdrukking van een meisje kan het risico laag zijn. Op het moment dat hulpverleners de ouders contacteren om de situatie nader te onderzoeken kan dit het risico op verdergaande onderdrukkingsvormen of geweld verhogen in een zeer korte tijd. Een tweevoudige beoordeling waarborgt dan dat de gebruikers ook hun eigen handelen in de situatie moeten evalueren en beoordelen.[283]

4.4.4. Opsporing en vervolging

Bij de signalering van eergerelateerd geweld is er veel aandacht voor het feit dat er meerdere personen vanuit de familie en gemeenschap betrokken kunnen zijn. Rekening wordt ook gehouden met de betrokkenheid van de kernfamilie, verwanten, de clan en familieleden in het buitenland.[284]

Speciaal voor gevallen van eergerelateerd geweld is een handleiding ontwikkeld voor politie en het Openbaar Ministerie.[285] Het eerder besproken PATRIARCH instrument wordt ook door de politie en het Openbaar Ministerie gebruikt om het risico en de dreiging van eergerelateerd geweld te boordelen. Het kan bij de eerste melding van een misdaad worden gebruikt, maar het kan ook op een later moment in het opsporingstraject worden gebruikt.[286] Volgens een expert op het gebied van eergerelateerd geweld bij de politie regio Mitt, is er in 2019 een nieuwe methode ontwikkeld om eergerelateerd geweld te signaleren. Alle misdaden waarvan een melding wordt gemaakt worden gescreend en gemarkeerd door specialisten van de politie, de '*inquiry leaders*'. Dit is een team van ambtenaren die getraind zijn op het signaleren en markeren van specifieke misdaden, zoals eergerelateerd geweld. Bij een melding van een misdaad door de politie gaan deze specialisten na of er sprake kan zijn van eergerelateerd geweld. Hiervoor kijken ze naar tal van factoren, waaronder: de feiten en omstandigheden van het geval, de personen die betrokken zijn, de relaties tussen de betrokkenen, het sociale leven van de familie enzovoorts.[287]

Wanneer er aan de hand van deze en andere factoren en op basis van de kennis en expertise van de *inquiry leader* een vermoeden bestaat dat er sprake kan zijn van eergerelateerd geweld, markeert de specialist de zaak als zodanig. De situatie wordt dan in het vervolg als een geval van eergerelateerd geweld door de politie en officieren van justitie behandeld. Door het als zodanig te markeren kunnen opsporingsambtenaren andere maatregelen treffen voor de slachtoffers en

[283] Belfrage, e.a. International Journal of Police Science & Management 2011/14-1, p. 25.
[284] *Hedersrelaterat våld Handbok* 2006; Interview met een Onderzoeksleider, Swedish Police Authority - Regio Mitt, 02 maart 2020.
[285] *Hedersrelaterat våld Handbok* 2006.
[286] Interview met een Onderzoeksleider, Swedish Police Authority - Regio Mitt, 02 maart 2020.; *Hedersrelaterat våld Handbok* 2006, p. 20.
[287] Andere signalen kunnen zijn: het opgeven van een vermist familielid, het willen controleren van een familielid die aangifte doet bij de politie, het volgen van het slachtoffer, slachtoffers onder druk zetten om ingediende aangiften terug te trekken, sterk patriarchale en hiërarchische families of het expliciet steun geven aan de daden van de daders. *Hedersrelaterat våld Handbok* 2006, pp. 8-12.

kunnen zij rekening houden met de mogelijke betrokkenheid bij de daad van meerdere personen uit de uitgebreide familie, gemeenschap en/of de clan.[288]

Bij een onderzoek van een geval dat als eergerelateerd geweld is aangeduid kunnen de *inquiry* l*eaders* ook worden ingeschakeld om advies te geven. In deze fase worden opsporingsambtenaren aangeraden om een familieboom te maken van het slachtoffer, zijn/ haar familie en verwanten. De familieboom helpt de politie bij het verkrijgen van een overzicht over de structuur van de familie en de personen die mogelijk betrokken kunnen zijn bij eergerelateerd geweld. Een familieboom helpt de opsporingsambtenaren ook bij het maken van een inschatting of 'eer' een belangrijke rol speelt binnen de familie. In de familieboom worden de namen van alle familieleden verwerkt alsook andere relevante informatie zoals familievrienden, de huwelijksstatus en verblijfstatus van familieleden en eerdere gepleegde misdaden. De familieboom wordt gecreëerd door de *Criminal Intelligence Service* dat op ieder politie departement aanwezig is. Eveneens kunnen opsporingsambtenaren de hulp inschakelen van de *Swedish Migration Board* om informatie te krijgen over de familieleden. Informatie voor de familieboom wordt ook verkregen tijdens het verhoren van de slachtoffers, verdachten en andere belangrijke getuigen.[289]

Bij de verhoring behoren opsporingsambtenaren te vermijden dat personen verhoord worden in het bijzijn van familieleden. Het gebruiken van familieleden om te vertalen wordt eveneens afgeraden. Wanneer er gebruik wordt gemaakt van een vertaler, dan gaat de voorkeur uit naar een vertaler uit een andere etnische groep en uit een ander land dan de betrokkenen.[290]

De politie en het Openbaar Ministerie hebben ook de taak om slachtoffers te beschermen en in veiligheid te stellen. Wanneer een misdrijf al gepleegd is of wanneer er een hoge dreiging wordt vermoed gaat men over tot een uithuisplaatsing van het slachtoffer. Het slachtoffer kan dan bijvoorbeeld in een opvangcentrum ondergebracht worden. Vervolgens kan er gekeken worden of het mogelijk is om het slachtoffer te laten verhuizen naar een andere stad en daar onder een andere naam in te schrijven. Bij het treffen van deze maatregelen is het van belang dat onderzocht wordt of verwanten of leden van de clan aanwezig zijn op de nieuwe locatie.

Beschermingsmaatregelen kunnen ook getroffen worden in de vorm van het in detentie plaatsen van het familielid of de familieleden die gevaar vormen voor het slachtoffer. Een dergelijke maatregel kan echter ook het paradoxale effect hebben dat andere familieleden acties ondernemen waardoor het risico voor geweld stijgt. Ook neemt detentie van een familielid het gevaar niet weg dat andere personen binnen de familie, gemeenschap of clan het slachtoffer alsnog kwaad kunnen doen. Dit zijn allemaal aspecten die overwogen moeten worden bij de beoordeling door politieambtenaren en officieren van justitie bij het treffen van beschermingsmaatregelen voor slachtoffers.

[288] Interview met een Onderzoeksleider, Swedish Police Authority - Regio Mitt, 02 maart 2020.
[289] *Hedersrelaterat våld Handbok* 2006, pp. 26-27.; Interview met een Onderzoeksleider, Swedish Police Authority - Regio Mitt, 02 maart 2020.
[290] *Hedersrelaterat våld Handbok* 2006, p. 29.; Interview met een Onderzoeksleider, Swedish Police Authority - Regio Mitt, 02 maart 2020.

Vermeldenswaardig is de nieuwe handleiding[291] voor de politie en het Openbaar Ministerie die in februari 2020 werd gepubliceerd. Deze handleiding is veelomvattender dan de huidige. Zij geeft richtlijnen voor de verschillende fases van rapporteren, signalering, registratie, opsporing en vervolging. Tevens bevat de handleiding algemene informatie over eergerelateerd geweld.[292] Voor het onderhavige onderzoek is deze handleiding niet nader onderzocht omdat de tekst ervan nog niet beschikbaar was.

4.4.5. Daderhulpverlening

Via de *Prison and Probation Services*[293] zijn er behandelingsprogramma's ontwikkeld voor veroordeelde en voorwaardelijk veroordeelde daders.[294] Het doel van alle behandelingsprogramma's is om herhaling door de veroordeelden te voorkomen en criminaliteit preventief aan te pakken.[295] Personen die aan de behandelingsprogramma's deelnemen worden aangeduid als 'cliënten' in plaats van daders.

De Zweedse overheid heeft specifiek voor eergerelateerd geweld een project uitbesteed aan de *Prison and Probation Services* om te onderzoeken hoe behandelingsprogramma's voor daders van partnergeweld en eergerelateerd geweld verbeterd kunnen worden. In het kader hiervan verricht de *Prison and Probation Services* momenteel een onderzoek en zijn er drie pilotprojecten gestart. Hiermee wil men onderzoeken hoe veroordeelde daders van eergerelateerd geweld geïdentificeerd kunnen worden en of de ontwikkelde behandelingsprogramma's geschikt zijn voor het behandelen van daders van eergerelateerd geweld.

Omdat eergerelateerd geweld niet een specifiek strafbaar feit is in de wet, is het niet altijd eenvoudig om de daders te identificeren in gevallen waarbij eer een motief vormde bij het plegen van een misdaad. Eén van de pilotprojecten is daarom gericht op het identificeren van daders van eergerelateerd geweld. De *Prison and Probation Services* gebruikt het risico-beoordelingsinstrument PATRIARCH om te testen of het een geschikt instrument is om daders van eergerelateerd geweld te identificeren. Psychologen of therapeuten van de *Prison and Probation Services* voeren één op één interviews met de daders. In het eerste gesprek gebruiken ze een op *Risk Need Responsivity* gebaseerde vragenlijst. Dit is een standaard lijst bestaande uit 80 vragen, waarvan een paar over eergerelateerd geweld gaan. Op basis hiervan en op basis van andere gegevens over de cliënt, kunnen psychologen of therapeuten vaststellen wat de risico's en behoeften van de cliënten zijn. In een tweede interview kunnen de psychologen of therapeuten gebruikmaken van PATRIARCH en specifiekere vragen stellen over eergerelateerd geweld. Tot op heden zijn er 6 cliënten van eergerelateerd geweld geïdentificeerd door middel van het beoordelingsinstrument PATRIARCH.[296]

[291] 'Hedersrelaterad brottslighet – så jobbar polisen', *Polisen* 24 juni 2019, polisen.se.
[292] Interview met een Onderzoeksleider, Swedish Police Authority - Regio Mitt, 02 maart 2020.;
[293] *Kriminalvården*
[294] Government offices of Sweden, p. 34.
[295] Interview met een deskundige van het Onderzoek Departement, Swedish Prison en Probation Services, 29 januari 2020.
[296] Interview met een deskundige van het Onderzoek Departement, Swedish Prison en Probation Services, 29 januari 2020.

Het kunnen identificeren van daders van eergerelateerd geweld is een belangrijke stap. Hiermee kan men bepalen of de geselecteerde daders geschikt zijn voor deelname aan het nieuwe behandelingsprogramma voor daders van intrafamiliaal geweld: *Relationship violence programme* (RVP). RVP vormt het tweede pilotproject. Dit programma is ontwikkeld voor daders die geweld plegen binnen intieme relaties (bijvoorbeeld: geweld tussen partners alsook geweld tegen kinderen, broers, zussen en ander verwanten). In het pilotproject wordt het ook toegepast voor cliënten van eergerelateerd geweld. Enerzijds wil men onderzoeken of RVP geschikt is voor het behandelen van cliënten van eergerelateerd geweld en, zo niet, of er een apart behandelingsprogramma voor eergerelateerd geweld ontwikkeld moet worden.

RVP is ontwikkeld op basis van de '*social learning theory*' en gebruikt de technieken en strategieën van '*cognitive behavioural therapy*'. Het doel van het programma is allereerst om herhaling te voorkomen en ten tweede om cliënten te ondersteunen in het ontwikkelen van positieve relaties met hun families. Drie thema's staan in dit programma centraal: emotionele stabiliteit, relatiepatronen en gedrag. Bij het opstellen van de behandeling wordt ook rekening gehouden met de individuele behoeften van de cliënten. Eveneens is er aandacht voor andere factoren zoals alcohol- en drugsgebruik.[297] De sessies bestaan uit één op één gesprekken tussen een programmaleider en een cliënt.[298] Het aantal sessies varieert van cliënt tot cliënt maar ligt meestal tussen 25 en 40 sessies. Iedere sessie duurt 60-90 minuten en cliënten volgen 1 à 2 keer per week een sessie.[299]

Cliënten die hiervoor in aanmerking kunnen komen, moeten aan vier vereisten voldoen. Allereerst moeten ze zijn geïdentificeerd als daders van eergerelateerd geweld. Ten tweede moeten ze de Zweedse taal voldoende beheersen. Ten derde moet de opgelegde straf niet bestaan uit de uitzetting van de cliënt. Ten vierde moeten de cliënten vrijwillig bereid zijn om te participeren aan het programma. Momenteel wordt RVP toegepast op 6 cliënten van eergerelateerd geweld. Eén cliënt heeft programma inmiddels afgerond.[300]

In het derde pilotproject wordt het behandelingsprogramma *Pedrov* getest. Dit programma richt zich eveneens op het voorkomen van partnergeweld. *Pedrov* is ontwikkeld voor voorwaardelijk veroordeelde cliënten. Het doel van dit programma is eveneens om recidive van geweld binnen de familie te voorkomen.[301] Dit programma is korter dan RVP en wordt gedeeltelijk online gegeven. Volgens de respondent kan dit programma ook gebruikt worden voor cliënten van eergerelateerd geweld.

Naast deze werkzaamheden verricht de *Prison en Probation Services* ook enkele activiteiten die gericht kunnen zijn op leden van de *extended family*. Zo worden in het onderzoek en bij het ontwikkelen van de behandelingsprogramma's de ervaringen van de cliënten meegewogen. Er

[297] 'Relationsvåldsprogrammet – RVP', *Kriminalvarden*¸ Kriminalvarden.se.
[298] Interview met een deskundige van het Onderzoek Departement, Swedish Prison en Probation Services, 29 januari 2020.
[299] 'Relationsvåldsprogrammet – RVP', *Kriminalvarden*¸ Kriminalvarden.se.
[300] Interview met een deskundige van het Onderzoek Departement, Swedish Prison en Probation Services, 29 januari 2020.
[301] 'Uppdraget: Ett nytt behandlingsprogram', *Kriminalvarden* 05 oktober 2018, Kriminalvarden.se.; 'Nu testas Predov på klienter', *Kriminalvarden* 21 januari 2020.

wordt ook rekening gehouden met de *extended family* en de gemeenschap bij het in kaart brengen van de situatie, risico's, behoeften en problemen van de cliënten. De *Prison and Probation Services* heeft echter geen mandaat om familieleden en andere personen te betrekken bij de behandeling van cliënten.

De *Prison and Probation Services* kan ook weigeren dat bepaalde personen de cliënt bezoeken. Een inlichtingsdienst binnen de instelling heeft de taak om de criminele connecties van cliënten in kaart te brengen. Het gaat dan om personen die de cliënt zouden kunnen aansporen om opnieuw strafbare feiten te plegen. Voor bezoekers die binnen deze categorie vallen, kan de toegang tot de cliënt worden geweigerd. Het zal niet makkelijk zijn om bezoekers hun bezoekersrecht te ontnemen en men zal sterk bewijs moeten aanvoeren om aan te tonen dat de weigering gerechtvaardigd is. Toegang kan ook geweigerd worden aan bezoekers waarmee de cliënt geen contact wenst. Daarnaast hebben een paar gevangenissen een *Crime Victim's Desk* die naar de *extended family* kijkt vanuit het perspectief van de slachtoffers. Deze afdeling onderzoekt of er een risico bestaat dat de cliënt een bezoeker kan benadelen. Het komt weleens voor dat een bezoeker bij een eerder incident het slachtoffer was van de cliënt, bijvoorbeeld in gevallen van partnergeweld. Wanneer deze afdeling het risico bespeurt dat de cliënt een bezoeker zou kunnen benadelen, dan kunnen ze de bezoeker de toegang tot de cliënt weigeren. Hiermee wil men voorkomen dat de cliënten opnieuw strafbare feiten plegen.

Naast deze ontwikkelingen worden de mogelijkheden om initiatieven op te zetten onderzocht die specifiek gericht zijn op daders en personen die hun kinderen blootstellen aan geweld. Ook wordt er onderzoek gedaan naar de mogelijkheid om maatschappelijk werk in te zetten voor gewelddadige mannen en om een telefonische hulplijn op te zetten voor daders. [302]

4.4.6. Wettelijke maatregelen

Sinds 2014 is het wettelijk geregeld dat een gedwongen huwelijk een strafbaar feit oplevert.[303] Alle personen die betrokken zijn bij een gedwongen huwelijk of een poging daar toe kunnen dus strafrechtelijk vervolgd worden.

Voor kinderen en minderjarigen onder 18 jaar die geweld binnen de familie hebben ervaren, geldt sinds 2006 dat zij een recht hebben op een speciale vorm van schadevergoeding van de Staat.[304] In de wet[305] wordt aangenomen dat het kind door het ervaren van het geweld mogelijk het vertrouwen verliest in de persoon waarmee hij of zij een relatie heeft. Dit kunnen bijvoorbeeld biologische ouders, adoptieouders, grootouders of pleegouders zijn. Het kind wordt dan in het Zweedse sociale welzijnsysteem als een slachtoffer beschouwd. De Staat heeft de verplichting om een vergoeding toe te kennen aan deze kinderen, ook in gevallen waar een kind geen schadevergoeding kan vorderen van de dader. Als voorwaarde geldt wel dat de dader vervolgd en berecht is voor het geweld dat het kind heeft moeten ervaren. De hoogte van de vergoeding

[302] Government offices of Sweden, p. 34.
[303] Interview met deskundige M. en deskundige H. van het expert-team eergerelateerd geweld, Länsstyrelsen Östergötland, 28 januari 2020.
[304] Government Offices of Sweden 2016.
[305] Criminal injuries Compensation Act 4 a §. Zie Hjerppe (online).

wordt beoordeeld aan de hand van de zwaarte van het gepleegde geweld en de veronderstelde schade die het kind is aangedaan door de geweldpleging.[306]

Volgens een expert van de Districtsraad Östergötland, wordt dit recht echter zelden gebruikt voor gevallen van eergerelateerd geweld. De reden hiervoor, volgens de expert, is allereerst dat er weinig rechtszaken zijn over eergerelateerd geweld. Voor slachtoffers van eergerelateerd geweld en hun kinderen bestaat nog het risico dat een beroep op dit recht publieke aandacht zou kunnen afroepen voor hun situatie. Dit kan hun situatie verergeren of doen escaleren. Daarboven komt het feit dat vaak niet aan de maatstaf van bewijs is voldaan om een succesvol beroep op dit recht te kunnen doen.[307]

Op dit moment wordt onderzocht of het wettelijk mogelijk is om deze minderjarigen als slachtoffers van het gepleegde strafbaar feit te beschouwen. Dit zou hun positie verbeteren, omdat zij tot nu toe enkel als getuigen van geweld worden beschouwd en alleen op basis hiervan een recht hebben op schadevergoeding.[308]

Hiernaast zijn er nog een paar noemenswaardige wetsontwikkelingen die niet zozeer gericht zijn op de *extended family* en gemeenschap, maar die wel deze doelgroep zouden kunnen treffen. Allereerst wordt gekeken naar de mogelijkheid om de verjaringstermijn voor het vervolgen van personen die verdacht worden van het plegen van VGV te verlengen. De wijziging zou meebrengen dat de verjaringstermijn aanvangt op het moment dat het slachtoffer 18 jaar wordt. Volgens een expert van de Districtsraad Östergötland liggen er ook nog twee wetsvoorstellen. Eén wetsvoorstel om kindhuwelijken expliciet strafbaar te stellen en één wetsvoorstel om het motief van eer als een strafverzwarende grond op te nemen in de wet. Daarnaast wordt sinds 2019 ook onderzocht of het mogelijk is om eergerelateerd geweld als een specifiek strafbaar feit op te nemen in het strafwetboek van Zweden.[309] Dit heeft echter nog niet tot een wetsvoorstel geleid.[310]

4.4.7. Migratie en integratie

De *Swedish Migration Agency* heeft een Nationaal Actieplan opgesteld voor *gender-mainstreaming* voor de jaren 2016-2018. Dit actieplan beoogt onder andere om eergerelateerd geweld tegen te gaan en om gendergelijkheid te bevorderen in de processen van asiel- en verblijfsvergunningaanvragen.[311] Eergerelateerd geweld vormt een geldige grond voor het aanvragen van een verblijfsvergunning.[312] Volgens een respondent van het *Swedish Migration*

[306] Hjerppe (online).; The Crime Victim Compensation and Support Authority 2015, p. 31.
[307] Interview met deskundige M. en deskundige H. van het expert-team eergerelateerd geweld, Länsstyrelsen Östergötland, 28 januari 2020.
[308] Interview met deskundige M. en deskundige H. van het expert-team eergerelateerd geweld, Länsstyrelsen Östergötland, 28 januari 2020.
[309] Binnen het strafrecht wordt eergerelateerd geweld als volgt gedefinieerd: geweld dat gericht is tegen een persoon - vaak een verwante- die, in de ogen van de dader, de eer van de familie of van de groep dreigt te schenden. Het doel van het geweld is om eerverlies te voorkomen of de eer te zuiveren waar deze al geschonden is. *Hedersrelaterat våld Handbok* 2006, p. 49.
[310] Interview met deskundige M. en deskundige H. van het expert-team eergerelateerd geweld, Länsstyrelsen Östergötland, 28 januari 2020.
[311] Committee on the Elimination of Discrimination against Women 2018, p. 3.
[312] Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence 2017, p. 87.

Agency vragen vooral vrouwen een verblijfsvergunning aan op basis van deze grond.[313] In het kader hiervan heeft de *Swedish Migration Agency* richtlijnen aangenomen voor vrouwen die bedreigd worden met eergerelateerd geweld in het land van herkomst. Deze richtlijnen maken het gemakkelijk voor deze vrouwen om een verblijfsvergunning te krijgen in Zweden.[314]

Hiernaast houdt de *Swedish Migration Agency* zich primair bezig met het sensibiliseren en informeren van vluchtelingen die een verblijfsvergunning hebben aangevraagd in Zweden. Eén van de manieren waarop de *Swedish Migration Agency* aanvragers informeert is via het uitdelen van brochures aan vluchtelingen op het moment dat zij een aanvraag indienen. De brochures zijn in 20 talen vertaald en ze belichten een aantal thema's, waaronder de asielprocedure, geweld, LGBTQI, gezondheid en de rechten die personen in Zweden hebben. De brochures geven ook informatie over eergerelateerd geweld in Zweden. Hierbij wordt aandacht geschonken aan het feit dat deze geweldsvorm is verboden en dat het een basis kan vormen voor het aanvragen van een verblijfsvergunning. Om de doelgroep te bereiken worden de brochures en posters verspreid op plekken en in publieke instellingen waar aanvragers vaak komen. Aanvragers die in het buiteland verblijven kunnen de brochures krijgen in de ambassades. Daarnaast zijn er websites en een nationale hulplijn waar aanvragers meer informatie kunnen vinden. Via korte groepssessies geven ambtenaren van de *Swedish Migration Agency* ook voorlichting aan vluchtelingen over de Zweedse samenleving, de asielprocedure en het zerotolerance beleid tegen eergerelateerd geweld in Zweden.[315]

Door de vluchtelingen te sensibiliseren en te informeren over hun rechten en eergerelateerd geweld proberen de expert en de ambtenaren van de *Swedish Migration Agency* de 'zelfidentificatie'[316] van aanvragers te bevorderen. Dit is belangrijk omdat verscheidene instellingen die betrokken zijn bij de asielaanvraag expliciet vragen stellen aan de aanvragers of ze geweld hebben ervaren en of ze gevaar lopen op eergerelateerd geweld. Het is dan dus van groot belang dat aanvragers hun eigen situatie goed begrijpen en die ook goed kunnen uitleggen tijdens de procedure. In welke mate de voorlichting door de *Swedish Migration Agency* impact heeft, kan de respondent niet aangeven, mede omdat deze maatregelen twee jaar geleden zijn opgezet en omdat ze nog niet zijn geëvalueerd.

[313] Interview met een expert op gendergerelateerd geweld, Swedish Migration Agency, 28 januari 2020.
[314] Hellgren & Hobson, *Ethnicities*, 2008/8-3, p. 396.
[315] Interview met een expert op gendergerelateerd geweld, Swedish Migration Agency, 28 januari 2020.
[316] '*self-identify'.* Interview met een expert op gendergerelateerd geweld, Swedish Migration Agency, 28 januari 2020.

5. Initiatieven vanuit het veld

In dit hoofdstuk worden vijf initiatieven in Duitsland en Zweden besproken die van onderop zijn opgezet door NGO's. Alle initiatieven richten zich voornamelijk op het voorkomen van eergerelateerd geweld. De vijf initiatieven, die hieronder worden toegelicht, beogen om jongeren en volwassenen uit eerculturen te sensibiliseren en te activeren voor de aanpak van deze problematiek. Tot de doelgroepen behoren alle personen die in een eercontext leven alsook personen die, op welke manier dan ook, met eer worden geconfronteerd. Drie van de vijf initiatieven richten op jongeren. Slechts één van het onderzochte initiatief richt zich op volwassenen en ouderen. Het ander initiatief richt zich op slachtoffers van eergerelateerd geweld.

Deze praktijkvoorbeelden zijn niet alleen gericht op de *extended family* en de gemeenschap, maar betrekken specifiek deze doelgroepen bij de aanpak van eergerelateerd geweld. Het verkennen en uitlichten van de praktijkvoorbeelden dragen dus bij aan de verwezenlijking van het doel van het onderhavige onderzoek.

De praktijkvoorbeelden in Duitsland worden besproken in paragraaf 5.1.. Deze paragraaf wordt vervolgd met een uiteenzetting van de praktijkvoorbeelden in Zweden in paragraaf 5.2..

5.1. Praktijkvoorbeelden Duitsland

In deze paragraaf zullen drie initiatieven worden besproken die tot stand werden gebracht door NGO's uit het veld. Semigestructureerde interviews zijn gehouden met drie NGO's in Berlijn. Alle organisaties richten zich op verschillende doelgroepen. De eerste NGO waarmee is gesproken was de *Heroes*. Met hen is gesproken over het gelijknamige project *Heroes*, het enige praktijkvoorbeeld dat zich specifiek richt op eergerelateerd geweld. De doelgroep van dit project zijn jongeren. De NGO *Aufbruch Neukölln e.V.* is actief op verschillende thema's, waaronder eergerelateerd geweld. Deze organisatie werkt voornamelijk met volwassenen. De derde NGO *Papatya e.V.* is actief op het gebied van slachtofferhulpverlening. Zij biedt slachtoffers die gevlucht zijn omwille van huiselijk geweld of eergerelateerd geweld een veilig onderkomen.

5.1.1. Heroes

Voor dit onderzoek is een interview gehouden met een groepsleider van *Heroes* Berlijn. De gerapporteerde bevindingen zijn dus voornamelijk van toepassing op het project in Berlijn.

Het project *Heroes* werd in 2007 opgezet in Neukölln, Berlijn. Het wordt uitgevoerd door de vereniging *Strohhalm e.V.*. In de loop van de jaren zijn er andere *Heroes* projecten opgezet in een aantal steden in Duitsland. Deze worden eveneens uitgevoerd door verschillende NGO's.[317] Het project *Heroes* in Berlijn wordt gefinancierd door publieke fondsen. Hiernaast ontvangt het project een subsidie van het Berlijnse Senaatbestuur voor Onderwijs, Jeugd en Gezin (*Senatsverwaltung für Bildung, Jugend und Familie*) voor het organiseren en verzorgen van workshops en lezingen op scholen en jeugdcentra.[318]

[317] Interview met een begeleider van Heroes Berlijn, Strohhalm e.V., 03 februari 2020.
[318] Interview met een begeleider van Heroes Berlijn, Strohhalm e.V., 03 februari 2020.

Het *Heroes* project beoogt zelfreflectie onder de jongeren teweeg te brengen.[319] Dit project is grotendeels geïnspireerd en gebaseerd op de Zweedse initiatieven *Sharaf Hjältar* en *Shanazi Hjältar & Hjältinnor*, die in de volgende paragraaf aan bod komen.[320] Net als bij deze Zweedse initiatieven bestaat de primaire doelgroep van het *Heroes* project uit jongeren in de leeftijd tussen 13 en 21 jaar. De meeste jongeren waarmee gewerkt wordt hebben een migranten achtergrond of zijn vluchtelingen. Het project richt zich echter niet specifiek op jongeren met een migrantenachtergrond of vluchtelingen.[321] De meeste aandacht gaat uit naar het werken met jongens en jongemannen die in een eer-context leven en/of die te maken hebben gehad met eergerelateerd geweld. Volgens een groepsleider van het *Heroes* project zijn jongens en mannen in geringe mate betrokken bij de strijd tegen eergerelateerd geweld. Het *Heroes* project tracht deze leemte op te vullen door gericht te werken met jongens en jongemannen.

Het concept van de *extended family* wordt door *Heroes* niet gebruikt. Wel is er in het project veel aandacht voor leeftijdsgenoten (bijv. vrienden, klasgenoten, clubgenoten enz.) omdat zij veel invloed hebben op de doelgroepen van het project. Volgens een groepsleider beschouwen sommige jongens en jongemannen hun vrienden als hun familie. Leeftijdsgenoten kunnen in sommige gevallen zelfs meer druk op elkaar of op andere jongeren uitoefenen dan het kerngezin. Ook kunnen zij beklemmende zienswijzen en waarden versterken bij andere jongeren. '*Soms is het kerngezin zelfs ruimdenkend. Maar eenmaal als de jongens buiten zijn, worden ze geconfronteerd met beklemmende zienswijzen en overtuigingen door hun leeftijdsgenoten en door hun gemeenschap*.'

Het *Heroes* project heeft voornamelijk twee hoofdactiviteiten, te weten: het aanbieden van een educatief trainingsprogramma en het verzorgen van workshops en lezingen op scholen en jeugdcentra.[322]

Het trainingsprogramma wordt aangeboden aan jongens en jongemannen. Het realiseren van mentaliteits- en gedragsverandering bij de deelnemers is het uiteindelijke beoogde resultaat van het trainingsprogramma. Deelname aan het trainingsprogramma is op vrijwillige basis en het neemt tussen één en anderhalf jaar in beslag om af te ronden. Per keer kunnen vijf tot acht personen deelnemen aan het educatieve programma. Het wordt verzorgd door twee gekwalificeerde groepsleiders. De groepsleiders dienen bij voorkeur mannen te zijn en moeten een studie hebben afgerond in sociale wetenschappen of relevante werkervaring hebben opgedaan. Er wordt wekelijks een groepsbijeenkomst gehouden. Elke bijeenkomst duurt tussen de twee en drie uur. In de bijeenkomsten ligt de focus op de rol die mannen en jongens hebben bij het voorkomen van eergerelateerd geweld alsook op de onderliggende machtsstructuren van dit fenomeen. Het trainingsprogramma is zodanig opgezet dat de deelnemers op een informatieve manier bewuster worden van hun eigen percepties, gedrag en empathische vermogen. Gedurende de bijeenkomsten worden de jongeren gestimuleerd om persoonlijke

[319]Interview met een begeleider van Heroes Berlijn, Strohhalm e.V., 03 februari 2020. DPH
[320] Interview met een begeleider van Heroes Berlijn, Strohhalm e.V., 03 februari 2020.; 'Projectbeschreibung', *Heroes*, heroes-net.de
[321] Interview met een begeleider van Heroes Berlijn, Strohhalm e.V., 03 februari 2020.
[322] 'Angebote', *Heroes*, heroes-net.de.

ervaringen van onderdrukking en discriminatie met elkaar te delen.[323] Op deze ervaringen kunnen de groepsleiders voortbouwen bij het uitdagen van de deelnemers om empathisch te zijn voor andere gemarginaliseerde groepen in de samenleving. Hiernaast worden in de bijeenkomst relevante thema's behandeld zoals het concept van eer, patriarchale structuren, mensenrechten, genderrollen, identiteit en seksualiteit. Inhoudelijke voorlichting over deze thema's wordt regelmatig gegeven door deskundigen. Deze aanpak zorgt ervoor dat de deelnemers inzicht krijgen in alternatieve perspectieven. Dit zou hen in staat stellen om kritisch te zijn over de waardensystemen en machtsstructuren binnen hun families, sociale kringen en omgeving. Volgens een van de groepsleider hebben de groepsbijeenkomsten een positieve impact op de zelfreflectie van de deelnemers. De groepsleider heeft geobserveerd dat de training jongens en mannen ondersteunt bij het doorbreken van de opgelegde machtsstructuren en beperkingen. Dit bevordert mentaliteits- en gedragsverandering bij de deelnemers.[324]

Aan het eind van het trainingsprogramma krijgen alle deelnemers die de training hebben afgerond een certificaat en worden zij '*heroes*' (helden). Helden worden beschouwd als rolmodellen voor andere jongeren in hun omgeving. Helden worden ook ingezet om workshops en lezingen te verzorgen op scholen en jeugdcentra. Dit doen ze altijd in de aanwezigheid van een groepsleider.[325] Een andere positieve impact van het trainingsprogramma is dat de helden bijdragen aan de bewustwording, voorlichting en mentaliteitsverandering binnen hun eigen netwerk en omgeving. Volgens een groepsleider gebeurt dit bijvoorbeeld wanneer helden een dialoog aangaan over eergerelateerd geweld of andere relevante thema's met hun ouders of vrienden. Op deze wijze dragen de helden bij aan het verspreiden van de kennis die ze hebben opgedaan tijdens de groepsbijeenkomsten. Vaak starten helden deze dialogen op eigen initiatief. Vanuit het project worden de jongens en mannen niet specifiek aangespoord of getraind om zelfstandig dialogen of andere bewustwordingsactiviteiten te ondernemen.

De tweede hoofdactiviteit van *Heroes* bestaat uit het geven van eenmalige workshops of een reeks van 4 colleges op scholen en jeugdcentra. Hier wordt vooral gewerkt met leerlingen (meisjes en jongens) van tussen de 13 en 16 jaar. De workshops en lezingen worden gegeven door één groepsleider en twee helden van tussen de 19 en 21 jaar. In de workshops wordt gebruik gemaakt van rollenspel als een methode om leerlingen te prikkelen en aan het denken te zetten over het concept van eer. Het doel van de workshops en lezingen is om leerlingen andere perspectieven aan te bieden en ze aan te sporen om op te komen tegen eergerelateerd geweld.

De aanwezigheid van de helden bij deze activiteiten is belangrijk omdat de helden qua leeftijd, ervaringen en socio-culturele achtergrond dichter bij de leerlingen staan. Helden hebben vaak, net als de leerlingen, meerdere culturele identiteiten (Duits plus een migranten achtergrond). Hierdoor kunnen helden een voorbeeld zijn voor leerlingen. Zij kunnen leerlingen laten zien dat het mogelijk is om afstand te nemen van de negatieve aspecten van de eigen cultuur en tegelijkertijd trots te zijn op hun afkomst en multiculturele identiteit. Deze manier van

[323] Interview met een begeleider van Heroes Berlijn, Strohhalm e.V., 03 februari 2020.
[324] Interview met een begeleider van Heroes Berlijn, Strohhalm e.V., 03 februari 2020.
[325] 'Projectbeschreibung', *Heroes*, heroes-net.de.; Interview met een begeleider van Heroes Berlijn, Strohhalm e.V., 03 februari 2020.

voorlichting (*peer-education*) wordt door een groepsleider gezien als één van de goede praktijken van het project *Heroes*.

Tot slot organiseert *Heroes* ook workshops, seminars en bijeenkomsten voor leraren en ouders. Daarin worden thema's die verband houden met eergerelateerd geweld, zoals opvoeding en communicatie binnen de familie, behandeld. Deze activiteiten worden echter in mindere mate bijgewoond door ouders. Volgens een groepsleider zijn ouders moeilijker te bereiken. Vaak zouden ze weinig tijd vrij maken om de bijeenkomsten van *Heroes* bij te wonen.

5.1.2. Aufbruch Neukölln e.V.

Aufbruch Neukölln e.V (in het vervolg: Aufbruch) is een non-profit organisatie in Neukölln, Berlijn die zich voornamelijk richt op het werken met volwassenen. *Aufbruch* is actief op een breed terrein van thematieken, waaronder eergerelateerd geweld. Het ondersteunen van families en nieuwkomers op sociaal en economisch vlak staat centraal in de werkzaamheden van *Aufbruch*. Het doel van de organisatie is om de integratie en (financiële) positie van families en nieuwkomers in de omgeving te verbeteren. *Aufbruch* wordt grotendeels gefinancierd door bijdragen van leden, vrijwillige donaties, overheidssubsidies en geldprijzen die de oprichter heeft gewonnen.

Er wordt binnen de organisatie niet gewerkt met het concept van *extended family,* hoewel men bekend is met dit concept binnen het discours omtrent eergerelateerd geweld. Volgens de oprichter komt er vaak een eind aan deze familiestructuren, mede door het migratieproces, zodat ze niet sterk aanwezig zijn in Duitsland. Echter in het discours heeft dit concept vaak een negatieve connotatie en wekt het de indruk dat er in Europa parallelle gemeenschappen bestaan. Het standpunt van de oprichter van *Aufbruch*, met betrekking tot de *extended family*, is dat een dergelijke familiestructuur goed kan functioneren in de maatschappij en mogelijk ook een positief effect kan hebben op de ontwikkeling van individuen.

Voor het ondersteunen van families en nieuwkomers ontplooit de organisatie een aantal activiteiten. Enkele daarvan worden hieronder kort beschreven.

Aufbruch is actief op het gebied van taalbevordering voor families en nieuwkomers in de omgeving. Voor veel families in Neukölln vormt de taalbarrière een hindernis voor het in contact komen met sociale en welzijnsinstellingen. Andersom geldt ook dat het vaak moeilijk is voor hulpverleners om contact te maken met ouders. Dit kan leiden tot wederzijds onbegrip en sociale exclusie.[326] Een gevolg hiervan is dat families die een crisis ervaren zich nog meer kunnen onttrekken aan de samenleving. Dit kan de problemen binnen de familie ingewikkelder maken. Voldoende taalbeheersing wordt, bijgevolg, beschouwd als een belangrijke stap bij het bevorderen van integratie en participatie van families en nieuwkomers in de maatschappij.

Hiernaast heeft de organisatie een scala aan activiteiten voor volwassenen, zoals de vader- en moedergroepen. De vadergroepen ontmoeten elkaar één keer per week gedurende

[326] 'Über uns', *Aufbruch Nuekölln e.V*, 27 september 2016, aufbruch-neukoelln.de.

ongeveer twee uur.[327] Ruim 90 mannen van verschillende nationaliteiten nemen deel aan de vadergroepen. De bijeenkomsten worden begeleid door een moderator. Dit is meestal een persoon uit de desbetreffende groep. Hiernaast worden de groepen begeleid door een vrouwelijke en een mannelijke specialist. De aanwezigheid van een vrouwelijke groepsleider waarborgt dat er voldoende aandacht is de voor genderaspecten tijdens de bijeenkomst. In de groepsbijeenkomsten wordt een aantal onderwerpen besproken zoals: opvoeding, schoolzaken, omgaan met de media, verslaving, eergerelateerd geweld en vrouwen- en kinderrechten. Deelnemers mogen meebepalen wat voor onderwerpen ze tijdens de bijeenkomsten behandeld willen zien. Volgens de oprichter van *Aufbruch* is het belangrijk dat vaders en mannen de problematiek van eergerelateerd geweld binnen de groepen kunnen bespreken. In de ogen van de oprichter van *Aufbruch* wordt eergerelateerd geweld vaak verklaard en gedefinieerd door externe actoren. Deze invulling van het concept wordt vervolgens op de betrokken gemeenschappen opgelegd. Door hierover een interne dialoog te starten met vaders en mannen tracht de oprichter deze doelgroepen te betrekken bij het definiëren, verklaren en begrijpen van de problematiek.

De moedergroepen zijn opgericht vanuit de gedachtegang dat moeders een grote rol spelen bij het in stand houden van patriarchale structuren en waardesystemen. Er zijn drie moedergroepen met ongeveer 12 tot 20 deelnemers.[328] Daarnaast zijn er ook twee activiteitengroepen voor schilderen en voor traditionele dans en muziek. De moedergroepen komen één keer per week bijeen gedurende ongeveer twee uur. In de bijeenkomsten bespreken ze onderwerpen zoals schoolzaken, onderwijs, familie, opvoeding en andere problemen die ze ervaren. De groepen worden begeleid door een huisvrouw en een psycholoog. Volgens de oprichter van *Aufbruc*h is deze opstelling effectief voor het bereiken en betrekken van andere vrouwen omdat zij zich kunnen herkennen in en soortgelijke ervaringen hebben als de huisvrouw.[329] Deelnemers mogen eveneens meebepalen welke onderwerpen ze willen bespreken tijdens de groepsbijeenkomsten. Het doel van deze bijeenkomsten is om de ervaren problemen bespreekbaar te maken alsook om ervaringen uit te wisselen.

Naast de moeder- en vadergroepen organiseert *Aufbruch* sinds 2005 bijeenkomsten voor ouders in Berlijn voor het bespreken van schoolzaken. In deze bijeenkomsten informeren deskundigen de deelnemers over de onderwerpen die door de scholen worden aangeboden aan hun kinderen.[330] Deze voorlichtingsbijeenkomsten worden in drie talen gegeven: Duits, Turks en Arabisch. Volgens de oprichter is het belangrijk dat ouders vroegtijdig advies kunnen krijgen en zich bewust worden van de educatie en opvoeding van hun kinderen. Dit initiatief wordt geacht succesvol te zijn en het wordt ondersteund door meerdere scholen in Neukölln.

[327] Interview met de oprichter van Aufbruch Neukölln e.V., 03 februari 2020.
[328] 'Müttergruppen', *Aufbruch Nuekölln e.V*, 08 mei 2018, aufbruch-neukoelln.de.
[329] Interview met de oprichter van Aufbruch Neukölln e.V., 03 februari 2020.; 'Müttergruppen', *Aufbruch Nuekölln e.V*, 08 mei 2018, aufbruch-neukoelln.de.
[330] Zoals: democratische waarden, tolerantie, meertaligheid, beweging en sport, de media en geweld, omgaan met de media, verslaving, vrouwenrechten en huiselijk geweld. 'Eltern in der Shile', *Aufbruch Nuekölln e.V*, 08 mei 2018, aufbruch-neukoelln.de.

De organisatie biedt ook sociaal en juridisch advies aan families en nieuwkomers over een aantal onderwerpen zoals, werkloosheid, echtscheiding, huiselijk geweld, financiële schulden, jongeren in de criminaliteit enzovoorts. Bij het aanbieden van het advies wordt de sociale, financiële en/of juridische situatie van de ouders in kaart gebracht. Vervolgens kunnen de relevante professionals en hulpverleners (bijvoorbeeld huiseigenaren en schuldeisers) betrokken worden bij het vinden van gepaste oplossingen voor de betrokken personen. Het advies wordt in drie talen gegeven: Duits, Turks en Arabisch.[331] Dit garandeert dat personen die de Duitse taal niet goed beheersen ook bereikt kunnen worden. Hiernaast kan *Aufbruch* ook één op één consultaties regelen met professionals en specialisten.[332] Deze initiatieven hebben als doel om de positie van ouders te bevorderen en ook om het vertrouwen van de ouders en de samenwerking tussen ouders en relevante actoren (bijvoorbeeld hulpverleners, professionals, welzijnsinstellingen enz.) te versterken.[333]

Het succes van *Aufbruch* om volwassenen te bereiken en betrokken te houden is volgens de oprichter te danken aan de werkmethode en '*reparatie werktuigen'* van *Aufbruch*. De reparatiewerktuigen zijn '*erkenning, acceptatie, vertrouwen, begrip, geduld en appreciatie*'. Deze waarden worden gehandhaafd in al het werk en al de activiteiten van *Aufbruch*. De werkmethode bestaat uit vier '*hoofdinstrumenten*'. Het eerste instrument betreft de manier waarop *Aufbruch* zijn doelgroepen benadert. Men moet bedachtzaam zijn en op een gepaste manier personen benaderen. Zelfingenomenheid en het creëren van een hiërarchie moet vermeden worden. Het tweede instrument betreft de taal die gebruikt wordt. Deze moet makkelijk, helder en begrijpelijk zijn voor alle personen. Het derde ziet toe op het benaderen van personen op een respectvolle manier en in hun '*eigen omgeving*'. Het vierde instrument is het leggen van persoonlijke en directe contacten. Dit wordt ervaren als een effectievere manier om te verzekeren dat mensen betrokken worden en blijven. Zo zou het bijvoorbeeld beter zijn om personen rechtstreeks via een telefonisch gesprek uit te nodigen dan via e-mail.

5.1.3. Papatya e.V.

Papatya e.V. (in het vervolg: Papatya) is een organisatie die veilig onderkomen biedt aan meisjes en vrouwen tussen de 13 en 21 jaar. Het gaat met name om meisjes en vrouwen die zijn weggevlucht wegens cultureel of huiselijk geweld en die bedreigd worden door hun families.[334] *Papatya* wordt stelselmatig gefinancierd door de Berlijnse Senaat voor Onderwijs, Jeugd en Gezin. Een andere financiële bron vormen de subsidies die Papatya ontvangt door haar deelname aan enkele EU projecten.[335]

De term '*extended family*' of een vertaling daarvan wordt doorgaans niet gebruikt binnen de organisatie. Wel wordt er met andere termen gewerkt zoals *große Familien*. Hieronder vallen de kernfamilie, verwanten, schoonfamilies en verwanten die in het buitenland verkeren. Bijgevolg

[331] 'Rechts- und Sozialberatung', *Aufbruch Nuekölln e.V*, 08 mei 2018, aufbruch-neukoelln.de.
[332] Interview met de oprichter van Aufbruch Neukölln e.V., 03 februari 2020.
[333] 'Rechts- und Sozialberatung', *Aufbruch Nuekölln e.V*, 08 mei 2018, aufbruch-neukoelln.de.
[334] 'Über uns', *Papaptya*, papatya.org.
[335] Interview met een hulpverlener, Papatya e.V. 10 februari 2020.

heeft *Papatya* in haar werkzaamheden aandacht voor de familie, de verwanten en de gemeenschap bij het beoordelen van de situatie en bij het stimuleren van contacten tussen slachtoffers en families.[336]

Papatya biedt geïndividualiseerde ondersteuning en oplossingen aan de meisjes en vrouwen die in hun vluchthuizen verblijven. Hierbij probeert *Papatya* om lange termijn maatregelen te treffen voor huisvesting, onderwijs en professionele opleiding van de slachtoffers.[337] Specifieker bestaat het aanbod van *Papatya* uit slachtofferbescherming en -ondersteuning enerzijds en het stimuleren van contact met de familieleden anderzijds.[338]

Meisjes en vrouwen die op de vlucht zijn voor geweld worden door *Papatya* opgevangen in vluchthuizen op geheime locaties. Hier kunnen de slachtoffers verblijven voor een periode van maximaal twee maanden. Deze termijn kan in uitzonderlijke gevallen verlengd worden. Per jaar geeft *Papatya* een veilig onderkomen aan ongeveer 60 meisjes en vrouwen. De meisjes en vrouwen in de vluchthuizen worden ondersteund en begeleid door een team van *Papatya*. Dit team bestaat uitsluitend uit vrouwelijke hulpverleners en psychologen. Alle medewerkers hebben een professionele opleiding. *Papatya* heeft een divers team van hulpverleners bestaande uit personen met verschillende etnische achtergronden. Deze diversiteit waarborgt dat de hulpverleners over de nodige kennis beschikken van de culturele achtergronden en dat ze de talen van de slachtoffers beheersen.

Bij het bieden van bescherming wordt in eerste instantie alle contact met de familie beperkt. *Papatya* verbiedt de meisjes en jonge vrouwen om een mobiele telefoon te hebben zolang zij in het vluchthuis verblijven. Deze maatregel zorgt ervoor dat ouders en andere familieleden de slachtoffers niet kunnen bereiken. Wel waarborgt *Papatya* dat slachtoffers hun families kunnen bellen. Dit is vooral van belang voor minderjarige slachtoffers. Voor deze groep heeft *Papatya* de verplichting om te garanderen dat uitwisseling tussen de organisatie, de minderjarige slachtoffers en de ouders mogelijk is. Slachtoffers kunnen zelf ook aangeven dat ze contact willen maken met hun ouders of andere familieleden. *Papatya* geeft veelal gehoor aan dergelijke verzoeken. Wel beoordeelt de organisatie de situatie en het gevaar voor de slachtoffers alvorens het contact te faciliteren. Het contact kan zowel telefonisch als in persoon zijn. In alle gevallen begeleiden medewerkers van *Papatya* de uitwisseling tussen het slachtoffer en de familieleden. De aanwezigheid van de medewerkers van *Papatya* is temeer van belang wanneer het risico op gevaar hoog is. Behalve bescherming ondersteunt *Papatya* ook de slachtoffers die in de vluchthuizen verblijven. Dit doet *Papatya* onder meer door ervoor te zorgen dat de slachtoffers worden ingeschreven in het jeugdzorgsysteem zodat zij in aanmerking kunnen komen voor hulp die op maat is en geschikt is voor jongeren.

Volgens een hulpverlener van *Papatya,* heeft het feit dat zij alleen met meisjes en jonge vrouwen werken enigszins een geruststellend effect op de ouders wanneer hun dochter in een vluchthuis verblijft. Ouders vinden soelaas, onder andere, in het feit dat hun dochters verzorgd worden door medewerkers van *Papatya*. Opvang in een vluchthuis van *Papatya* geeft ook

[336] Interview met een hulpverlener, Papatya e.V. 10 februari 2020.
[337] 'Über uns', *Papaptya*, papatya.org.
[338] Interview met een hulpverlener, Papatya e.V. 10 februari 2020.

zekerheid aan de ouders dat hun dochters niet alleen naar buiten mogen in de avond en dat ze alleen met andere meisjes en vrouwen mogen verblijven.

Naast slachtofferbescherming en -ondersteuning, zet *Papatya* zich ook in om het contact tussen de slachtoffers en de families te stimuleren. Hierbij legt *Papatya* de focus primaire op het stimuleren van de contacten tussen het slachtoffer en het kerngezin en, in het bijzonder, de ouders. Dit is omdat ouders juridische rechten hebben om contacten te hebben en te onderhouden met hun dochters. Andere verwanten hebben deze rechten niet. De hulpverlener van *Papatya* beschouwt contact met andere verwanten, vooral in een vroeg stadium, als niet wenselijk. Verwanten die actief in contact met de meisjes proberen te komen wordt de toegang geweigerd.[339]

De hulpverlener beseft echter ook dat het herstellen van contacten met familieleden belangrijk is. Contact met familieleden wordt pas overwogen op het moment dat de meisjes zich veilig en vertrouwd voelen dat '*Papatya aan hun kant is*'. Medewerkers van *Papatya* kijken dan, bijvoorbeeld, naar positieve contacten met andere familie leden (bijv. contact met oudere zussen) en proberen dergelijke uitwisseling op een veilige manier te faciliteren. Uitwisselingen worden begeleid door de hulpverleners van *Papatya*. Er is geen methodiek of draaiboek voor het opzetten en uitvoeren van uitwisselingen tussen slachtoffers en hun families. Hiervoor baseren de hulpverleners zich primair op hun eigen ervaringen.

5.2. Praktijkvoorbeelden Zweden

In de volgende subparagrafen worden twee praktijkvoorbeelden *Sharaf Hjältar* en *Shanazi Hjältar & Hjältinnor* in Zweden belicht. Hiervoor zijn interviews gehouden met de projectleiders van deze initiatieven. Beide initiatieven richten zich voornamelijk op jongeren en in het bijzonder op het betrekken van jongens en mannen bij de aanpak van eergerelateerd geweld.

5.2.1. Sharaf Hjältar

Voor dit onderzoek is een interview gehouden met twee projectleiders van *Sharaf Hjältar* in Gotenburg. De gerapporteerde bevindingen reflecteren voornamelijk de activiteiten en resultaten van het project in Gotenburg dat uitgevoerd wordt door de NGO Elektra. Behalve in Gotenburg worden soortgelijke projecten uitgevoerd in andere steden waaronder Stockholm en Kalmar. Het project *Sharaf Hjältar* werkt met jongeren tussen de 12 en 26 jaar die in eerculturen leven. De missie van het project is het bevorderen van een samenleving die vrij is van onderdrukking, geweld en alle vormen van mishandeling.[340] *Sharaf Hjältar* zet zich in om eergerelateerd geweld en onderdrukking te voorkomen door vorming te geven en kennis te verspreiden over dit onderwerp. Het uiteindelijke doel is om gedrags- en mentaliteitsverandering

[339] Interview met een hulpverlener, Papatya e.V. 10 februari 2020.
[340] Interview met de Operationele Directeur en de Project Coördinator Sharaf Hjältar Göteborg *Sharaf Hjältar Göteborg*, Fryshuset-Elektra 30 januari 2020.; 'Om Elektra', *Fryshuset*, fryshuset.se.

op gang te brengen bij jongeren.[341] Ieder jaar dienen de projectleiders subsidieaanvragen in te dienen voor het kunnen blijven financieren van dit project.[342]

Hoewel het concept van *extended family* niet expliciet wordt gebruikt, houdt men bij het bespreken van de problematiek rekening met alle personen in de gemeenschap, familie en verwanten in het land van origine die betrokken zijn bij eergerelateerd geweld. [343]

Het project *Sharaf Hjältar* bestaat uit twee hoofdactiviteiten. De eerste activiteit betreft het verzorgen van lezingen op scholen. Dit kan een eenmalige workshop of lezing zijn. Scholen en jeugdcentra kunnen ook de projectleiders verzoeken om een reeks workshops te verzorgen gedurende een schoolsemester. Tijdens de workshops bespreken de projectleiders de normen en waardensystemen van de leerlingen. Dit helpt de projectleiders ook om inzicht te krijgen in het aantal studenten dat in een 'context van eer' leven. Naast scholen geven de projectleiders ook vorming aan professionals die met jongeren uit eerculturen werken en aan leraren zodat zij leerlingen beter te woord kunnen staan over dit onderwerp.[344]

De tweede activiteit van *Sharaf Hjältar* is een educatief programma voor jongeren. Deelname aan het programma is geheel op vrijwillige basis. Dit programma is gericht op het beïnvloeden van de zienswijzen en opvattingen van jongeren zodat zij kritisch worden over de heersende waardensystemen en machtsstructuren in hun sociale omgeving. Het programma behandelt de problematiek van eergerelateerd geweld alsook andere relevante thematieken[345].

Het programma duurt ongeveer 18 maanden. Voor de aanvang van dit programma houden de projectleiders interviews met de jongeren die zich hebben opgegeven. Via deze interviews proberen de projectleiders om inzicht te krijgen in de normen, waarden en situatie van deze jongeren. In de loop van het traject houden de projectleiders ongeveer om de drie maanden evaluatiegesprekken met de deelnemers. In het eerste gedeelte van het programma worden discussies gehouden over maatschappelijke problemen. De deelnemers worden aangemoedigd te participeren in deze discussies en om kritisch te kijken naar hun eigen normen en waarden. Het participeren in deze discussies versterkt de meningsvorming van de deelnemers. Dit wordt beschouwd als een waardvolle vaardigheid die deelnemers goed kunnen gebruiken wanneer zij bijvoorbeeld een dialoog aangaan met andersdenkenden. In het tweede deel van het educatieve programma krijgen deelnemers vorming. Hiervoor worden experts en professionals ingeschakeld die de vorming komen geven. Het derde deel van dit programma bestaat uit een afsluitende ceremonie waarbij de jongens en jongemannen een diploma krijgen. Vanaf dat moment behoren zij tot het netwerk van Elektra 'ambassadeurs'.[346]

---

[341] 'Vad vi gör', Fryshuset, fryshuset.se.
[342] Interview met de Operationele Directeur en de Project Coördinator Sharaf Hjältar Göteborg van , Fryshuset-Elektra 30 januari 2020.
[343] Interview met de Operationele Directeur en de Project Coördinator Sharaf Hjältar Göteborg, Fryshuset-Elektra 30 januari 2020.
[344] Interview met de Operationele Directeur en de Project Coördinator Sharaf Hjältar Göteborg, Fryshuset-Elektra 30 januari 2020.
[345] Zoals: democratische waarden, gelijkheidsbeginsel, mensenrechten, voordelen en sociale exclusie.
[346] Interview met de Operationele Directeur en de Project Coördinator Sharaf Hjältar Göteborg, Fryshuset-Elektra 30 januari 2020.; 'Om Elektra', *Fryshuset*, fryshuset.se.

Elektra ambassadeurs spelen, volgens de projectleiders, een significante rol bij het bevorderen van mentaliteitsverandering binnen hun families en omgeving. Volgens de projectleiders beschikken de ouders vaak niet over voldoende kennis van de heersende normen en waarden in Zweden. Vaak weten ze ook niet dat bepaalde gedragsregels, zoals het verbieden van bepaalde relaties, een onderdrukkingsvorm kan zijn. Door deel te nemen aan het programma en door het verspreiden van de opgedane kennis, kunnen jongeren een directe impact hebben op hun omgeving en familie. Jongeren die in hun omgeving actief zijn bij het bespreekbaar maken van eergerelateerd geweld, doen dit overigens op eigen initiatief. Elektra creëert daarnaast ook mogelijkheden om de ambassadeurs te betrekken bij maatschappelijke discussies en bij beleids- en wetgevingsprocessen omtrent eergerelateerd geweld. De ambassadeurs kunnen bijvoorbeeld via Elektra deelnemen aan consultaties voor beleids- en wetsvoorstellen die betrekking hebben op eergerelateerd geweld. Op zo'n manier krijgen de jongens en jongemannen een stem in de beleidsprocessen aangaande eergerelateerd geweld.[347]

5.2.2. Shanazi Hjältar & Hjältinnor

Het project *Shanazi Hjältar & Hjältinnor* werd geïnspireerd door *Sharaf Hjältar*. Het werd in 2010 opgericht in Linköping en ook dit project richt zich voornamelijk op het werken met jongeren. Evenals *Sharaf Hjältar* heeft dit project als missie om de mentaliteits- en gedragsverandering van vrouwen en mannen die in eerculturen leven te stimuleren. De organisatie heeft tevens als doel om netwerken te creëren tussen de verschillende partijen die met jongeren werken.[348] *Shanazi Hjältar & Hjältinnor* wordt permanent gefinancierd door de gemeente Linköping.

Wat dit project anders maakt dan de eerder besproken projecten *Heroes* en *Sharaf Hjältar*, is dat het vorming geeft aan zowel meisjes als jongens. Sinds de oprichting van *Shanazi Hjältar & Hjältinnor* heeft de projectleider en tevens oprichter 36 helden en 7 heldinnen opgeleid.[349]

Binnen *Shanazi Hjältar & Hjältinnor* gebruikt men de term '*verlengde familijen*'. Dit is een term die ook door deskundigen in Zweden veel wordt gebruikt. De '*verlengde familijen'* omvat het kerngezin alsook alle verwanten en andere personen in Zweden en in het buitenland wier reputatie aangetast wordt door het wangedrag van een familielid. Ook personen die zich benadeeld voelen door het wangedrag van een persoon uit dezelfde etnische groep, worden gerekend tot de uitgebreide familie.[350]

Het aanbod van *Shanazi Hjältar & Hjältinnor* bestaat uit twee hoofdactiviteiten: een trainingsprogramma voor jongeren en vorming voor leraren en hulpverleners.

Het educatief programma biedt vorming aan jongens en meisjes die in een 'eer-context' leven. Volgens de oprichter is het doel van *Shanazi Hjältar & Hjältinnor* niet om '*vuren te doven, maar*

[347] Interview met de Operationele Directeur en de Project Coördinator Sharaf Hjältar Göteborg, Fryshuset-Elektra 30 januari 2020.
[348] 'Shanazi Hjältar & Hjältinnor', *Linköping* 13 januari 2019, linkoping.se.
[349] Interview met Project Manager en oprichter van Shanazi Hjältar & Hjältinnor, 29 januari 2020.
[350] Interview met Project Manager en oprichter van Shanazi Hjältar & Hjältinnor, 29 januari 2020.

om ervoor te zorgen dat deze in eerste instantie niet ontstaan'. Deelname aan het programma is op vrijwillige basis. Het programma duurt gemiddeld één jaar en ongeveer elke twee jaar worden nieuwe jongeren geworven en getraind.

Shanazi Hjältar & Hjältinnor heeft meisjes- en jongensgroepen. Volgens de oprichter hebben meisjes vaak al veel voorkennis over de onderwerpen die behandeld worden gedurende de training. Hierdoor bestaat er een verschil in de trainingsbehoeften tussen de meisjes en jongens waarmee rekening gehouden moet worden. Meisjes blijven ook langer betrokken bij de organisatie en assisteren vaker bij de vorming van de nieuwe generaties.

De groepen komen één tot twee keer per week bijeen gedurende twee tot drie uur. Ze worden voornamelijk begeleid door de oprichter. De methodiek van de training is door de oprichter ontwikkeld en bestaat uit drie fasen: zien, begrijpen en handelen. In de eerste fase, "zien", werkt de projectleider met de jongeren om hun bewustwording van hun families en omgeving te vergroten. De projectleider is tevens gericht op het bouwen van een sterk netwerk en gevoel van verbondenheid met alle deelnemers. Dit wordt onder andere gerealiseerd door de deelnemers te stimuleren om ervaringen met elkaar te delen tijdens de groepsbijeenkomsten. In de tweede fase, "begrijpen", worden professionals, leraren en experts uitgenodigd om vorming te komen geven over een scala aan onderwerpen zoals mensenrechten, leiderschap, LGBTQI en VGV, criminaliteit, eer en criminele bendes. In de derde fase, "handelen", worden de jongeren aangemoedigd om zich actief in te zetten in hun eigen gemeenschappen en omgeving. Alle deelnemers die het programma hebben afgerond krijgen een diploma en ze worden beschouwd als Shanazi-'helden' en -'heldinnen'. Als zodanig zijn zij rolmodellen voor hun families, vrienden en gemeenschap. De oprichter heeft ervaren dat de Shanazi helden en heldinnen een wezenlijk grote en actieve rol spelen bij het beïnvloeden van hun families en sociale omgeving. Zo is het een paar jongens gelukt om hun ouders te overtuigen om hun zussen meer vrijheid te geven. In een ander voorbeeld overtuigde een held zijn ouders om geen verminking van vrouwelijke genitalien te verrichten op een jongere zus.[351]

Net als bij de andere projecten, ondernemen Shanazi-helden en -heldinnen vaak op eigen initiatief sensibiliseringsacties binnen hun eigen gemeenschap en families. Zo dragen zij bij aan het verspreiden van informatie over eergerelateerd geweld, gelijkheid en mensenrechten binnen de eigen gemeenschap. De oprichter creëert daarnaast ook activiteiten waar de Shanazi-helden en -heldinnen bij betrokken kunnen worden. Een voorbeeld hiervan is het organiseren van kampeeruitjes voor jongeren uit families met een laag inkomen en het participeren in campagnes op scholen. Helden en heldinnen bezoeken ook één keer per week scholen en jeugdcentra waar ze met leerlingen werken.[352]

De projectleider beschouwt het programma als succesvol. Dit wordt onder meer weerspiegeld in de hoge slagingskansen van deelnemers. Daarnaast hebben helden en heldinnen veel impact op hun families en hun omgeving. Deze impact wordt volgens de oprichter het meest gezien in de positieve invloed die Shanazi-helden en -heldinnen hebben op hun families, vriendenkring en omgeving. Door de training zijn deze jongeren in staat om hun ouders, verwanten en vrienden te

[351] Interview met Project Manager en oprichter van Shanazi Hjältar & Hjältinnor, 29 januari 2020.
[352] Interview met Project Manager en oprichter van Shanazi Hjältar & Hjältinnor, 29 januari 2020.

overtuigen en een mentaliteitsverandering op gang te brengen. Ze worden niet langer bestempeld als verraders van hun eigen cultuur door te participeren aan het trainingsprogramma van *Shanazi Hjältar & Hjältinnor*.

Tot slot, hoewel het geen standaardgebruik is, maken hulpverleners geregeld gebruik van culturele bemiddelaars wanneer zij te maken hebben met een situatie waarin sprake is van eergerelateerd geweld. Culturele bemiddelaars faciliteren het contact tussen jongeren en hulpverleners. In dit verband wordt de oprichter van *Shanazi Hjältar & Hjältinnor* soms om advies gevraagd door hulpverleners en politie over specifieke situaties waar vermoedelijk sprake is van eergerelateerd geweld.[353]

[353] Interview met Project Manager en oprichter van Shanazi Hjältar & Hjältinnor, 29 januari 2020.

6. Wat werkt en wat kan beter

In dit concluderende hoofdstuk zullen allereerst de onderzoeksvragen worden beantwoord in paragraaf 6.1.. Vervolgens wordt in paragraaf 6.2. ingegaan op de maatregelen en de goede praktijken die in België, Zweden en Duitsland zijn geobserveerd met betrekking tot de *extended family* en de aanpak van eergerelateerd geweld. Afsluitend worden enkele knelpunten besproken die tijdens de interviews werden vermeld door de meeste respondenten uit alle drie de landen in paragraaf 6.3..

6.1. *De extended family* en de maatregelen in België, Duitsland en Zweden

Uit de literatuur en de afgenomen interviews komt duidelijk naar voren dat de collectieve aspecten van eergerelateerd geweld erkend worden in België, Duitsland en Zweden. Onderkend wordt dat meerdere personen direct of indirect betrokken kunnen zijn bij het geweld. Daarnaast wordt in alle drie de landen rekening gehouden met de verschillende familiestructuren die zich kunnen voordoen alsook met de machtsdynamieken tussen families en de gemeenschap. Dit zijn factoren die de prevalentie van eergerelateerd geweld in de desbetreffende landen beïnvloeden.

In het navolgende zullen de onderzoeksvraag en de onderscheiden deelvragen worden beantwoord. De centrale onderzoeksvraag van dit onderzoek luidt: In welke mate en hoe wordt de *extended family* betrokken bij de aanpak van eergerelateerd geweld in de geselecteerde landen?

De *eerste* hierbij te beantwoorden deelvraag is hoe de *extended family* in de geselecteerde landen (België, Duitsland en Zweden) wordt afgebakend.

De term *extended family* wordt in geen van de drie landen expliciet gebruikt. Niettemin worden er wel andere termen gebruikt zoals '*de clan', 'milieu de vie', 'släkt', 'moral cops' en 'große Familien'*. Wat deze termen gemeen hebben, is dat zij allereerst verwijzen naar de groep personen die een aandeel hebben in en een belang hebben bij het onderhouden van de machtsverhoudingen en culturele opvattingen over de 'familie-eer', die onderliggend zijn aan eergerelateerd geweld. Ten tweede verwijzen deze termen naar de personen die direct en indirect betrokken (kunnen) zijn bij eergerelateerd geweld. Tot deze groep behoren, naast het kerngezin, ook (verre) verwanten, familieleden in het buitenland, schoonfamilies, personen uit dezelfde etnische groep en leden van de gemeenschap. In wezen wordt hiermee erkenning gegeven aan het feit dat het waken over de familie-eer, desnoods met geweld, een wezenlijk belang kan zijn voor de kernfamilie, de uitgebreide familie, leden van de gemeenschap en/of personen van dezelfde etnische groep. Kortom, hoewel men andere termen gebruikt in België,

Duitsland en Zweden, komen deze termen grotendeels overeen met de term van '*extended family'* zoals deze in het onderhavige onderzoek wordt benaderd.[354]

De *tweede*, *derde* en *vierde* deelvragen zullen hieronder gezamenlijk worden beantwoord. Zij staan immers onlosmakelijk met elkaar in verband. Deze deelvragen luiden als volgt:

- Welke maatregelen en initiatieven rond eergerelateerd geweld die betrekking hebben op de *extended family* zijn in de desbetreffende landen genomen?
- Hoe worden de maatregelen geïmplementeerd in de praktijk?
- Wat zijn de effecten van deze maatregelen in de praktijk?

Wat betreft de maatregelen voor het bestrijden van eergerelateerd geweld, kennen de drie landen interventies op verschillende terreinen. Deze worden in het navolgende beknopt samengevat.

Niet specifiek op de *extended family* gerichte maatregelen

Allereerst zijn er maatregelen die niet in het bijzonder gericht zijn op de *extended family* of gemeenschap, zoals de strafrechtelijke maatregelen voor VGV en huwelijksdwang, maar die wel ook op leden van de *extended family* kunnen worden toegepast. Zowel België[355] als Zweden[356] verbieden een aantal vormen van eergerelateerd geweld. In België kan men ook bestaande juridische concepten, zoals de strafverzwarende omstandigheden toepassen op gevallen van eergerelateerd geweld. Naast de strafrechtelijke maatregelen heeft Zweden ook wettelijke maatregelen getroffen om schadevergoeding te bieden aan kinderen die getuigen zijn geweest van geweld binnen de familie. Tot op heden wordt weinig beroep gedaan op deze schadevergoeding.[357]

Maatregelen die gericht zijn op doelgroepen waartoe de *extended family behoort*

Er zijn ook maatregelen die gericht zijn op de doelgroepen waartoe leden van de *extended family* en de gemeenschap behoren. Deze maatregelen kunnen worden onderverdeeld in twee categorieën.

De eerste categorie van maatregelen betreft instrumenten die gericht zijn op het signaleren van eergerelateerd geweld en het verrichten van risicoanalyses. Het gaat dan bijvoorbeeld om meldcodes, risicotaxatie-instrumenten en handleidingen. Deze instrumenten worden zowel in België als in Zweden gebruikt door hulpverleners, artsen, ambtenaren van de burgerlijke stand, leraren, professionals, politie en het Openbaar Ministerie. Bij deze categorie van maatregelen worden de *extended family* en de gemeenschap veeleer op een *passieve* manier betrokken en worden ze voornamelijk in beschouwing genomen bij het onderzoeken en beoordelen van specifieke situaties waar mogelijk sprake is van eergerelateerd geweld. Bepaalde familieverhoudingen en -dynamieken worden bijvoorbeeld aangemerkt als indicatoren van eergerelateerd geweld. Familiebomen en/of sociogrammen kunnen door de politie, procureurs

[354] Zie hiervoor paragraaf 2.2.
[355] Zie sub-paragraaf 3.4.3.
[356] Zie sub- paragraaf 4.4.6.
[357] Zie sub- paragraaf 4.4.6.

en hulpverleners worden opgemaakt met het doel om inzicht te krijgen in de personen die mogelijk betrokken kunnen zijn in een geval van eergerelateerd geweld. Daarnaast worden de betrokken actoren geattendeerd op de mogelijke (negatieve) gevolgen die het actief betrekken van familieleden teweeg zou kunnen brengen.[358]

De tweede categorie van maatregelen betreft interventies en aanpakmethodes die de *extended family* en de gemeenschap *actief* betrekken bij de aanpak van eergerelateerd geweld. Deze kunnen weer onderverdeeld worden in vier subcategorieën, namelijk: preventie, hulpverlening aan slachtoffers en families, daderhulpverlening en bemiddeling.

a. Preventie

In alle drie de landen worden op verschillende manieren preventieve maatregelen genomen. Allereerst zijn er preventieve maatregelen die breder zijn opgezet en die zijn gericht op bredere doelgroepen zoals vluchtelingen, nieuwkomers, migrantengroepen enz.. Hierbij kan gedacht worden aan vorming en informatie- en bewustwordingscampagnes die gericht zijn op deze doelgroepen. Deze maatregelen hebben voornamelijk tot doel om de doelgroepen te informeren en te sensibiliseren over o.a. eergerelateerd geweld alsmede over verwante onderwerpen (bijv. VGV, gedwongen huwelijk, asielaanvraag) en niet verwante onderwerpen (bijv. inburgering, taal, onderwijs enz.). Zowel overheidsinstellingen, zoals de *Swedish Migration Agency*[359], als NGO's , zoals GAMS België[360], maken gebruik van deze vormen van preventie. Over de effectiviteit van deze maatregelen met betrekking tot het realiseren van het beoogde doel kunnen geen harde uitspraken worden gedaan.

Hiernaast kunnen preventieve maatregelen bestaan uit interventies die gericht zijn op specifiekere doelgroepen zoals ouders met een migranten-achtergrond, jongeren, mannen en jongens. Deze maatregelen zijn vaak lokaal en kleinschalig in bereik en worden vaak opgezet en uitgevoerd door lokale NGO's. Dit soort maatregelen is gericht op het sensibiliseren, betrekken en activeren van de doelgroepen. Het bewerkstelligen van mentaliteits- en gedragsverandering bij de doelgroepen en binnen hun gemeenschappen zijn daarbij de belangrijkste doelen van deze interventies. De interventies kunnen specifiek gericht zijn op het bestrijden van eergerelateerd geweld, zoals de *Heroes* projecten in Duitsland[361] en Zweden[362], maar ze kunnen ook gericht zijn op bredere onderwerpen, zoals bij Aufbruch[363] in Duitsland. Over het algemeen zijn er veel positieve uitspraken gedaan over de effectiviteit van deze interventies in het realiseren van de beoogde doelen, vooral als het komt op het bevorderen van gedrags- en mentaliteitsverandering en het activeren van de doelgroepen om te strijden tegen eergerelateerd geweld en onderdrukking. In de praktijk zijn er ook situaties waargenomen waarin de betrokken doelgroepen actief hebben bijgedragen tot het sensibiliseren van leeftijdsgenoten, ouders, familieleden en personen uit hun sociale kringen.

[358] Voor België zie sub-paragrafen 3.4.3 en 3.4.8.
Voor Zweden zie sub-paragrafen 4.4.3 en 4.4.4.
[359] Zie sub-paragraaf 4.4.7.
[360] Zie sub-paragraaf 3.4.2.
[361] Zie sub-paragraaf 5.1.1.
[362] Zie sub-paragrafen 5.2.1 en 5.2.2.
[363] Zie sub-paragraaf 5.1.2.

Ten slotte zijn er preventieve maatregelen ontwikkeld om VGV en gedwongen huwelijken in specifieke situaties te voorkomen. De verklaring op eer, die in België door GAMS en door procureurs wordt gebruikt, is hiervan een voorbeeld.[364] Om te voorkomen dat kinderen blootgesteld worden aan deze geweldsvormen in het buitenland, kunnen ouders verzocht worden om een dergelijke verklaring te ondertekenen. Een verklaring op eer gaat dan gepaard met een medisch attest. De doelen van dit middel zijn om enerzijds het vertrouwen tussen de ouders en GAMS of de procureurs te vestigen, en anderzijds om de ouders te sensibiliseren. Hoewel de verklaring op eer geen juridische gevolgen heeft, wordt het ervaren als een effectief middel dat bijdraagt aan de bewustwording van de ouders. Naast de verklaring op eer hebben procureurs ook andere middelen tot hun beschikking. Zij kunnen bijvoorbeeld de uitreis van minderjarigen gebieden wanneer de ouders een verklaring op eer niet willen ondertekenen of wanneer de procureurs geen vertrouwen hebben in de ouders.

b. Hulpverlening aan slachtoffers en families

De tweede subcategorie van maatregelen betreft de hulpverlening die aangeboden wordt aan slachtoffers en families. Drie verschillende methodes zijn waargenomen in België en in Zweden.

De eerste methode heeft betrekking op het inzetten van een multidisciplinaire en holistische aanpak van geweld binnen een gezin. De ketenaanpakmethodes van de FJCs en CO3s in België zijn hier voorbeelden van.[365] Bij deze aanpakmethodes zijn meerdere actoren betrokken, waaronder hulpverleners, de politie en het Openbaar Ministerie. Het aanpakken van de gezinsproblemen die bijdragen aan het geweld binnen de familie is het kerndoel van deze methode. Bij de aanpak kunnen meer gezinsleden betrokken worden dan alleen de slachtoffers. Deze methode is dus niet zo zeer gericht op het bestrijden van eergerelateerd geweld, maar veeleer op het aanpakken van complexe gezinsproblemen die bijdragen aan het geweld. Hoewel de effectiviteit van deze methode voor situaties van eergerelateerd geweld niet duidelijk is, heeft zij wel twee voordelen. Het eerste voordeel is dat er aandacht is voor de andere problemen die verweven kunnen zijn met eergerelateerd geweld. Zoals ook de intersectionele benadering laat zien, zijn er andere factoren (bijv. identiteitscrisis, sociale-exclusie, werkloosheid) en motieven (bijv. financiële motieven) die aan de orde kunnen zijn en gepaard kunnen gaan met het eermotief. Het tweede voordeel is dat de methode samenwerking tussen de verschillende diensten en instanties bevordert en de taken en rollen van alle betrokken actoren inzichtelijker maakt. Hulpverlening voor het gezin kan op elkaar afgestemd worden en de juiste diensten kunnen tijdig ingeschakeld en aangeboden worden.

De tweede methode betreft hulpverlening die specifiek is toegespitst op het aanpakken van eergerelateerd geweld, en het slachtoffer en diens familie hierin betrekt. Dit is het geval bij de '*5 steps method'*[366] die in Zweden werd ontwikkeld. Bij deze methode werkt een team van twee begeleiders gedurende een lange periode met de slachtoffers en (een deel van) de familie. Hoewel het garanderen van de veiligheid van het slachtoffer het primaire doel van deze methode vormt, beoogt zij tevens een familietransformatie te bewerkstelligen. Tussen 2009 en 2011 werd in Zweden een pilotproject uitgevoerd waaruit volgt dat in meer dan 60% van de gevolgde

[364] Zie sub-paragraaf 3.4.5.
[365] Zie sub-paragraaf 3.4.4.
[366] Zie sub-paragraaf 4.4.2.

gevallen de beoogde doelen werden bereikt. Hoewel deze methodiek enigszins succesvol bleek te zijn, werd deze om onverklaarbare redenen niet breed geïmplementeerd in Zweden.

De derde methode betreft hulpverlening aan slachtoffers waarbij er gewerkt wordt aan het herstellen van familierelaties en -contacten, zoals dit het geval is bij de CAW[367] in België en Papatya[368] in Duitsland. Deze methode wordt toegepast in de opvanghuizen. Hulpverleners begeleiden slachtoffers bij het leggen van contact en het herstellen van positieve relaties met (een deel van) de familie. Het herstellen en opbouwen van positieve relaties met de familie wordt beschouwd als een essentiële stap voor het waarborgen van de veiligheid en stabiliteit van de slachtoffers op lange termijn. Slachtoffers worden begeleid om personen in hun eigen netwerken aan te wijzen die hen kunnen helpen. Vervolgens worden ze aangemoedigd om deze personen te activeren. Behalve het herstellen van positieve contacten, is het doel bij deze methode het bevorderen van de zelfstandigheid en zelfredzaamheid van slachtoffers.

c. Daderhulpverlening

De derde subcategorie heeft betrekking op het begeleiden van daders van eergerelateerd geweld. Het voorkomen van recidive is het belangrijkste doel. Hoewel het wel mogelijk is om begeleidingstrajecten aan te bieden aan daders van eergerelateerd geweld, zijn er in België geen specifieke programma's voor daders van eergerelateerd geweld. Er kunnen echter geen uitspraken worden gedaan over het specifieke aanbod, het aantal personen dat hieraan heeft deelgenomen of de effectiviteit van de aangeboden begeleiding.[369] Wat Zweden betreft, is men in 2019 begonnen met het ontwikkelen en uittesten van een hulpverleningsprogramma voor daders van eergerelateerd geweld. Omdat de ontwikkeling ervan nog in de kinderschoenen staat, kan er geen uitspraak worden gedaan over de effectiviteit van dit hulpverleningsprogramma.[370]

d. Bemiddeling

Ten slotte de vierde subcategorie. Deze betreft het betrekken van personen uit de gemeenschap om te bemiddelen of advies te geven in een specifieke situatie. Dit is een praktijk die vooral in België wordt gezien. Enkele respondenten in België hebben aangegeven bekend te zijn met het gebruik van culturele-bemiddelaars, dan wel deze zelf op te leiden en in te zetten. Dit kunnen personen zijn uit de gemeenschappen waarbinnen deze problematiek zich voordoet. Bij GAMS faciliteren de bemiddelaars wederzijdse communicatie en begrip tussen de gemeenschappen en GAMS. Ze kunnen worden ingezet om te bemiddelen in specifieke situaties. Ze worden hiernaast ook actief betrokken bij het verzorgen van vorming over VGV en bij andere bewustwordingsactiviteiten van GAMS. Van belang is dat de bemiddelaars zelf gesensibiliseerd zijn en daadwerkelijk een positieve impact kunnen hebben. Hoewel men de voordelen inziet van het gebruiken van bemiddelaars uit de gemeenschap, is er ook aandacht voor het feit dat het betrekken van personen uit de gemeenschap kan bijdragen aan ruchtbaarheid van een situatie.

[367] Zie sub-paragraaf 3.4.8.
[368] Zie sub-paragraaf 5.1.3.
[369] Zie sub-paragraaf 3.4.6.
[370] Zie sub-paragraaf 4.4.5.

Op zijn buurt kan dit de risico's op eergerelateerd geweld verhogen. Mede hierdoor worden de bemiddelaars gescreend en opgeleid bij GAMS.[371]

Een overzicht van de hierboven besproken maatregelen en initiatieven wordt weergeven in tabel 1 en tabel 2. Tabel 1 geeft een overzicht van de gevonden en onderzochte maatregelen en initiatieven per land. Voor België werden primair de beleidsmaatregelen onderzocht. Voor Duitsland werden (enkel) de initiatieven en projecten die van onderop zijn opgezet, onderzocht. Ten slotte werden voor Zweden zowel de beleidsmaatregelen als de initiatieven en projecten van onderop onderzocht.

Tabel 1: De gevonden en onderzochte maatregelen en initiatieven per land

Maatregelen		**Interventies, instrumenten en initiatieven**		
	Categorie van maatregel	**België**	**Duitsland**	**Zweden**
Niet gericht op de *extend family*	Wetgeving	Strafwetgeving		Strafwetgeving Schadevergoeding voor kinderen
Extended family en gemeenschap worden passief betrokken	Situatieanalyse tools	Meldcodes		Eergerelateerd geweld handleiding
	Risicoanalysetools	Risicotaxatie-instrument		Risk-assesment tool PATRIARCH
Extended family en gemeenschap worden actief betrokken	Lokale interventies		Heroes	Sharaf Hjältar
			Aufbruch	Shanazi Hjältar & Hjältinnor
	Sensibilisering	GAMS		Swedish Migration Agency
		Overheid		Expert-team
		Fedasil		
	Voorkomen VGV en gedwongen huwelijken	Verklaring op eer Bevoegdheden procureurs		
	Ketenaanpak	CO3		
		FJC		
	Slachtofferhulpverlening	CAW	Papatya	5 steps method
	Daderhulpverlening			RVP
	Bemiddeling	GAMS		

[371] Zie sub-paragraaf 3.4.1.

Tabel 2 geeft een overzicht van de gevonden en onderzochte maatregelen en initiatieven die de *extended family* en leden van de gemeenschap betrekken bij de aanpak van eergerelateerd geweld. De ontwikkelde en geïmplementeerde interventies en instrumenten, de doelen en doelgroepen van deze maatregelen en de gedane uitspraken over de effectiviteit ervan worden bondig samengevat in deze tabel.

Tabel 2 Maatregelen die betrekking hebben op de extended family en de gemeenschap

Maatregelen waarbij de *extended family* en de gemeenschap worden betrokken					
Betrokkenheid *extended family*	**Aard van de maatregel**	**Interventie / instrumenten**	**Doelgroep(en)**	**Doel**	**Gedane uitspraken over effectiviteit**
Passief	Situatie- en risicoanalysetools	Meldcodes, checklijsten en Risicotaxatie-instrumenten	Professionals, leraren, artsen, politie, OM, hulpverleners, ambtenaren van de burgerlijke stand	Preventie van eergerelateerd geweld, risicoanalyses maken en betrokkenen in beeld brengen.	Worden structureel gebruikt door professionals
Actief	Preventie	Informatie & bewustwordings campagnes	Migranten, nieuwkomers, vluchtelingen,vrouwen en jongeren,	Sensibilisering van de doelgroep.	
		Lokale interventies	Jongens, mannen, jongeren, meisjes en ouders	Sensibiliseren, betrekken en activeren van de doelgroep. Mentaliteits-en gedragsverandering.	Positief
		Voorkomen van VGV en gedwongen huwelijk	Ouders	Voorkomen van geweldsvormen. Sensibilisering van ouders.	Positief
	Hulpverlening aan slachtoffers en families	Ketenaanpak	Families waarbinnen zich geweld voordoet.	Aanpak van de problemen die geweld binnen de familie veroorzaken	Multidisciplinaire en holistische aanpak van complexe problemen.

		5 steps method	Slachtoffers van eergerelateerd geweld en diens familie.	Veiligheid van het slachtoffer garanderen. Transformatie binnen de familie bewerkstelligen.	Positief
		Slachtoffer-begeleiding	Slachtoffers van eergerelateerd geweld en diens familie.	Veiligheid van het slachtoffer garanderen. Zelfstandigheid en zelfredzaamheid van slachtoffers bevorderen.	
	Daderhulpverlening	Hulpverleningsprogramma's en -trajecten voor daders	Daders van eergerelateerd geweld.	Voorkomen van recidive door de doelgroep.	
	Bemiddeling	Gekwalificeerde culturele bemiddelaars	Personen uit gemeenschappen waar eergerelateerd geweld zich voordoet.	Contact en uitwisseling met families en slachtoffers faciliteren	Positief

Met al het bovenstaande is ook de centrale onderzoeksvraag van dit onderzoek beantwoord, te weten 'In welke mate en hoe wordt de *extended family* betrokken bij de aanpak van eergerelateerd geweld in de geselecteerde landen?'.

6.2. Wat werkt

In het vervolg worden een aantal goede praktijken uit de situatieanalysen en de praktijkvoorbeelden kort opgesomd. Het gaat hierbij om praktijken die beschouwd worden als effectief voor het betrekken van de *extended family* en de gemeenschap bij de aanpak van eergerelateerd geweld.

Stimuleren van een intersectionele benadering van eergerelateerd geweld in het politieke en maatschappelijke debat

De nadruk leggen op de culturele- of genderaspecten van eergerelateerd geweld kan stereotypen, stigmatisatie en blinde vlekken in de hand werken, hetgeen van invloed kan zijn op de beleidsvorming. Daarom wordt de voorkeur uitgesproken voor een intersectionele benadering van eergerelateerd geweld. Het beleid omtrent de bestrijding van eergerelateerd geweld moet immers niet alleen gericht zijn op het bevorderen van gendergelijkheid maar moet, om effectief te zijn, ook inspelen op culturele, sociale en economische realiteiten waarbinnen het geweld wordt gepleegd.

Betrekken van het dadersperspectief

Bij de aanpak wordt nog steeds vaak de focus gelegd op het perspectief en beleving van de slachtoffers. Het betrekken van andere invalshoeken, zoals dit wordt gedaan in het Zweeds onderzoek naar eergerelateerd geweld vanuit het dadersperspectief, kan tot nieuwe inzichten leiden en ook tot een betere aanpak met betrekking tot deze doelgroep. Meer specifiek kan een dergelijke invalshoek bijdragen in het ontwikkelen van gepaste begeleiding- en behandelingsprogramma's voor daders van eergerelateerd geweld.

Betrekken van jongens en mannen bij de preventie van eergerelateerd geweld

Jongens en mannen worden over het algemeen weinig betrokken bij de aanpak van eergerelateerd geweld, hoewel zij een rol spelen bij deze problematiek en bij het in stand houden van de onderliggende machtsstructuren en overtuigingen. Vier praktijkvoorbeelden in Duitsland en Zweden laten zien dat het wel mogelijk is om jongens en mannen actief te betrekken bij de aanpak van eergerelateerd geweld. Door vorming en bewustwordingsactiviteiten wordt er gewerkt aan de mentaliteits- en gedragsverandering van jongens en mannen. De vorming is aangepast aan de doelgroep. De doelgroep mag tot op zekere hoogte zelf meebepalen welke onderwerpen aan bod komen. De vorming wordt vaak door mannelijke professionals of ervaringsdeskundigen gegeven. Om te waarborgen dat er voldoende aandacht is voor de genderaspecten vereisen alle vier de praktijkvoorbeelden dat vrouwen betrokken zijn bij de begeleiding van jongens en mannen of bij de organisatie van de vorming van deze doelgroep.

Het werken met jongens en jonge mannen uit eerculturen bij de aanpak van eergerelateerd geweld

Uit de drie praktijkvoorbeelden in Zweden en in Duitsland, waarin met jongens en jonge mannen gewerkt wordt, blijkt dat deze jongeren actief bijdragen aan het sensibiliseren van hun families en sociale omgeving en dat dit vaak positieve effecten heeft op de bewustwording binnen hun families en omgeving.

Delen van ervaringen, groepsdiscussies en vorming

In alle drie de praktijkvoorbeelden waarin gewerkt wordt met jongeren, werd gewerkt met een combinatie van het delen van ervaringen, het aangaan van discussies binnen de groepsbijeenkomsten en het geven van vorming. Jongens en jongemannen worden gestimuleerd, door het delen van ervaringen met elkaar, om begrip en empathie te hebben voor de onderdrukking van andere gemarginaliseerde groepen en om te strijden tegen eergerelateerd geweld. Hiernaast krijgen de jongeren vorming in relevante onderwerpen en worden ze uitgedaagd om maatschappelijke problemen met elkaar te bespreken. Deze combinatie draagt bij tot het vergroten van kennis en het creëren van alternatieve perspectieven bij jongeren en het bevordert ook de meningsvorming van jongeren. Mede door deze kennis en vaardigheden blijken de jongeren effectief te zijn in het beïnvloeden van hun families en sociale omgeving met betrekking tot de problematiek van eergerelateerd geweld.

Bewustwording stimuleren door gebruik te maken van peer-education

In alle drie de praktijkvoorbeelden waarin gewerkt wordt met jongeren, worden de jongens en jonge mannen ingezet om met leerlingen te werken (*peer-education*). Doordat zij qua leeftijd en culturele achtergrond dichter bij de leerlingen staan, kunnen zij leerlingen makkelijker bereiken. Leerlingen kunnen zich makkelijker herkennen in deze jongeren en andersom. Deze jongeren kunnen ook, zoals de praktijkvoorbeelden laten zien, heel effectief zijn bij het sensibiliseren en stimuleren van hun eigen families en ander leeftijdsgenoten in hun sociale netwerk. Eveneens bevordert het feit dat ze dichterbij hun vriendenkring en families staan enigszins wederzijdse herkenning en begrip. Het mogelijke gevolg hiervan is dat de kennis die deze jongeren verspreiden anders kan binnenkomen en anders kan worden opgevat door hun de vrienden en families.
De moedergroepen van Aufbruch werken met een soortgelijke methode waarbij de groepen begeleid worden door een psycholoog en een huisvrouw in wie de deelnemers zich makkelijker kunnen herkennen.

Het bevorderen van taal of het aanbieden van vorming in meerdere talen bij groepen die een taalbarrière ervaren
In een van de praktijkvoorbeelden krijgen ouders voorlichting over het onderwijs van hun kinderen in meerdere talen, te weten: Duits, Turks en Arabisch. Dit initiatief blijkt succesvol te zijn, en wordt door de scholen in de omgeving ondersteund.

Volwassenen benaderen en betrekken bij preventie van eergerelateerd geweld
In het enige praktijkvoorbeeld dat met volwassenen en ouders werkt, blijkt het belangrijk om aandacht te hebben voor de manier waarop volwassenen en ouders benaderd worden. Om deze doelgroepen te bereiken, moet de uitwisseling respectvol zijn, moet de communicatie duidelijk en in heldere taal zijn en dienen personen directer en persoonlijker gecontacteerd te worden.

Ketenaanpak en betrekken en activeren van de slachtoffers bij het oplossen van een familiecrisis
Het betrekken van slachtoffers bij het oplossen van een familiecrisis is een praktijk die voorkomt in zowel België als in Zweden. Sommige instellingen in België begeleiden slachtoffers bij het zoeken naar personen in hun eigen netwerk die hen kunnen ondersteunen en helpen. De slachtoffers worden vervolgens gestimuleerd om zelf deze personen te activeren. Op een gelijke manier waarborgt de ketenaanpakmethode die geïmplementeerd is in de hulpverleningssector de participatie van slachtoffers bij het opzetten van een plan van aanpak en doelstellingen. Een eveneens essentieel aspect van de *5 steps method* die in Zweden werd ontwikkeld, is het betrekken van de slachtoffers bij alle stappen die genomen moeten worden en keuzes die gemaakt moeten worden. Het regie geven aan slachtoffers bevordert hun zelfstandigheid en zelfredzaamheid. Het draagt ook bij aan hun actieve participatie bij het bepalen van oplossingen voor de familiecrisis.

Inzetten op het herstellen van de relaties binnen de familie
De veiligheid en stabiliteit van slachtoffers moet ook gewaarborgd worden nadat de crisis over is. Het betrekken van (een deel van) de familie bij de crisisbeheersing vormt de eerste stap naar het herstellen van familierelaties. Men dient wel aandacht te hebben voor de verschillende vormen die deze doelstelling, het herstellen van familiale relaties, kan aannemen. Zij kan bijvoorbeeld de vorm aannemen van het versterken van relaties met familieleden die de slachtoffers kunnen

ondersteunen, zoals in België wordt getracht. Idealiter leidt het herstellen van familierelaties tot een transformatie binnen de familie. De loutere realisatie van wederzijds begrip en respect voor verschillen in meningen en perspectieven, zoals in het *5 steps method*, kan een werkbare doelstelling zijn binnen deze context. Het waarborgen van de veiligheid van slachtoffers dient te allen tijde het hoogste doel te zijn. Stabiele familierelaties zijn cruciaal voor het waarborgen van de veiligheid van slachtoffers in de toekomst. Op langere termijn is dit in het belang van de slachtoffers en familieleden. In België, Duitsland en Zweden probeert men daarom in te zetten op het herstellen van de relaties tussen slachtoffer en enkele familieleden.

De verklaring op eer

De verklaring op eer is een instrument dat in België is ontwikkeld. Het is een instrument dat ingezet kan worden door hulpverleners om te voorkomen dat ouders hun kinderen blootstellen aan vormen van eergerelateerd geweld in het buitenland zoals VGV en huwelijksdwang. Het kan ook in combinatie met een medisch onderzoek worden gebruikt, waarbij de ouders voor en na het buitenlandse bezoek met medisch bewijs aantonen dat er geen VGV heeft plaats gevonden. In België wordt het beschouwd als een effectief instrument dat bijdraagt aan de sensibilisering van ouders ten aanzien van eergerelateerd geweld.

6.3. Wat beter kan

Hoewel hier niet expliciet naar is gevraagd, werden tijdens de interviews een aantal algemene factoren genoemd waaraan aandacht moet worden besteed om tot een effectieve aanpak van eergerelateerd geweld te kunnen komen. De belangrijkste hiervan worden hieronder uiteengezet.

Onvoldoende informatie over de effectiviteit van maatregelen wegens gebrek aan evaluaties[372]

In alle drie de landen konden de respondenten regelmatig geen harde uitspraken doen over de effecten van de genomen maatregelen. De voornaamste reden hiervoor was het gebrek aan structurele evaluaties van de geïmplementeerde maatregelen. Bijvoorbeeld, de projecten in Zweden en Duitsland waarin met jongens en mannen wordt gewerkt bestaan al een aantal jaren. Hoewel deze initiatieven effectief zijn en tot successen leiden, konden de goede praktijken en knelpunten niet helder geïdentificeerd worden door de respondenten. De verdere ontwikkeling van deze initiatieven is hierdoor vaker gebaseerd op eerdere ervaringen. Evenzo zijn in België tot op heden nog weinig evaluaties tot stand gebracht over de effecten van bijvoorbeeld de ketenaanpakmethode voor het bestrijden van eergerelateerd geweld of over de impact van begeleidingstrajecten voor daders van eergerelateerd geweld. De meeste respondenten onderstrepen het belang om structurele evaluaties uit te voeren op een wetenschappelijk

[372] Interview met Substituut-Procureur-Generaal (Coördinator van het expertisenetwerk criminaliteit tegen personen) en met Substituut-Procureur des Konings, Parket- General Luik en Parket van de Procureur des Konings Luik, 06 februari 2020.; Interview met medewerker bij de ketenaanpak, Justitiehuis Antwerpen, 09 maart 2020.; Interview met een begeleider van Heroes Berlijn, Strohhalm e.V., 03 februari 2020.; Interview met een expert op gendergerelateerd geweld, Swedish Migration Agency, 28 januari 2020.; Interview met Project Manager en oprichter van Shanazi Hjältar & Hjältinnor, 29 januari 2020.; Interview met de Operationele Directeur en de Project Coördinator Sharaf Hjältar Göteborg, Fryshuset-Elektra 30 januari 2020.

verantwoorde manier. Bij het ontwikkelen van maatregelen rond eergerelateerd geweld moet er dus ook aandacht zijn voor de evaluatie van deze maatregelen.

Gebrek aan follow-up[373]

Hiermee samenhangend is het gebrek aan aanvullende *follow-ups* op de al genomen maatregelen. Het duidelijkste voorbeeld hiervan is te zien bij de *5 step methods*. Deze methode werd ontwikkeld met het doel om met slachtoffers van eergerelateerd geweld en hun familie te werken in de hulpverleningssector. Ze werd uitgetest in de praktijk en geëvalueerd. Hoewel het een succesvolle methode bleek te zijn, werd de methode louter sporadisch geïntroduceerd in een aantal gemeentes.

Gebrek aan financiële middelen[374]

Tenslotte uitten een aantal respondenten van organisaties en instellingen bezorgdheid over de bezuinigingen op beschikbare middelen en de financiële onzekerheden die ze ervaren. Vooral voor een aantal van de praktijkvoorbeelden leiden deze onzekerheden tot een punt van zorg, mede omdat dit gevolgen kan hebben voor het voortbestaan van deze projecten in de toekomst. Van belang is dus dat er voldoende middelen beschikbaar worden gesteld voor interventies die effectief zijn bij het bestrijden van eergerelateerd geweld.

[373] Interview met een begeleider van Heroes Berlijn, Strohhalm e.V., 03 februari 2020.; Interview met Project Manager en oprichter van Shanazi Hjältar & Hjältinnor, 29 januari 2020.; Interview met de Operationele Directeur en de Project Coördinator Sharaf Hjältar Göteborg, Fryshuset-Elektra 30 januari 2020.; Interview met de ervaringsdeskundige en co-ontwikkelaar van de '*5 steps method*', 30 januari 2020.

[374] Interview met hulpverlener N. en Hulpverlener C., CAW Boom Mechelen Lier vzw, 05 maart 2020.; Interview met een begeleider van Heroes Berlijn, Strohhalm e.V., 03 februari 2020.; Interview met Project Manager en oprichter van Shanazi Hjältar & Hjältinnor, 29 januari 2020.; Interview met de Operationele Directeur en de Project Coördinator Sharaf Hjältar Göteborg, Fryshuset-Elektra 30 januari 2020.

Interviews

De volgende 19 interviews werden afgenomen:

België

- Interview met Substituut-Procureur des Konings, Parket van de Procureur des Konings Oost-Vlaanderen, Afdeling Gent, 05 februari 2020.
- Interview met Substituut-Procureur-Generaal (Coördinator van het expertisenetwerk criminaliteit tegen personen) en met Substituut-Procureur des Konings, Parket- Generaal Luik en Parket van de Procureur des Konings Luik, 06 februari 2020.
- Interview met Coördinatrice helpdesk Vlaanderen, GAMS België vzw, 10 februari 2020.
- Interview met academisch medewerker S. en onderzoeker E, Vrije Universiteit Brussel, 20 februari 2020.
- Interview met Stafmedewerker, Ella Kenniscentrum gender en etniciteit vzw, 25 februari 2020.
- Interview met hulpverlener N. en Hulpverlener C., CAW Boom Mechelen Lier vzw, 05 maart 2020.
- Interview met medewerker bij de ketenaanpak, Justitiehuis Antwerpen, 09 maart 2020.

Duitsland

- Interview met een begeleider van Heroes Berlijn, Strohhalm e.V., 03 februari 2020.
- Interview met de oprichter van Aufbruch Neukölln e.V., 03 februari 2020.
- Interview met een hulpverlener, Papatya e.V. 10 februari 2020.

Zweden

- Interview met deskundige M. en deskundige H. van het expert-team eergerelateerd geweld, Länsstyrelsen Östergötland, 28 januari 2020.
- Interview met een expert op gendergerelateerd geweld, Swedish Migration Agency, 28 januari 2020.
- Interview met een deskundige van het Onderzoek Departement, Swedish Prison en Probation Services, 29 januari 2020.
- Interview met Project Manager en oprichter van Shanazi Hjältar & Hjältinnor, 29 januari 2020.
- Interview met de Operationele Directeur en de Project Coördinator Sharaf Hjältar Göteborg, Fryshuset-Elektra 30 januari 2020.
- Interview met de ervaringsdeskundige en co-ontwikkelaar van de '*5 steps method*', 30 januari 2020.
- Interview met een onderzoeker van het expertise centrum Nationeilt Centrum för Kvinnofrid, Uppsla Universiteit, 31 januari 2020.
- Interview met een expert, Swedish Gender Equality Agency, 11 februari 2020.
- Interview met een Onderzoeksleider, Swedish Police Authority - Regio Mitt, 02 maart 2020.

Literatuurlijst

Boeken en artikelen

An-na'im 2013
A.A. An-na'im, 'The Role of 'Community Discourse' in Combating 'Crimes of Honour': Preliminary Assessment and Prospects', in: L. Welchem & S. Hossain (red.), '*Honour', Crimes, Paradigms, and Violence Against Women*, (London, New York: Zed Books Ltd 2013.

Baker, e.a., *Violence against women* 1999/5
N. V. Baker, e.a., 'Family Killing Fields: Honor Rationales in the Murder of Women', *Violence against women*, 1999 vol. 5, p.164-184.

Belfrage, e.a. *International Journal of Police Science & Management* 2011/14-1
Belfrage, e.a., 'Assessing risk and patriarchal violence with honour as a motive: six years experience using the PATRIARCH checklist', *International Journal of Police Science & Management,* 2011, vol. 14-1, p. 20-29.

Christian 2006
P. Christian, 'Extended Family', in: B. H. James (ed.), *Encyclopedia of Anthropology*, Thousand Oaks, California: Sage 2006.

Connors 2013
J. Connors, 'United Nations Approaches to 'Crimes of Honour'', in: L. Welchem & S. Hossain (red.), *'Honour', Crimes, Paradigms, and Violence Against Women,* London, New York: Zed Books Ltd 2013.

Darvishpour & Lahdenperäin, *Mälardalen Studies in Educational Sciences* 2014/10
M. Darvishpour & P. Lahdenperä, 'Honour-Related Problems in School Contexts in Sweden – theoretical perspective and prevention', *Mälardalen Studies in Educational Sciences,* 2014 nr. 10, p. 5-64.

Garcimartin, *International Journal of the Jurisprudence of the Family* 2012/3
C. Garcimartin, 'Defining Familial Relations within the Law: Nuclear Family vs. Extended Family', *International Journal of the Jurisprudence of the Family*, 2012 vol. 3, p. 85-110.

Georgas e.a, *International Journal of Psychology* 2001/36
J. Georgas, e.a, 'Functional relationships in the nuclear and extended family: A 16-culture study', *International Journal of Psychology*, 2001 vol. 36, p. 289-300.

Hellgren & Hobson, *Ethnicities*, 2008/8-3
Z. Hellgren en B. Hobson, '*Cultural Dialogues in the Good Society: The Case of Honour Killings in Sweden*', *Ethnicities* 2008 vol. 8-3, p. 385–404.

Janssen *Tijdschrift voor Criminologie,* 2007/49-4
J. Janssen, 'Over Culturele en Andere Achtergronden van Eergerelateerd Geweld', *Tijdschrift voor Criminologie,* 2007 vol. 49-4, p. 400-406.

Janssen, *Justitiële Verkenningen* 2010/8
J. 'Overeenkomsten én Verschillen tussen Huiselijk en Eergerelateerd Geweld'. *Justitiële Verkenningen*, 2010 vol.36- 8, p. 115-125.

Sen 2013
P. Sen, "Crimes of Honour', Value and Meaning', in: L. Welchem & S. Hossain (red.), '*Honour', Crimes, Paradigms, and Violence Against Women,* London, New York: Zed Books Ltd 2013, p. 60-64.

Siegetsleitner 2006
A. Siegetsleitner, 'Forms of family', in: B. H. James (red.), *Encyclopedia of Anthropology*, Thousand Oaks, California: Sage 2006.

Welchem & Hossain 2013
L. Welchem en S. Hossain, 'Honour', Rights and Wrongs', in: L. Welchem & S. Hossain, *'Honour', Crimes, Paradigms, and Violence Against Women,* London, New York: Zed Books Ltd 2013.

Withaeckx 2014
S. Withaeckx, *Eer, gender en geweld in een context van migratie: Een empirisch-ethisch onderzoek naar betekenissen en beleving van eer en Eergerelateerd geweld, met Vlaanderen als case-study Proefschrift Sophie* (diss. Brussel VUB) 2014 (online).

Yorburg, *Journal of Comparative Family Studies* 1975/3-1
B. Yorburg, 'The Nuclear and the Extended Family: An Area of Conceptual Confusion', *Journal of Comparative Family Studies,* 1975 vol. 3-1, p. 5-14.

Rapporten

Austin 2009
J. Austin, *The Urgent Need to Combat So-Called "Honour Crimes",* Council of Europe 2009 (Doc. 11943).

Blow & Dedoncker 2012
H. Blow & K. Dedoncker, (*W)eerbaar: Wat is Eergerelateerd Geweld? Welk beleid is er voor nodig?*, Steunpunt Algemeen Welkzijnwerk en Beweging tegen Geweld-vzw Zijn, 2012.

***Briefing-Combating 'Honour' Crimes in Europe* 2015**
Briefing-Combating 'Honour' Crimes in Europe, European Parliament 2015.

Committee on the Elimination of Discrimination against Women 2018
Committee on the Elimination of Discrimination against Women, Concluding observations on the combined eighth and ninth periodic reports of Sweden, 2018 (CEDAW/C/SWE/CO/8-9/Add.1).

Ferwerda & Leiden 2005
H.B. Ferwerda & I. van Leiden, *Eerwraak of Eergerelateerd geweld? Naar een werkdefinitie*, WODC 2005.

Helba, e.a.
C. Helba, e.a., *Report on Exploratory Study into Honor Violence Measurement Methods*, U.S. Department of Justice 2015.

Government offices of Sweden 2019
Government offices of Sweden, *Sweden's report on Beijing +25*, 2019 (Online).

Government Offices of Sweden 2016
Government offices of Sweden, *National Strategy for Combating and Preventing Men's Violence against Women,* 2016 (Online).

Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence 2017
Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence, *Report submitted by Sweden pursuant to Article 68, paragraph 1 of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Baseline Report)*, 2017 (Online).

***Honour Related Violence- European Resource Book and Good Practice* 2005**
Honour Related Violence- European Resource Book and Good Practice, Stockholm: Kvinnoforum 2005.

Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen
Eergerelateerd Geweld: Hoe ga je ermee om als Professional?, Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen.

Korteweg & Yurdakul 2010
A. C. Korteweg en G. Yurdakul, *Religion, Culture and the Politicization of Honour- Related Violence: A critical Analysis of Media and Policy Debates in Western Europe and North America*, United Nations Research Institute for Social Development 2010.

Maruf 2013
S. Maruf, '*mgevingsanalyseintrafamiliaal geweld en 'eergerelateerd geweld*, Ella - kenniscentrum gender en etniciteit vzw 2013.

***Nationaal actieplan ter bestrijding van alle vormen van gendergerelateerd geweld 2015-2019* 2015**
Nationaal actieplan ter bestrijding van alle vormen van gendergerelateerd geweld 2015-2019, 2015.

Plan Intra-francopone 2015-2019: Lutte contre les violences sexistes et intra- familiales
Plan Intra-francopone 2015-2019: Lutte contre les violences sexistes et intra- familiales, Fédération Wallonie-Bruxelles, Wallnie & Francophones Bruxelles.

Reinfeldt & Sabuni 2007
F. Reinfeldt & N. Sabuni , Action plan for combating men's violence against women, violence and oppression in the name of honour and violence in same-sex relationships, Government Offices of Sweden 2007 (Online).

***Report of the Special Rapporteur on violence against women, Gender-related Killing of Women, Rashida Manjoo* 2012**
Report of the Special Rapporteur on violence against women, Gender-related Killing of Women, Rashida Manjoo, UN Human Rights Council 2012 (A/HRC/20/16).

The Swedish National Council for Crime Prevention 2010
The Swedish National Council for Crime Prevention, *Men's Violence Against Women, Honour-Related Violence and Repression and Violence in Same-Sex Relationships,* 2010 (Online).

The Crime Victim Compensation and Support Authority 2015
The Crime Victim Compensation and Support Authority, *Information to Crime victims*, 2015 (Online)

Thomas e.a.
C.Thomas, e.a., *Developing Legislation on Violence against Women and Girls*, The Advocates of Human Rights 2011.

***Tussentijds rapport over de uitvoering van het nationaal actieplan ter bestrijding van gendergerelateerd geweld** 2015-2019*
Tussentijds rapport over de uitvoering van het nationaal actieplan ter bestrijding van gendergerelateerd geweld 2015-2019.

United Nations Secretary-General 2006
United Nations Secretary-General, *In-depth study on all forms of violence against women: Report of the Secretary-General*, United Nations General Assembly 2006 (A/61/122/Add.1).

Van Vossole & Gilbert 2011
A. Van Vossole & E.Gilbert, *Wetenschappelijk fenomeenonderzoek naar eergerelateerd geweld in België. Eindrapport*, FOD Binnenlandse Zaken 2011.

***Violence against women in the family - Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy* 1999**
Violence against women in the family - Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Ms. Radhika Coomaraswamy, United Nations Economic and Social Council 1999 (E/CN.4/1999/68).

Handleidingen en meldcodes

De Beweging tegen Geweld vzw Zijn 2013
de Beweging tegen Geweld- vzw Zijn, *Eergerelateerd Geweld: Hoe ga je ermee om als Professional?,* IVGM 2013.

***Hedersrelaterat våld Handbok* 2006**
Hedersrelaterat våld Handbok, Gothenburg Development Center 2006 (Online).

Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen
Instituut voor de gelijkheid van Vrouwen en Mannen, *Meldcode voor het signaleren van gedwongen huwelijken voor ambtenaren van de burgerlijke stand*.

Johansson
L. Johansson, '*Five Steps' – A model for the work of transformation in families where children need to be protected because of honour related crimes and oppression*, Institutet Mot Hedersförtryck.

Meldcode risico vrouwelijke genitale verminking
Meldcode risico op vrouwelijke genitale verminking, IGVM & Orde der artsen

Omzendbrief COL 06/2017
Omzendbrief COL/06/2017- Gemeenschappelijke omzendbrief van de minister van justitie en het college van procureurs-generaal betreffende het opsporings-en vervolgingsbeleid inzake eergerelateerd geweld, vrouwelijke genitale verminkingen, gedwongen huwelijke en wettelijke samenwoningen, Openbaar Ministerie.

Omzendbrief 2017
Omzendbrief in het kader van het realiseren van gebiedsdekkende casuscoördinatie in Vlaanderen m.b.t. intrafamiliaal geweld en kindermishandeling, Departement Welzijn, Volksgezondheid, en Gezin 2017.

Van Vossole 2012
A. Van Vossole, 'Eergerelateerd Geweld', in: H. Blow (red.), *Handboek familiaal geweld*, Brussel: Politeia en Steunpunt Algemeen Welzijnswerk 2012.

Brochures

***CO3 Cliënt Centrale Organisatie – een Ketenaanpak voor intrafamiliaal geweld* 2018**
CO3 Cliënt Centrale Organisatie – een Ketenaanpak voor intrafamiliaal geweld, CO3 2018.

Hjerppe (online)
U. Hjerppe, *State Compensation to Children who Witness Violence in Close Relationships - Law and Practice in Sweden*, Crime Victim Compensation and Support Authority beschikbaar via < http://victimsupporteurope.eu/activeapp/wp-content/files_mf/13715534955WUlfHjerpe.pdf>.

Webpagina's

www.aufbruch-neukoelln.de.
'Müttergruppen', *Aufbruch Nuekölln e.V*, 08 mei 2018, aufbruch-neukoelln.de.
'Rechts- und Sozialberatung', *Aufbruch Nuekölln e.V*, 08 mei 2018, aufbruch-neukoelln.de.
'Über uns', *Aufbruch Nuekölln e.V*, 27 september 2016, aufbruch-neukoelln.de.

www.fryshuset.se.
'Om Elektra', *Fryshuset*, fryshuset.se.
'Vad vi gör', Fryshuset, fryshuset.se.

www.hedersfortryck.se
'Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck', *hedersfortryck.se*, 2019.
'Nationella stödtelefonen', *hedersfortryck.se*, 2020.
'Utsatta och förövare' *Hederfortryck.se,* 2018.

www.heroes-net.de
'Angebote', *Heroes,* heroes-net.de.
'Projectbeschreibung', *Heroes,* heroes-net.de.

www.huiselijkgeweld.nl.
gerelateerd Geweld', *Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport*, huiselijkgeweld.nl.

www.igvm-iefh.belgium.be
'Eergerelateerd Geweld'*, Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen*, igvm-iefh.belgium.be.

www.jc-veiligthuis.be.
'Voor Professionals'*, Veiligthuis Family Justice Centre en CO3,* jc-veiligthuis.be.

www.Kriminalvarden.se.

‘Nu testas Predov på klienter’, *Kriminalvarden* 21 januari 2020, Kriminalvarden.se.
‘Relationsvåldsprogrammet – RVP’, *Kriminalvarden*¸ Kriminalvarden.se.
‘Uppdraget: Ett nytt behandlingsprogram’, *Kriminalvarden* 05 oktober 2018, Kriminalvarden.se.

www.linkoping.se.
‘Shanazi Hjältar & Hjältinnor’, *Linköping* 13 januari 2019, linkoping.se.

www.papatya.org.
‘Über uns’, *Papaptya,* papatya.org.

www. polisen.se.
‘Hedersrelaterad brottslighet – så jobbar polisen’, *Polisen* 24 juni 2019, polisen.se.